

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Επισπεύδον Τμήμα)
σε συνεργασία με το
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΠΡΩΤΗΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΗΣ/ΞΕΝΗΣ
ΓΛΩΣΣΑΣ»

**Αντιπαραβολική ανάλυση των ρηματικών
συστημάτων της Ελληνικής, Τουρκικής και Περσικής
και διδακτικές εφαρμογές**

Διπλωματική εργασία του
Τριανταφύλλου Γεώργιου

Επιβλέπων
Μαρκόπουλος Γεώργιος,
Επίκουρος Καθηγητής ΤΜΣ, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Μέλη της εξεταστικής επιτροπής

Κοτζόγλου Γεώργιος	Καϊλή Χασάν
Αναπληρωτής Καθηγητής ΤΜΣ, Πανεπιστήμιο Αιγαίου	Επίκουρος Καθηγητής ΤΜΣ, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

ΡΟΔΟΣ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2022

Οι απόψεις που διατυπώνονται στην παρούσα πτυχιακή εργασία εκφράζουν αποκλειστικά τον συγγραφέα.

*Στη γιαγιά μου, Ευστρατία Ευαγγέλου,
την αφανή ηρωίδα της οικογένειας*

Ευχαριστίες

Για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον επιβλέποντά μου, κ. Μαρκόπουλο Γεώργιο, που με υποστήριξε καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής με μεγάλο ενδιαφέρον, προσφέροντάς μου πολύτιμες οδηγίες και συμβουλές. Η φοίτηση μου στο εν λόγω μεταπτυχιακό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο μάθημα του κ. Μαρκόπουλου, που αποτέλεσε για εμένα έναν από τους βασικότερους λόγους επιλογής του συγκεκριμένου προγράμματος.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω και στους καθηγητές μου και μέλη της εξεταστικής επιτροπής, κ. Κοτζόγλου Γεώργιο και κ. Καϊλή Χασάν, που με τα μαθήματά τους μου προσέφεραν σημαντικές γνώσεις οι οποίες αποτέλεσαν και πολύτιμα εφόδια για την εκπλήρωση της εργασίας μου, τόσο σε επίπεδο μορφολογίας όσο και σε επίπεδο διδασκαλίας μιας δεύτερης/ξένης γλώσσας.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ νιώθω την ανάγκη να εκφράσω στη μητέρα μου, Σταυρούλα, και στα αδέρφια μου, Βαρβάρα και Γιάννη, που, ακόμη και αν δεν το αντιλαμβάνονταν, η στήριξη και η πίστη τους σε μένα συνέβαλαν καθοριστικά στην ολοκλήρωση του μεταπτυχιακού.

Περίληψη

Βασικός σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η αντιπαραβολική ανάλυση των ρηματικών συστημάτων της Τουρκικής, της Περσικής και της Ελληνικής. Τα τρία ρηματικά συστήματα αναλύθηκαν ως προς την κλιτική και την παραγωγική τους μορφολογία. Οι δείκτες που πραγματώνουν τις γραμματικές λειτουργίες κάθε γλώσσας εξετάστηκαν και συγκρίθηκαν μέσω των τριών παραμέτρων των Bickel και Nichols (2007): της συγχωνευσιμότητας, της εκφρασιμότητας και της αλλομορφικότητας. Υπό το πρίσμα αυτών των παραμέτρων, αναδείχθηκαν ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά κάθε γλώσσας καθώς και η συνύπαρξη ποικίλων δομών σε κάθε ρηματικό σύστημα. Σε επίπεδο αντιπαραβολής, διαπιστώθηκαν πολλές μορφολογικές διαφορές μεταξύ των ρηματικών συστημάτων της Ελληνικής και της Τουρκικής, ενώ η Περσική παρουσίασε μια αμφίδρομη κίνηση ως προς την ομοιότητα του ρηματικού της συστήματος με τα αντίστοιχα των δύο άλλων γλωσσών. Τα συμπεράσματα της μελέτης κρίνεται πως θα συμβάλουν στην αποτελεσματικότερη ανάπτυξη υλικού και στην καταλληλότερη διδακτική προσέγγιση του ρηματικού συστήματος της Ελληνικής ως Γ2 σε μαθητές/τριες με μητρική γλώσσα την Περσική ή την Τουρκική.

Λέξεις-κλειδιά: αντιπαραβολική ανάλυση, ρηματική μορφολογία, Ελληνική, Τουρκική, Περσική

Abstract

The main purpose of this master's thesis is the comparative analysis of the Turkish, Persian and Greek verbal systems. These verbal systems were analyzed over their inflectional and derivational morphology. Each language's markers were examined and compared through Bickel and Nichol's (2007) parameters: fusion, exponence and flexivity. Through the prism of these three parameters, idiosyncratic features as well as the coexistence of various structures within each verbal system were highlighted. On the comparison level, various morphological differences were identified between the Greek and the Turkish verbal system, while the Persian verbal system exhibited a bidirectional movement regarding its similarities with the Greek and Turkish ones. The findings of the present comparative analysis are considered to contribute to a more effective teaching material development as well as to a more suitable teaching approach for Greek as a second/foreign language to Turkish and Persian native speakers.

Keywords: comparative analysis, verbal morphology, Greek, Turkish, Persian

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κατάλογος Πινάκων	9
Συντομογραφίες	10
Εισαγωγή	11
1. Διαγλωσσική παρουσίαση των ρηματικών συστημάτων	13
1.1 Το ρήμα	13
1.2 Μορφολογική Τυπολογία.....	13
2. Τουρκική.....	20
2.1. Κλιτική μορφολογία.....	22
2.1.1. Άρνηση	22
2.1.2. Χρόνος.....	23
2.1.3. Όψη.....	25
2.1.4. Μέλλον	28
2.1.5. Φωνή.....	30
2.1.6. Τροπικότητα	32
2.1.7. Συμφωνία προσώπου	34
2.2. Παραγωγική μορφολογία	37
2.3. Συμπεράσματα για την Τουρκική	39
3. Περσική.....	42
3.1. Κλιτική μορφολογία.....	43
3.1.1. Άρνηση	43
3.1.2. Χρόνος.....	43
3.1.3. Όψη.....	46
3.1.4. Φωνή.....	49
3.1.5. Τροπικότητα	50

3.1.6. Συμφωνία προσώπου	52
3.2. Παραγωγική μορφολογία	53
3.3. Συμπεράσματα για την Περσική	56
4. Νέα Ελληνική	60
4.1. Κλιτική μορφολογία.....	61
4.1.1. Άρνηση	61
4.1.2. Χρόνος.....	61
4.1.3. Όψη.....	64
4.1.4. Φωνή.....	69
4.1.5. Τροπικότητα	70
4.1.6. Συμφωνία προσώπου	72
4.2. Παραγωγική μορφολογία	73
4.2.1. Σύνθεση	76
4.3. Συμπεράσματα για την Ελληνική.....	77
5. Αντιπαραβολική ανάλυση.....	83
6. Διδακτικές προεκτάσεις.....	95
6.1. Θεωρητική τεκμηρίωση	95
6.2. Μορφοσυντακτικά φαινόμενα προς επεξεργασία	97
7. Συμπεράσματα	106
Βιβλιογραφία	109
Παράρτημα	114

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 2.1. Επιθήματα προσώπου της πρώτης κατηγορίας της Τουρκικής.....	35
Πίνακας 2.2. Επιθήματα προσώπου της δεύτερης κατηγορίας της Τουρκικής	35
Πίνακας 2.3. Επιθήματα προσώπου της τρίτης κατηγορίας της Τουρκικής.....	36
Πίνακας 2.4. Επιθήματα προσώπου της τέταρτης κατηγορίας της Τουρκικής	36
Πίνακας 2.5. Συνοπτική παρουσίαση της ρηματικής μορφολογίας της Τουρκικής ...	40
Πίνακας 3.1. Μορφολογικοί δείκτες συμφωνίας ρήματος-προσώπου στην Περσική	53
Πίνακας 3.2. Συνοπτική παρουσίαση της ρηματικής μορφολογίας της Περσική	58
Πίνακας 4.1. Δήλωση συνοπτικής όψης μέσω υποκατάστασης.....	67
Πίνακας 4.2. Δήλωση συνοπτικής όψης μέσω της φωνολογικής μεταβολής του θέματος	68
Πίνακας 4.3. Ουδετεροποίηση της μορφολογικής διάκρισης μη συνοπτικής – συνοπτικής όψης	68
Πίνακας 4.4. Προσωπικές καταλήξεις μη προστακτικής (Ομάδα Α).....	72
Πίνακας 4.5. Προσωπικές καταλήξεις προστακτικής (Ομάδα Β)	73
Πίνακας 4.6. Συνοπτική παρουσίαση της ρηματικής μορφολογίας της Ελληνικής ...	80
Πίνακας 5.1. Αντιπαραβολή του δείκτη άρνησης των τριών γλωσσών	84
Πίνακας 5.2. Αντιπαραβολή της δήλωσης του μη παρελθόντος στις τρεις γλώσσες..	85
Πίνακας 5.3. Αντιπαραβολή του παρελθοντικού δείκτη των τριών γλωσσών	86
Πίνακας 5.4. Αντιπαραβολή της δήλωσης του μέλλοντα στις τρεις γλώσσες	87
Πίνακας 5.5. Αντιπαραβολή της μορφολογικής δήλωσης του μη συνοπτικού στις τρεις γλώσσες	88
Πίνακας 5.6. Αντιπαραβολή της δήλωσης της συνοπτικής όψης στις τρεις γλώσσες.	89
Πίνακας 5.7. Αντιπαραβολή των σχηματισμών συντελεσμένης όψης.....	90
Πίνακας 5.8. Αντιπαραβολή των σχηματισμών μεσοπαθητικής φωνής.....	91
Πίνακας 5.9. Δήλωση της τροπικότητας στις υπό ανάλυση γλώσσες.....	92
Πίνακας 5.10. Χαρακτηριστικά πραγμάτωσης της συμφωνίας προσώπου	93
Πίνακας 5.11. Διαδικασίες παραγωγής νέων ρημάτων στις τρεις γλώσσες.....	94

Συντομογραφίες

1ΕΝ	1 ^ο ενικό πρόσωπο
1ΠΛ	1 ^ο πληθυντικό πρόσωπο
3ΕΝ	3 ^ο ενικό πρόσωπο
ΑΙΤ	Αιτιατική πτώση
ΑΙΤΙΑΚ	Αιτιακή (Causative)
ΑΡΝ	Άρνηση
ΑΡΣ	Αρσενικό γένος
Γ1	Πρώτη γλώσσα/μητρική γλώσσα
Γ2	Δεύτερη/Ξένη γλώσσα
ΘΑΜ	Θαμιστική όψη
ΙΚΑΝ	Ικανότητα
ΚΓ2	Κατάκτηση δεύτερης/ξένης γλώσσας
ΜΕΛΛ	Μέλλον
ΜΗ_ΣΥΝ	Μη συνοπτική όψη
ΜΤΧ	Μετοχή
ΟΡΚ	Οριστική
ΠΑΘ	Παθητική φωνή
ΠΑΡ	Παρόν
ΠΑΡΕΛ	Παρελθόν
ΠΛΗΘ	Πληθυντικός αριθμός
ΣΥΝ	Συνοπτική όψη
ΣΥΝΤ	Συντελεσμένη όψη

Εισαγωγή

Η Τουρκική, η Περσική και η Ελληνική αφορούν, ως προς τη μορφολογία τους, τρεις ξεχωριστές περιπτώσεις γλωσσών, οι οποίες, βάσει του είδους προσφύματοποίησης που κατά βάση παρουσιάζουν, μπορούν να τοποθετηθούν σε ξεχωριστά σημεία μίας κοινής κλίμακας που κυμαίνεται μεταξύ των διαχυτικών και των συγκολλητικών γλωσσών. Η Τουρκική και η Ελληνική, ως τυπικά παραδείγματα συγκολλητικών και διαχυτικών γλωσσών αντίστοιχα, συναντώνται κοντά στα άκρα της εν λόγω κλίμακας. Ωστόσο, ενώ η μορφολογική κατάταξη της Περσικής παραδοσιακά έτεινε προς τις συγκολλητικές γλώσσες, θεωρείται πως βρίσκεται κάπου ενδιάμεσα στην κλίμακα, αφού η γλώσσα έχασε με τον καιρό την κλιτική διάκριση αρκετών γραμματικών λειτουργιών του ονοματικού και του ρηματικού της συστήματος, γεγονός που την κατέστησε μια ατυπική περίπτωση μεταξύ των ιρανικών γλωσσών, ενώ παραλληλίστηκε με την Αγγλική ως προς τη σχέση της με τις γερμανικές γλώσσες (Windfuhr, 2009).

Βασικό σκοπό του παρόντος πονήματος αποτελεί η αντιπαραβολική μελέτη των μορφολογικών χαρακτηριστικών των τριών αυτών γλωσσών, εστιάζοντας στα ρηματικά τους συστήματα. Παρότι η παραδοσιακή κατάταξη των γλωσσών βάσει των κύριων μορφολογικών χαρακτηριστικών τους συνιστά έναν πρακτικό τρόπο αδρομερούς αναγνώρισής τους, μεταγενέστερες μελέτες (βλ. Bickel & Nichols, 2007), αναγνωρίζοντας την μορφολογική ιδιοσυγκρασία που τείνουν να παρουσιάζουν οι γλώσσες, προέκριναν τη μελέτη μεμονωμένων μορφολογικών δομών που συνυπάρχουν σε μία γλώσσα, ώστε να καταστεί ακριβής η μορφολογική συμπεριφορά τους. Η παρουσίαση και, εν συνεχεία, η αντιπαραβολή των τριών γλωσσών, στο πλαίσιο της εν λόγω εργασίας, κινήθηκε προς αυτήν την κατεύθυνση. Τα ρηματικά συστήματα των τριών γλωσσών αναλύθηκαν ως προς τα χαρακτηριστικά των διαφορετικών δομών που παρουσιάζουν οι γλώσσες κατά τη δήλωση των γραμματικών λειτουργιών των ρημάτων. Συγκεκριμένα, η ανάλυση και η σύγκριση των γλωσσών βασίστηκε στη μεθοδολογία των Bickel και Nichols (2007), βάσει της οποίας οι δομές που παρουσιάζουν οι γλώσσες αναλύονται μέσω τριών παραμέτρων: της *συχωνευσιμότητας*, της *εκφρασιμότητας* και της *αλλομορφικότητας*.

Η εργασία οργανώνεται σε έξι βασικά κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται η διαγλωσσική παρουσίαση των μορφολογικών τύπων υπό το πρίσμα της παραδοσιακής προσέγγισης της μορφολογικής τυπολογίας, ενώ στη συνέχεια

παρουσιάζονται ορισμένες σύγχρονες προσεγγίσεις στη μορφολογική ανάλυση που αποτελούν και τη βασική μεθοδολογία της παρούσας συγκριτικής μελέτης. Στα τρία επόμενα κεφάλαια παρουσιάζονται τα ρηματικά συστήματα των τριών γλωσσών ξεχωριστά διαμέσου των τριών προαναφερόμενων μορφολογικών παραμέτρων. Στο πέμπτο κεφάλαιο πραγματοποιείται η αντιπαραβολή των ρηματικών συστημάτων των τριών γλωσσών ως προς τα χαρακτηριστικά των δομών που παρουσιάζουν για την πραγμάτωση των διαφορετικών γραμματικών λειτουργιών. Στο τελευταίο κεφάλαιο, αξιοποιώντας τα ευρήματα της αντιπαραβολής των τριών γλωσσών, επιχειρείται η ανάδειξη των βασικών σημείων του ρηματικού συστήματος της Ελληνικής που κρίνεται πως χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής κατά τη διδασκαλία της ως Γ2 σε περσόφωνο ή/και τουρκόφωνο μαθητικό δυναμικό.

Ως εκ τούτου, με την εκπόνηση της παρούσας μελέτης φιλοδοξείται η συμβολή τόσο σε ερευνητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Αναφορικά με τον ερευνητικό τομέα, κρίνεται πως τα συμπεράσματα της εργασίας θα συνεισφέρουν αρκετά στον κλάδο της συγκριτικής γλωσσολογίας τόσο σχετικά με τη σύγκριση των τριών γλωσσών όσο και ως προς την ανάδειξη της σημαντικότητας των τριών παραμέτρων κατά τη σύγκριση των γλωσσών. Σε πρακτικό επίπεδο, κρίνεται πως οι μορφολογικές αποκλίσεις των ρηματικών δομών της Ελληνικής από τις αντίστοιχες της Περσικής και της Τουρκικής, που αναδεικνύονται στην παρούσα μελέτη, θα συμβάλουν στην αποτελεσματικότερη οργάνωση και υλοποίηση διδακτικών εφαρμογών της Ελληνικής ως Γ2 από διδάσκοντες/ουσες που δραστηριοποιούνται τόσο σε τμήματα ΖΕΠ και ΔΥΕΠ, όπου δύναται να φοιτούν μαθητές/τριες με μητρική γλώσσα την Περσική, όσο και στην εκπαίδευση μουσουλμανοπαίδων στις μειονοτικές κοινότητες της Θράκης.

1. Διαγλωσσική παρουσίαση των ρηματικών συστημάτων

1.1. Το ρήμα

Το ρήμα συνιστά μία από τις μεγαλύτερες κατηγορίες των μερών του λόγου. Τυπικά, τα ρήματα αναφέρονται σε πράξεις, ενέργειες, διαδικασίες και καταστάσεις (Velupillai, 2012), ενώ λειτουργούν ως κατηγορήματα, σχηματίζουν τον πυρήνα της πρότασης και «συνδέουν ένα ή περισσότερα ορίσματα με ένα γεγονός» (Anward, 2006, σ. 408). Γραμματικά, τα ρήματα μπορεί να μαρκάρονται για χρόνο, όψη, φωνή, έγκλιση, τροπικότητα, καθώς και για άρνηση. Οι γραμματικές αυτές λειτουργίες μπορούν να μαρκάρονται είτε μορφολογικά είτε συντακτικά (Velupillai, 2012). Τα ρήματα μπορούν επίσης να μαρκάρονται και για συμφωνία προσώπου, όπου ένας γραμματικός δείκτης δηλώνει τον αριθμό και το πρόσωπο, κοινώς, του υποκειμένου. Διαγλωσσικά, όσον αφορά στον τρόπο με τον οποίο δηλώνονται μορφολογικά οι παραπάνω γραμματικές κατηγορίες, μπορούμε να αντλήσουμε σημαντικές πληροφορίες από τα ευρήματα της μορφολογικής τυπολογίας.

1.2. Μορφολογική Τυπολογία

Ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, στο πλαίσιο της γλωσσικής τυπολογίας, οι γλώσσες ταξινομήθηκαν κατά μήκος μιας καθολικής γραμμικής κλίμακας μορφολογικών τύπων βάσει της μορφολογικής δομής των λέξεων (Bickel & Nichols, 2013a). Στη βάση της παραδοσιακής αυτής ταξινόμησης, οι γλώσσες χαρακτηρίζονται απομονωτικές (*isolating*) αν παρουσιάζουν απουσία προσφυσμάτων, συγκολλητικές (*agglutinative*) αν υπάρχει προσάρτηση μορφημάτων που πραγματώνουν μία μοναδική γραμματική λειτουργία ή διαχυτικές (*fusional*)/κλιτικές (*inflectional*) αν τα προσαρτώμενα προσφύματα πραγματώνουν ταυτόχρονα περισσότερες από μία γραμματικές λειτουργίες (Comrie, 1989; Iacobini, 2006; Γούτσος, 2012). Στο (1) παρουσιάζονται δύο παραδείγματα από τη Βιετναμέζικη ως κατά βάση απομονωτική γλώσσα, όπου οι γραμματικές κατηγορίες του χρόνου (1α) και της όψης (1β) δηλώνονται με τη χρήση ελεύθερων μορφημάτων (Tran & Deen, 2009, σ. 4, σ. 6).

- (1) (α) em bé đã uõng sĩa
μωρό ΠΑΡΕΛ πίνω γάλα
'το μωρό ήπιε γάλα'

(β) ba đang vè cá
 μπαμπάς ΜΗ_ΣΥΝ ζωγραφίζω ψάρι
 ‘ο μπαμπάς ζωγραφίζει ένα ψάρι’

Παράλληλα, στο (2) παρατίθεται παράδειγμα από την Τουρκική, η οποία αποτελεί ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά παραδείγματα μιας κατά βάση συγκολλητικής γλώσσας, όπου η δήλωση των γραμματικών λειτουργιών του ρήματος, μεταξύ άλλων, πραγματώνεται με τη χρήση προσφυματοποίησης και, συγκεκριμένα, με την προσάρτηση ξεχωριστών ανά γραμματική λειτουργία επιθημάτων στο θέμα του ρήματος (Göksel & Kerslake, 2005).

(2) saat ikide çalış-ıyor-du-m
 δουλεύω-ΜΗ_ΣΥΝ-ΠΑΡΕΛ-1ΕΝ
 ‘στις δύο ακριβώς δούλευα’

Η Νέα Ελληνική θεωρείται επίσης ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα διαχυτικής γλώσσας. Για παράδειγμα, η κατάληξη *-όμουν* στο ρήμα *ιδρυόμουν* δηλώνει ταυτόχρονα παρελθόν, μη συνοπτική όψη, παθητική φωνή και πρώτο ενικό πρόσωπο.

Καθώς η δομή των λέξεων αποτελούσε το κυρίαρχο κριτήριο κατηγοριοποίησης των γλωσσών για αρκετά χρόνια, ο Sapir (1921) υπέδειξε τις ασάφειες που έφερε η κλασική ολιστική ταξινόμηση και διέκρινε νέες και σαφείς παραμέτρους (Jacobini, 2006). Έτσι, προτάθηκαν δύο νέα κριτήρια ταξινόμησης:

- Αριθμός μορφημάτων ανά λέξη: Βάσει του κριτηρίου αυτού, οι γλώσσες μπορούν να ταξινομηθούν σε *αναλυτικές (analytic)* όταν οι λέξεις αποτελούνται από ένα μόνο μόρφημα, σε *συνθετικές (synthetic)* όταν μια λέξη συνίσταται από έναν περιορισμένο αριθμό μορφημάτων και σε *πολυσυνθετικές (polysynthetic)* όταν ένας μεγάλος αριθμός μορφημάτων συναποτελούν μια λέξη (Sapir, 1921).
- Βαθμός προσφυματοποίησης: Με άξονα το κριτήριο αυτό, οι γλώσσες που χαρακτηρίζονται από απουσία προσφυμάτων ταξινομούνται στις απομονωτικές (*isolating*), οι γλώσσες που παρουσιάζουν προσφυματοποίηση ταξινομούνται ανάλογα με τον βαθμό συνθετότητάς της στις συγκολλητικές (*agglutinative*) όταν η προσφυματοποίηση είναι απλή και η βάση της λέξης δεν υποβάλλεται σε ιδιαίτερες μορφοφωολογικές αλλαγές, και, αντίθετα, σε διαχυτικές

(*fusional*) όταν τα όρια μεταξύ των μορφημάτων καθίστανται ασαφή (Sapir, 1921). Παράλληλα εισάγεται και η έννοια των συμβολικών (*symbolic*) γλωσσών που εμφανίζουν περιπτώσεις υποκατάστασης (*suppletion*), δηλαδή περιπτώσεις κατά τις οποίες το θέμα τη λέξης υποκαθίσταται από ένα μη φωνολογικώς σχετιζόμενο θέμα (Bobaljik, 2012; Sapir, 1921).

Μετά τον Sapir (1921), η ιδέα της ολιστικής μορφολογικής τυπολογίας συνέχισε να δέχεται κριτική (βλ. Bickel & Nichols, 2007, 2013α; Haspelmath, 2009; Plank, 1999). Οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν για να περιοριστεί η μορφολογική ποικιλότητα των γλωσσών εντός ιδανικευμένων τύπων αντιμετώπισαν ιδιαίτερα προβλήματα. Για παράδειγμα, όπως αναφέρει κι ο Arkadien (2020), οι αναλυτικές και οι συνθετικές γλώσσες συνιστούν ένα συνεχές παρά δύο ξεχωριστούς τύπους, ενώ οι έννοιες των συγκολλητικών και των διαχυτικών γλωσσών ήταν ανεπαρκώς ορισμένες, με αποτέλεσμα γλώσσες τόσο διαφορετικές μεταξύ τους όσο η Λατινική κι η Αραβική να συμπίπτουν στην ίδια κατηγορία. Ο Iacobini (2006) συνοψίζει τους βασικούς λόγους της κριτικής έναντι στην κλασική θεώρηση αναφέροντας πως τα κριτήρια της εν λόγω ταξινόμησης είναι ιδιαίτερα ασαφή και δύσκολα εφαρμόζονται συνεπώς καθώς και πως η μορφολογική τυπολογία έχει ολιστικό υπόβαθρο.

Επιπλέον, θεωρήθηκε πως η συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση αντανάκλουσε ιδιαίτερα στοιχεία γλωσσικού ιμπεριαλισμού και γενικότερα την πεποίθηση ότι, στο πλαίσιο της πολιτισμικής και πνευματικής ανάπτυξης, ορισμένοι τύποι γλωσσών, όπως ο διαχυτικός, κρίνονται ανώτεροι από άλλους τόσο σε λειτουργικό όσο και σε εξελικτικό επίπεδο (Arkadien, 2020; Iacobini, 2006).

Η αναγνώριση κι η συνειδητοποίηση των παραπάνω οδήγησε αρκετούς ερευνητές είτε στην απόρριψη της ταξινόμησης είτε στην προσπάθεια αναθεώρησής της. Στην δεύτερη περίπτωση ανήκε κι ο Skalička, ο οποίος εισήγαγε τον όρο *introflective* (non-concatenative/μη αλυσιδωτές) που, σε αντίθεση με τους συγκολλητικούς και διαχυτικούς τύπους, αναφέρεται στις περιπτώσεις εκείνες όπου η γραμματική πληροφορία εκφράζεται μέσω της τροποποίησης του θέματος κι όχι μέσω προσφυματοποίησης (π.χ. Αραβική), δηλαδή των γλωσσών που χαρακτηρίζονται από σχεδιοτυπική μορφολογία (στο Arkadien, 2020). Παρακάτω, δίνεται παράδειγμα σχεδιοτυπικής, μη αλυσιδωτής μορφολογίας από το ρηματικό σύστημα της Αραβικής.

(3) ktb ρίζα ‘γράφω’
 X -a Y -a Z -a ΠΑΡΕΛ – ΑΡΣ – 3ΕΝ
 kataba ‘αυτός έγραψε’

Όπως επισημαίνει και η Velupillai (2012), ο τύπος των γλωσσών με σχεδιοτυπική μορφολογία τοποθετείται, βάσει της συνθετότητάς του, μετά τις διαχυτικές γλώσσες στην κλίμακα των μορφολογικών τύπων (βλ. Σχήμα 1.1.).

απομονωτικές	<	συγκολλητικές	<	διαχυτικές	(< γλώσσες με σχεδιοτυπική μορφολογία)
Μανδαρινική		Τουρκική		Λατινική	(Πρότυπη) Αραβική

Σχήμα 1.1. Γραμμική κλίμακα μορφολογικής τυπολογίας (πηγή: Velupillai, 2012)

Στο πλαίσιο της κριτικής αυτής, συμπεραίνεται πως η προαναφερθείσα κλίμακα ταξινόμησης των γλωσσών συνδυάζει πολλές και διαφορετικές τυπολογικές μεταβλητές και λανθασμένα υποθέτει πως μεταξύ των μεταβλητών αυτών υπάρχει καθολική συνδιακύμανση, ενώ στην πραγματικότητα είναι ανεξάρτητες η μία από την άλλη (Bickel & Nichols, 2007; Plank, 1999). Άλλωστε, όπως επισημαίνεται και από τον Arkadien (2020), λόγω της ιδιαίτερης μορφολογικής ιδιοσυγκρασίας που τείνουν να παρουσιάζουν οι γλώσσες, το επίπεδο της μορφολογίας αντιστέκεται σθεναρά απέναντι σε καθολικές γενικεύσεις και περιορισμούς.

Η Velupillai (2012) αναφέρει χαρακτηριστικά πως, σύμφωνα με την παραδοσιακή ταξινόμηση, θα χρησιμοποιούσαμε εκφράσεις όπως «η Κινεζική είναι απομονωτική γλώσσα» ή «η Τουρκική είναι συγκολλητική γλώσσα». Ωστόσο, παρότι, όπως αναφέρθηκε, δέχθηκε κριτική (Bickel & Nichols, 2007, 2013α; Haspelmath, 2009; Plank, 1999), η κλασική θεώρηση συνιστά έναν γρήγορο και πρακτικό τρόπο αναγνώρισης ορισμένων μορφολογικών χαρακτηριστικών, παρά τους περιορισμούς της (Iacobini, 2006). Οι τύποι της παραδοσιακής ταξινόμησης διδάσκονται ακόμη και σήμερα σε προπτυχιακό επίπεδο γλωσσολογικών σπουδών, ενώ επαγγελματίες γλωσσολόγοι κάνουν χρήση των τύπων αυτών προκειμένου να εκφράσουν αδρομερώς τι αναμένεται από μία γλώσσα, τουλάχιστον σε επίπεδο μορφοσύνταξης (Arcodia, 2015). Ως εκ τούτου, χρησιμοποιούνται πλέον εκφράσεις όπως «κατά κύριο λόγο

απομονωτική γλώσσα» για να δηλωθούν γενικότερα τα είδη των μορφολογικών διεργασιών που αναμένονται από την εκάστοτε γλώσσα (Velupillai, 2012).

Ωστόσο, μια νεότερη προσέγγιση, αυτή των Bickel και Nichols (2007), ισχυρίζεται πως ακριβέστερη θα ήταν η ταξινόμηση των γλωσσών *ανά δομή ή ανά διαδικασία*. Οι Bickel και Nichols (2007) επεσήμαναν την ύπαρξη τριών διαφορετικών παραμέτρων, οι οποίες ρυθμίζουν τον τρόπο με τον οποίο τα μορφήματα συνδυάζονται. Τις παραμέτρους αυτές συνιστούν η *συγχωνευσιμότητα (fusion)*, η *εκφρασιμότητα (expressiveness)* και η *αλλομορφικότητα (flexion)* (Τοπιντζή, 2021). Στις τρεις αυτές παραμέτρους προστίθεται και εκείνη της *σύνθεσης (synthesis)*, η οποία αφορά στον αριθμό των γραμματικών πληροφοριών που μπορεί να φέρει μια λέξη (Velupillai, 2012). Κάθε γλώσσα μπορεί να χρησιμοποιήσει μια πληθώρα συνδυασμών αυτών των παραμέτρων, γεγονός που, όπως επισημαίνει η Velupillai (2012), δεν καθίσταται εμφανές όταν πρόκειται να αναφερόμαστε στην τυπολογία ολόκληρων γλωσσών. Η Velupillai (2012) τονίζει επίσης πως, προσεγγίζοντας τη μελέτη των γλωσσών στη βάση αυτών των παραμέτρων, ουσιαστικά ασχολούμαστε με την συμπεριφορά αυτών των μεμονωμένων μορφολογικών διεργασιών, οι οποίες δεν εξισώνονται απαραίτητα με τη συμπεριφορά των γλωσσών εξ ολοκλήρου. Οι εν λόγω παράμετροι αναλύονται ως εξής:

- **Συγχωνευσιμότητα (fusion)**

Με τον όρο συγχωνευσιμότητα εκφράζεται ο βαθμός στον οποίο συνδέεται ή συνενώνεται ένας μορφολογικός *δείκτης (formative/marker)* στη ρίζα-φορέα (*host*) (Velupillai, 2012). Έτσι, διακρίνονται τρεις ξεχωριστοί, ανάλογοι του βαθμού, δείκτες: (α) ο *απομονωτικός (isolating)* δείκτης είναι εκείνος που μπορεί να σταθεί ανεξάρτητος από τη ρίζα-φορέα, (β) ο *αλυσιδωτός (concatenative)* εμφανίζεται ως ξεχωριστό πρόσφυμα που προσκολλάται γραμμικά στο θέμα, ενώ ο (γ) *μη-γραμμικός (non-linear)* δείκτης αφορά στην τροποποίηση του θέματος μέσω φθογγικών ή προσωδιακών αλλαγών (Τοπιντζή, 2021). Στο (4) παρατίθενται παραδείγματα των παραπάνω δεικτών από το ρηματικό σύστημα της Αγγλικής (Velupillai, 2012):

(4)	(α) απομονωτικός	(β) αλυσιδωτός
	<i>must</i>	he see-s
	‘πρέπει’	αυτός βλέπω-3EN
		‘αυτός βλέπει’

(γ) μη-γραμμικός¹

drink	drank	drunk
πίνω-ΠΑΡ	πίνω-ΠΑΡΕΛ	πίνω-MTX
‘πίνω’	‘ήπια’	‘πιωμένος’

▪ **Εκφρασιμότητα** (exponence)

Βάσει αυτής της παραμέτρου δηλώνεται κατά πόσο ένας μορφολογικός δείκτης πραγματώνει μία ή περισσότερες γραμματικές κατηγορίες. Ομοίως, η παράμετρος της εκφρασιμότητας συνίσταται από δύο υπο-περιπτώσεις: Στις περιπτώσεις όπου ο μορφολογικός δείκτης και η γραμματική κατηγορία έχουν αμφιμονοσήμαντη σχέση, τότε αναφερόμαστε σε *διαχωριστικό* (*separative/monoexponential*) δείκτη (Τοπιντζή, 2021). Στο (5) παρουσιάζεται παράδειγμα από τη γλώσσα Κάσονγκ (Sunee, 2003, στο Velupillai, 2012), όπου κάθε δείκτης βρίσκεται σε 1-προς-1 αντιστοιχία με τη γραμματική κατηγορία.

(5)	nak	kamlaŋ	lɔːŋ	ce:w	pĩ
	3EN	MH_ΣΥΝ	ΜΕΛΛ	πηγαίνω	δάσος
	‘αυτός/ή θα πηγαίνει στο δάσος’				

Αντιθέτως, όταν ο μορφολογικός δείκτης πραγματώνει περισσότερες από μία γραμματικές κατηγορίες, αποκαλείται *σωρευτικός* (*cumulative/polyexponential*) (Τοπιντζή, 2021). Στο (6) παρατίθεται χαρακτηριστικό παράδειγμα από την ρηματική μορφολογία της Ισπανικής, όπου το κλιτικό επίθημα -ó πραγματώνει ταυτόχρονα πολλές γραμματικές κατηγορίες (Velupillai, 2012).

(6)	habl-ó
	μιλώ-3EN.ΠΑΡΕΛ.ΟΡΚ.ΣΥΝ.
	‘μίλησε’

▪ **Αλλομορφικότητα** (flexivity)

Η αλλομορφικότητα δηλώνει κατά πόσο οι μορφολογικοί δείκτες παρουσιάζουν αλλομορφία. Έτσι, στην περίπτωση που ένας δείκτης εμφανίζει

¹ Το συγκεκριμένο παράδειγμα αποτελεί φαινόμενο μετάπτωσης.

παραλλαγές αποκαλείται *αλλομορφικός* (*flexive*), ενώ στην περίπτωση που παραμένει πάντα ο ίδιος ονομάζεται *μη αλλομορφικός* (*non-flexive*) (Τοπιντζή, 2021). Για παράδειγμα, λαμβάνοντας υπόψη τη ρηματική μορφολογία της Νέας Ελληνικής, γίνεται αντιληπτό πως η αλλομορφία που παρουσιάζουν τα κλιτικά επιθήματα των ρημάτων ανάλογα με την τάξη και τη συζυγία στην οποία ανήκουν (π.χ. -ώ, -άς, -ά/-ώ, -είς, -εί) τα καθιστά, μεταξύ άλλων, και *άλλομορφικούς* δείκτες. Στον αντίποδα, περίπτωση μη αλλομορφικού δείκτη εμφανίζεται στην κρεολή γλώσσα Πίτσι, όπου ο πληθυντικός αριθμός δηλώνεται πάντα με τον απομονωτικό-μη αλλομορφικό δείκτη *den* (Velupillai, 2012; Τοπιντζή, 2021).

Κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό να επισημανθεί πως οι παραπάνω παράμετροι είναι μεταξύ τους ανεξάρτητες. Όπως σημειώνει και η Τοπιντζή (2021), αυτό σημαίνει πως κάθε μορφολογική διεργασία μπορεί να χαρακτηριστεί ως προς καθεμία από τις τρεις παραμέτρους ξεχωριστά, ενώ όλοι οι πιθανοί συνδυασμοί μπορούν να απαντηθούν, αφού στηρίζονται από εμπειρικά δεδομένα.

Ωστόσο, όπως είναι λογικό, δεν παρουσιάζουν όλοι οι συνδυασμοί την ίδια συχνότητα εμφάνισης. Για παράδειγμα, σε διαγλωσσικό επίπεδο, όσον αφορά την παράμετρο της συγχωνευσιμότητας, οι αλυσιδωτοί μορφολογικοί δείκτες συναντώνται συχνότερα με τους απομονωτικούς δείκτες να ακολουθούν (Τοπιντζή, 2021). Ως προς την εκφρασιμότητα, οι διαχωριστικοί δείκτες εμφανίζονται συχνότερα από τους σωρευτικούς, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της ρηματικής μορφολογίας, όπου οι γλώσσες, στην συντριπτική τους πλειοψηφία, επιλέγουν διαχωριστικούς δείκτες για την δήλωση των γραμματικών λειτουργιών Χρόνου-Όψης-Τροπικότητας (Bickel & Nichols, 2013β).

2. Τουρκική

Η Τουρκική γλώσσα ομιλείται για πολλούς αιώνες σε ένα μεγάλο γεωγραφικό εύρος από την περιοχή των Βαλκανίων έως και την Κίνα και ανήκει στην οικογένεια των Τουρκικών γλωσσών, στην οποία συμπεριλαμβάνονται και άλλες γλώσσες όπως η Ουιγούρ, η Ουζμπεκική, η Ταταρική και η Καζακική (Göksel & Kerslake, 2005). Ως προς την προέλευσή της, πολλοί γλωσσολόγοι υποστηρίζουν ότι ανήκει στην ομάδα των ουραλο-αλταϊκών γλωσσών (Akar, 2005; Hengirmen, 2000). Οι ουραλο-αλταϊκές γλώσσες εικάζεται ότι συνιστούν μια ομάδα γλωσσών κι όχι μια οικογένεια γλωσσών. Ενώ το ενδεχόμενο να αποτελούν μια οικογένεια γλωσσών, να έχουν δηλαδή κοινή πηγή, δεν αποκλείεται, η Ιορδάνογλου (2003) επισημαίνει πως κάτι τέτοιο δεν έχει αποδειχθεί μέχρι σήμερα.

Η Τουρκική γλώσσα υποβλήθηκε σε δύο ειδών ριζικές αλλαγές, στο πλαίσιο των επαναστατικών μεταρρυθμίσεων που τέθηκαν σε εφαρμογή από τον Μουσταφά Κεμάλ, μετά την εγκαθίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας το 1923. Η πρώτη αλλαγή αφορούσε το αλφάβητο της γλώσσας, το οποίο αντικαταστάθηκε από μια ειδικά προσαρμοσμένη μορφή του λατινικού αλφαβήτου, συνοδευόμενη από την απαγόρευση της περαιτέρω χρήσης της αραβικής γραφής στη διδασκαλία ή στις εκδόσεις στην Τουρκική. Η δεύτερη αλλαγή επέδρασε κυρίως στο λεξιλόγιο της Τουρκικής και συνέστησε ουσιαστικά μια εκστρατεία που δρομολογήθηκε από το Ίδρυμα Τουρκικής Γλώσσας το 1932, προκειμένου να «απελευθερώσει» τη γλώσσα από την «καθυπόταξη» της σε άλλες γλώσσες, όπως την Αραβική και την Περσική (Göksel & Kerslake, 2005).

Ως προς τη μορφολογία της, υπό το πρίσμα της παραδοσιακής ταξινόμησης, η Τουρκική χαρακτηρίζεται ως κατά βάση συγκολλητική γλώσσα. Κατηγοριοποιώντας την μεταξύ των συγκολλητικών γλωσσών, αυτό που αναμένεται από την Τουρκική γλώσσα είναι η χρήση προσφυματοποίησης κατά την κλιτική και την παραγωγική της μορφολογία, όπου κάθε ξεχωριστό δεσμευμένο μόρφημα θα αντιστοιχεί και σε μία γραμματική λειτουργία. Όπως γίνεται αντιληπτό και στη συνέχεια, η Τουρκική χρησιμοποιεί κυρίως επιθηματοποίηση κατά τις μορφολογικές της διαδικασίες και κατατάσσεται στο πλαίσιο ενός δείγματος 1.000 γλωσσών του Dryer (στο Τοπιντζή, 2021) μεταξύ του μεγαλύτερου ποσοστού των γλωσσών που χρησιμοποιούν την επιθηματοποίηση ως την κυρίαρχη διαδικασία.

Στην Τουρκική επιτρέπεται η προσάρτηση ενός μεγάλου αριθμού προσφυμάτων και κλιτικών στη ρίζα της λέξης. Στην συντριπτική τους πλειοψηφία, τα παραγωγικά επιθήματα προηγούνται των κλιτικών επιθημάτων. Τα ρήματα της Τουρκικής απαντούν σε δύο διακριτούς τύπους: τους παρεμφατικούς και τους απαρμφατικούς. Οι παρεμφατικοί τύποι των ρημάτων μαρκάρονται με τους εξής μορφολογικούς δείκτες:

- Φωνής
- Άρνησης
- Χρόνου/όψης/τροπικότητας
- Συνδετικών ρημάτων
- Συμφωνίας προσώπου
- *-Dir* (δείκτης αόριστης τροπικότητας)

Με ελάχιστες εξαιρέσεις, οι παραπάνω δείκτες διατηρούν μια συγκεκριμένη σειρά με την οποία προσαρτώνται στη ρίζα του ρήματος. Η σειρά αυτή είναι η ίδια με την οποία αναφέρθηκαν παραπάνω. Δηλαδή, έχουμε:

**ΡΙΖΑ – ΦΩΝΗ – ΑΡΝΗΣΗ – ΧΡΟΝΟΣ/ΟΨΗ/ΤΡΟΠΙΚΟΤΗΤΑ – ΔΕΙΚΤΗΣ
ΣΥΝΔΕΤΙΚΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ – ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΠΡΟΣΩΠΟΥ - *Dir***

Βασικό γνώρισμα της Τουρκικής, το οποίο διαδραματίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στις μορφολογικές διαδικασίες που θα ακολουθήσουν, είναι η φωνηεντική αρμονία και γενικότερα οι φωνηεντικοί κανόνες που τη διέπουν. Η φωνηεντική αρμονία αφορά την προοδευτική εναρμόνιση των φωνηεντικών τεμαχίων μιας λέξης και των επιθημάτων της βάσει κάποιου κοινού διακριτικού χαρακτηριστικού τους. Η εναρμόνιση αυτή χαρακτηρίζεται προοδευτική, γιατί γίνεται με βάση το πρώτο φωνηεντικό τεμάχιο της λέξης. Η φωνηεντική αρμονία απαντά στην Τουρκική σε δύο τύπους που λειτουργούν παράλληλα. Κατά τον πρώτο τύπο, αν το φωνήεν μιας συλλαβής είναι μπροστινό, τότε μπροστινό πρέπει να είναι και τα φωνήεν της επόμενης (*fronting harmony*). Το ίδιο συμβαίνει αντίστοιχα αν το πρώτο φωνήεν είναι πισινό. Παράλληλα, κατά τον δεύτερο τύπο αρμονίας (*rounding harmony*), και αφού τα φωνήεντα συμφωνούν ως προς την μπροστινότητα/πισινότητά τους, το φωνήεν μιας συλλαβής προκαθορίζεται αν θα είναι στρογγυλό ή όχι ομοίως από το φωνηεντικό τεμάχιο της προηγούμενης συλλαβής (Göksel & Kerslake, 2005; Lewis 2000).

Αντίστοιχα, όσον αφορά τα σύμφωνα, όταν στο θέμα του ρήματος που λήγει σε άηχο σύμφωνο προσκολλάται επίθημα που αρχίζει από φωνήεν, τότε το άηχο σύμφωνο ηχηροποιείται. Παράλληλα, στην Τουρκική υπάρχουν φωνολογικές διεργασίες που επιχειρούν να θεραπεύσουν φαινόμενα χασμωδίας. Γι' αυτό, όταν σε ένα θέμα που τελειώνει σε φωνήεν προσαρτηθεί ένα επίθημα που αρχίζει επίσης από φωνήεν, τότε, μέσω της διαδικασίας της επένθεσης, προστίθεται μεταξύ των φωνηέντων ένα από τα ευφωνικά σύμφωνα *y*, *s*, *ʒ* ή *n* (Göksel & Kerslake, 2005; Lewis 2000).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, γίνεται αντιληπτό ότι στις περισσότερες περιπτώσεις τα επίθημα που προσκολλώνται στα ρηματικά θέματα είναι υποκείμενα σε φωνολογικώς καθορισμένη αλλομορφία που τα καθιστά αλλομορφικούς δείκτες. Τα φωνήματα των μορφημάτων που υπόκεινται σε αλλομορφία θα υποδεικνύονται στο εξής μέσω κεφαλαίων γραμμάτων στα αντίστοιχά τους γραφήματα.

2.1. Κλιτική μορφολογία

2.1.1. Άρνηση

Στην Τουρκική γλώσσα, η προτασιακή άρνηση πραγματώνεται με τέσσερις διαφορετικούς τρόπους (Tura, 1981). Συγκεκριμένα, ωστόσο, στο πλαίσιο της ρηματικής μορφολογίας, η άρνηση δηλώνεται με το επίθημα *-mA*, το οποίο τοποθετείται μεταξύ του μορφολογικού δείκτη της φωνής και των δεικτών χρόνου/όψης/τροπικότητας, εκτός από ορισμένες περιπτώσεις *-(y)A* και *-(y)Iver*, βλ. Göksel & Kerslake, 2005). Παράδειγμα σχηματισμού της άρνησης παρατίθεται στο (7) (Emeksiz, 2010).

- (7) *yik-il-ma-miʒti-Ø*
κατεδαφίζω-ΠΑΘ-APN-ΣΥΝΤ-3ΕΝ
'δεν έχει κατεδαφιστεί'

Λαμβάνοντας υπόψιν τις μορφολογικές παραμέτρους των Bickel και Nichols (2007), ο δείκτης *-mA* χαρακτηρίζεται αλυσιδωτός ως προς την συγχωνευσιμότητα, εφόσον προσκολλάται γραμμικά στο θέμα του ρήματος, διαχωριστικός ως προς την εκφρασιμότητα, αφού δηλώνει αποκλειστικά άρνηση και αλλομορφικός, αφού η πραγμάτωση του είναι άμεσα εξαρτώμενη του περιβάλλοντός του λόγω του φωνολογικού κανόνα της φωνηεντικής αρμονίας.

2.1.2. Χρόνος

Στην Τουρκική, η βασική διαφοροποίηση της δήλωσης του γραμματικού χρόνου γίνεται μεταξύ του *παρελθόντος* και του *μη παρελθόντος*. Σύμφωνα με τις Göksel και Kerslake (2005), τα επίθηματα που δηλώνουν το παρόν και το μέλλον *-(I)yor, -mAktA* and *-(y)AcAK* συνιστούν σχετικές χρονικές δηλώσεις.

Παρελθόν

Η δήλωση του παρελθόντος στην Τουρκική πραγματοποιείται με τη χρήση των επιθημάτων *-DI* και *-mIs* καθώς και με το παρελθοντικό κλιτικό συνδετικό ρήμα *-(y)DI* (Göksel & Kerslake, 2005):

-DI: Ο δείκτης αυτός, σύμφωνα με τον Kornfilt (1997), εκφράζει και παρελθοντικό χρόνο αλλά και συνοπτική ή συντελεσμένη όψη, δηλαδή χρησιμοποιείται για να δηλώσει γεγονότα που πραγματοποιήθηκαν μια δεδομένη στιγμή ή ολοκληρώθηκαν στο παρελθόν. Για παράδειγμα:

(8) Gel-**di**-m

Έρχομαι-ΠΑΡΕΛ.ΜΗ_ΣΥΝ / ΣΥΝΤ-1ΕΝ

‘Ήρθα / Έχω έρθει’

Ωστόσο, καθώς, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, ο δείκτης αυτός μπορεί να συνυπάρξει και με δείκτες μη συνοπτικής όψης, στο πλαίσιο της εν λόγω εργασίας υποστηρίζεται πως το επίθημα *-DI* πραγματώνει μόνο τον παρελθοντικό χρόνο.

-mIs: Το επίθημα *-mIs*, ενώ χρησιμοποιείται ομοίως για να δηλώσει παρελθόν, διαφέρει από τον δείκτη *-DI* ως προς τη λειτουργία της *αυτοπτικότητας* (evidentiality), καθώς, όταν προσκολλάται στο ρήμα, δηλώνεται πως η πληροφορία που φέρει το ρήμα διαδίδεται έμμεσα από τον/την ομιλητή/τρια αφού δεν αποτελεί βίωμα του/της ίδιου/ας (9) (Göksel & Kerslake, 2005; Yavuz & Balci, 2011).

(9) Git-**miş**-ler

πηγαίνω-ΠΑΡΕΛ.ΜΗ_ΣΥΝ-3ΠΛ

‘Πήγαν’

Συνοπτικά, γίνεται αντιληπτό πως η δήλωση του παρελθόντος στο ρηματικό σύστημα της Τουρκικής πραγματοποιείται με την προσάρτηση των επιθημάτων *-DI* και *-mIs*. Ο δείκτης *-mIs*, ωστόσο, πραγματώνει ταυτόχρονα και μη αυτοπτικότητα, γεγονός που τον καθιστά σωρευτικό δείκτη. Ως εκ τούτου, το παρελθόν εκφράζεται με τη χρήση αλυσιδωτών, αλλομορφικών (ως υποκείμενοι σε φωνολογικώς καθορισμένη αλλομορφία), διαχωριστικών/σωρευτικών μορφολογικών δεικτών.

Παρόν

Σύμφωνα με τις Göksel και Kerslake (2005), η Τουρκική δε διαθέτει μορφολογικό δείκτη για τη δήλωση του παρόντος. Επιπλέον, σημειώνουν πως στις ρηματικές φράσεις η έκφραση του παρόντος πραγματώνεται μέσω του συνδυασμού:

- ενός δείκτη μη συνοπτικής όψης (όπως *-(I)yor* ή *-mAktA*) με
- την απουσία του παρελθοντικού συνδετικού ρήματος *-(y)DI*.

Ωστόσο, στο πλαίσιο μιας μεταγενέστερης προσέγγισης του χρόνου και της όψης, ο Jendraschek (2011) υποστηρίζει ότι η δήλωση του παρόντος δεν επιτελείται με την απουσία κάποιου παρελθοντικού μορφολογικού δείκτη, αλλά δηλώνεται μέσω ενός μηδενικού μορφήματος $-\emptyset$, ενός μορφήματος δηλαδή χωρίς φωνολογική πραγμάτωση. Έτσι έχουμε:

- (10) ok-uyor- \emptyset -um
διαβάζω-MH_ΣΥΝ-ΠΑΡ-1EN
‘διαβάζω’

Συνεπώς, ο Jendraschek (2011) επισημαίνει πως η αδυναμία αναγνώρισης της μηδενικής μορφικής εκπροσώπησης (zero-exponence) του παρόντος έχει οδηγήσει σε λανθασμένες αναλύσεις (βλ. ‘present in the past’ (Çakir, 2009) και ‘present past’ (Lewis, 1967)) των μορφημάτων που πραγματώνουν τη λειτουργία της όψης, καθώς τα αντιμετωπίζουν ως δείκτες που δηλώνουν ταυτόχρονα και χρόνο. Τέτοιες αναλύσεις συναντώνται συχνά σε γραμματικές της Τουρκικής, όπως για παράδειγμα στον όρο *şimdiki zaman* (τον αντίστοιχο Ενεστώτα) που αναφέρεται στο παρόν και κατά τον οποίο προσαρτάται το επίθημα *-(I)yor* στο ρήμα.

Παρατηρήσεις

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, όπως θα ήταν αναμενόμενο από την μορφολογική συμπεριφορά της ως κατά βάση συγκολλητικής γλώσσας, ως προς την παράμετρο της συγχωνευσιμότητας, η Τουρκική χρησιμοποιεί αλυσιδωτούς μορφολογικούς δείκτες για την δήλωση του παρελθόντος ενώ, σύμφωνα με τον Jendraschek (2011), η δήλωση του παρόντος πραγματοποιείται με μηδενικό εκφραστή. Ωστόσο, όσον αφορά στην παράμετρο της εκφρασιμότητας, παρατηρείται πως διατίθενται και μορφολογικοί δείκτες που αποκλίνουν από αυτό που αναμενόταν από ένα υπόδειγμα συγκολλητικής γλώσσας. Πιο συγκεκριμένα, ενώ, βάσει ορισμού, οι συγκολλητικές γλώσσες προσαρτούν προσφύματα που πραγματώνουν μία λειτουργία, δηλαδή χρησιμοποιούν διαχωριστικούς δείκτες, στην περίπτωση του *-mİş* της Τουρκικής παρατηρείται η ύπαρξη σωρευτικού δείκτη.

2.1.3. Όψη

Στην Τουρκική, η όψη διακρίνεται γενικότερα στην *συνοπτική* και τη *μη συνοπτική*. Ωστόσο, όπως αναφέρουν οι Βαρλοκώστα κ.α. (2008), οι δύο βασικές αυτές κατηγορίες όψης δύνανται να εκφράζουν και πιο εξειδικευμένες ποιότητες όψης. Στις εξειδικευμένες αυτές κατηγορίες όψης συγκαταλέγονται και η *εξελικτική* (progressive), η *θαμιστική* (habitual) και η *συντελεσμένη* (perfect).

Συνοπτική όψη

Μορφολογικά, η συνοπτική όψη στο ρηματικό σύστημα της Τουρκικής δεν είναι εύκολα διακριτή. Οι Göksel και Kerslake (2005) υποστηρίζουν πως η διάκρισή της από την μη συνοπτική όψη γίνεται αντιληπτή κυρίως σε σχηματισμούς παρελθοντικού χρόνου, καθώς, όπως αναφέρθηκε στην λειτουργία του χρόνου, η συνοπτική όψη συμπλέκεται με την πραγμάτωση του παρελθοντικού χρόνου μέσω των επιθημάτων *-DI* και *-mİş*. Αυτή η ταυτόχρονη πραγμάτωση περισσότερων μορφοσυντακτικών χαρακτηριστικών των δεικτών *-DI* και *-mİş* φαίνεται να υποστηρίζεται, πέρα από τις Göksel και Kerslake (2005), στο πλαίσιο αρκετών γραμματικών περιγραφών του ρηματικού συστήματος της Τουρκικής (βλ. Aksu-Koc, 1998; Jendraschek, 2011; Kornfilt, 1997). Ωστόσο, τα επιθήματα *-DI* και *-mİş* μπορούν να συνυπάρξουν και με το μορφολογικό δείκτη της μη συνοπτικής όψης, όπως θα δούμε και παρακάτω, με το ρήμα να εκφράζει τελικά μη συνοπτική όψη. Συνεπώς, θα μπορούσε να θεωρηθεί πως

η λειτουργία της συνοπτικής όψης πραγματώνεται μέσω ενός μηδενικού εκφραστή (- \emptyset) (11)².

- (11) anla-ma-di- \emptyset -m
καταλαβαίνω-APN-ΠΑΡΕΛ-ΣΥΝ-1ΕΝ
‘δεν κατάλαβα’

Η θεώρηση αυτή ανταποκρίνεται στις προσδοκίες που δημιουργούνται απέναντι σε μία συγκολλητική γλώσσα όπως η Τουρκική, αφού η αντιστοίχιση των λειτουργιών του χρόνου και της όψης με τους μορφολογικούς δείκτες τους θα βρίσκονται σε σχέση αμφιμονοσημαντότητας, σε αντίθεση με την ταυτόχρονη δήλωση των λειτουργιών που συνιστά χαρακτηριστικό μιας διαχυτικής γλώσσας.

Μη συνοπτική όψη

Η μη συνοπτική όψη στην Τουρκική μπορεί να πραγματωθεί με τα επιθήματα - $(I)yor$, - $mAktA$ και - $(A/I)r$ αλλά και με το κλιτικό συνδετικό - $(y)DI$. Με εξαίρεση το - $(A/I)r$, το οποίο θα συζητηθεί ξεχωριστά παρακάτω, η διαφορά μεταξύ των επιθημάτων - $(I)yor$ και - $mAktA$ είναι ότι το - $(I)yor$ φέρει ένα λιγότερο επίσημο ύφος και, ως εκ τούτου, χρησιμοποιείται συχνότερα (Göksel & Kerslake, 2005). Στο (12) παρατίθενται σχηματισμοί με τον δείκτη - $(I)yor$ σε συνδυασμό με παροντικό (12α) και με παρελθοντικό χρόνο (12β) (Jendraschek, 2011):

(12) (α)	gid-iyor- \emptyset -sun	(β)	gid-iyor-du-n
	πηγαίνω-ΜΗ_ΣΥΝ-ΠΑΡ-2ΕΝ		πηγαίνω-ΜΗ_ΣΥΝ-ΠΑΡΕΛ-3ΕΝ
	‘πηγαίνεις’		‘πήγαίνεις’

Στη γραμματική των Göksel και Kerslake (2005) αλλά και σε άλλες μελέτες (Jendraschek, 2011), η μη συνοπτική όψη αναλύεται σε ορισμένες υποκατηγορίες. Οι Göksel και Kerslake (2005) αναλύουν τις υποκατηγορίες της μη συνοπτικής όψης στην εξελικτική όψη (progressive) και στη θαμιστική όψη (habitual).

² Το παράδειγμα είναι αναπροσαρμοσμένο από τον Jendraschek (2011)

Θαμιστική όψη

Στο ρηματικό σύστημα της Τουρκικής διατίθεται ο αλυσιδωτός μορφολογικός δείκτης $-(A/I)r$ που δηλώνει τη θαμιστική ρηματική όψη (13α). Ο δείκτης αυτός μπορεί να συνδυαστεί με τον παρελθοντικό τύπο του κλιτικού συνδετικού ρήματος $-(y)DI$ όταν θέλουμε να αναφερθούμε στο παρελθόν, ενώ παρουσιάζει αλλομορφία όταν σχηματίζει αρνητικούς τύπους $-(mAz)$ (13β) (Βαρλοκώστα κ.α., 2008; Καϊλή, 2008).

(13) (α) Alman-lar çok bira iç-er
Γερμανός-ΠΛΗΘ πολύ μπίρα πίνω-ΘΑΜ
‘Οι Γερμανοί (γενικά) πίνουν πολλή μπίρα’

(β) [Bu havada denize] gir-il-mez
μπαίνω-ΠΑΘ-ΑΡΝ.ΘΑΜ
‘Με τέτοιο καιρό δεν μπορείς να μπεις στη θάλασσα’

Λαμβάνοντας υπόψη διαφορετικές γραμματικές περιγραφές και προσεγγίσεις της ρηματικής μορφολογίας της Τουρκικής, γίνεται αντιληπτό πως ο μορφολογικός δείκτης $-(A/I)r$ άλλοτε αντιμετωπιζόταν ως χρονικός εκφραστής του παρόντος (Underhill, 1979), ενώ συχνότερα του αποδίδεται ο όρος ‘aorist’ ο οποίος αναφέρεται σε μια εξειδικευμένη περίπτωση του παρόντος χρόνου (Çakir, 2009; Ersen-Rasch, 2004). Η χρήση του όρου ‘aorist’ έχει γενικότερα καταστεί αμφιλεγόμενη, καθώς δεν συγκεκριμενοποιείται αν πρόκειται για εκφραστή χρόνου ή όψης αλλά και ποια είναι η σημασία που φέρει διαγλωσσικά (Jendraschek, 2011). Οι Göksel και Kerslake (2005) αντιμετωπίζουν τον όρο αυτό υπό το πρίσμα της τροπικότητας και τον ερμηνεύουν γενικότερα ως σχηματισμό που εμφανίζεται σε «τροπικές εκφορές» (σ. 338).

Ο Καϊλή (2008), λαμβάνοντας υπόψη όλες τις προσεγγίσεις του παρατέθηκαν παραπάνω, αναλύει τον δείκτη $-(A/I)r$ υπό το πρίσμα του τρίπτυχου μορφή-σημασία-χρήση και καταλήγει στο συμπέρασμα πως δεν πραγματώνει τη γραμματική λειτουργία του χρόνου αλλά δηλώνει τη θαμιστική όψη, μια εξειδικευμένη κατηγορία μη συνοπτικής όψης που εκφράζει αξιώματα, ειδολογικές δηλώσεις και γενικά χαρακτηριστικά συμπεριφοράς, ενώ παράλληλα, ανάλογα το επικοινωνιακό πλαίσιο, εκφράζει είτε επιστημική είτε δεοντική τροπικότητα.

Συντελεσμένη όψη

Ο δείκτης που εμπλέκεται στη δήλωση της συντελεσμένης όψης στην Τουρκική είναι το επίθημα *-miş*. Ο Jendraschek (2011) αναφέρει πως όταν το επίθημα *-miş* συνδυάζεται με τον δείκτη του παρελθόντος, τότε εκφράζει παρόμοια σημασία με τον αντίστοιχο Υπερσυντέλικο της Ελληνικής (plusquamperfect) (14α), ενώ όταν συνδυάζεται με παροντικούς τύπους, όπου το παρόν δηλώνεται με μηδενικούς εκφραστές, δηλώνει συντελεσμένη όψη στο παρόν, αλλά φέρει παράλληλα και την τροπική εκφορά της αυτοπτικότητας (14β).

(14) (α) git-**miş**-ti-n

πηγαίνω-**ΣΥΝΤ**-ΠΑΡΕΛ-2ΕΝ

‘είχες πάει’

(β) git-**miş**-Ø-sin

πηγαίνω-**ΣΥΝΤ**-ΠΑΡ-2ΕΝ

‘(φαίνεται πως) έχεις πάει’

Οι Göksel και Kerslake (2005) προσεγγίζουν την συντελεσμένη όψη με παρόμοιο τρόπο σημειώνοντας πως όταν το επίθημα *-miş* συνδυάζεται είτε με κάποιον τύπο του κλιτικού συνδετικού ρήματος είτε με τον δείκτη *-Dir*, τότε εκφράζει αποκλειστικά συντελεσμένη όψη. Οι προσεγγίσεις αυτές δημιουργούν την εντύπωση πως η παράμετρος της εκφρασιμότητας του δείκτη *-miş* εξαρτάται από το μορφολογικό του περιβάλλον. Δηλαδή, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί αποκλειστικά ως διαχωριστικός ή σωρευτικός.

2.1.4. Μέλλον

Σύμφωνα με τις Göksel και Kerslake (2005), ο δείκτης που χρησιμοποιείται για τη δήλωση του μέλλοντος αποτελεί σχετική χρονική δήλωση (βλ. παρακάτω). Η έκφραση του μέλλοντος στην Τουρκική πραγματώνεται με τη χρήση του επιθήματος *-(y)AcAK* (16).

(16) gel - **ecek** - sin

έρχομαι - **ΜΕΛΛ** - 2ΕΝ

‘**θα** έρθεις’

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, η δήλωση του μέλλοντος τοποθετείται σε ξεχωριστή υποενότητα, καθώς οι διαφορετικές ερμηνείες στις οποίες έχει υποβληθεί το κατατάσσουν και σε διαφορετική ρηματική λειτουργία. Πιο συγκεκριμένα, οι

Bassarak και Jendraschek (2004) ταξινομούν το επιθήμα *-(y)AcAK* στους δείκτες όψης και συγκεκριμένα κάνουν αναφορά για *μελλοντική όψη* (prospective aspect). Ωστόσο, η θεώρηση του επιθήματος *-(y)AcAK* ως χρονικού δείκτη απαντά σε αρκετές μελέτες (Çakir, 2009; Ersen-Rasch, 2004; Kornfilt, 1997), ενώ οι Göksel και Kerslake (2005) το κατατάσσουν στην κατηγορία των εκφραστών *σχετικού χρόνου* (relative tense) φέρνοντας το σε αντιδιαστολή με τις απόλυτες χρονικές δηλώσεις που, σύμφωνα με τις οποίες, συνιστά η διάκριση παρελθόν – μη παρελθόν.

Βέβαια, ο Jendraschek (2011) αναδεικνύει τις αδυναμίες της θεώρησης του *-(y)AcAK* ως εκφραστή χρόνου κάνοντας αναφορά στην έκφραση ‘μέλλον στο παρελθόν’ (future in the past) που υιοθέτησαν οι υποστηρικτές της (βλ. Çakir, 2009, σ. 154; Ersen-Rasch, 2004, σ. 68) θέλοντας να περιγράψουν το σχηματισμό κατά τον οποίο το ρήμα αναφέρεται σε μια κατάσταση στο μέλλον όπου ο/η ομιλητής/τρια αναπολεί.

Ο δείκτης *-(y)AcAK* μπορεί επίσης να συνδυαστεί με τον παρελθοντικό τύπο του κλιτικού συνδετικού ρήματος *-(y)DI* και να σχηματίσει τον τύπο *-(y)AcAkiI* για να εκφράσει ένα γεγονός ή μια κατάσταση που πραγματοποιήθηκε μετά από κάποιο παρελθοντικό σημείο αναφοράς σε σχέση με το επικοινωνιακό πλαίσιο (Göksel & Kerslake, 2005).

Σε ορισμένες περιπτώσεις, εκφραστές του μέλλοντος μπορούν να αποτελέσουν και οι δείκτες *-(A/I)r* και *-(I)yor*. Η χρήση του δείκτη *-(I)yor* ως δείκτη που δηλώνει το μέλλον πραγματοποιείται όταν ο/η ομιλητής/τρια αναφέρεται σε προγραμματισμένες ενέργειες (17). Η αντίθεση του με τον δείκτη *-(y)AcAK* έγκειται στο γεγονός ότι το *-(I)yor* χρησιμοποιείται όταν υπάρχει περισσότερη βεβαιότητα για την επιτέλεση της μελλοντικής ενέργειας που δηλώνει το ρήμα (Göksel & Kerslake, 2005) κατά τρόπο παρόμοιο, δηλαδή, όπως αντιτίθενται οι δείκτες *will* και *be going to* στην Αγγλική. Αντίστοιχα, ο δείκτης *-(A/I)r* μπορεί, μεταξύ άλλων, να εκφράσει ένα πιθανό μελλοντικό γεγονός (Göksel & Kerslake, 2005; Jendraschek, 2014) (18).

(17) Yarın Londra'ya gid-iyor-uz

πηγαίνω-ΜΗ_ΣΥΝ(ΜΕΛΛ)-1ΠΛ

‘Πάμε στο Λονδίνο αύριο’

- (18) Κος-ma dũs-er-Ø-sin
πέφτω-ΘAM(MEΛΛ)-ΠΑΡ-3EN
‘Μην τρέχεις, θα πέσεις’

2.1.5. Φωνή

Η γραμματική λειτουργία της φωνής μαρκάρεται με ποικίλα μορφήματα ανάλογα με την κατηγορία. Στην Τουρκική, τα ρήματα μαρκάρονται για τις εξής κατηγορίες φωνής: την παθητική, την αιτιακή (causative), την αυτοπαθή και την αλληλοπαθή. Οι μορφολογικοί δείκτες που δηλώνουν τη φωνή προσκολλώνται στη ρίζα του ρήματος και προηγούνται των υπόλοιπων επιθημάτων. Μοναδική εξαίρεση στον κανόνα αυτό αποτελεί ο συνδυασμός του δείκτη της παθητικής φωνής με το μόρφημα *-(y)Iver* (βλ. Göksel & Kerslake, 2005).

Παθητική φωνή

Ο μορφολογικός δείκτης που πραγματώνει τη λειτουργία της παθητικής φωνής είναι ο *-I/(I)n*. Ο εν λόγω δείκτης εμφανίζει αλλομορφα ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο προσαρτάται (Göksel & Kerslake, 2005). Πιο συγκεκριμένα, έχουμε:

- n : Προσαρτάται σε ρηματικά θέματα που λήγουν σε φωνήεν
- In : Προσαρτάται όταν το θέμα λήγει στο σύμφωνο *l*
- Il : Προσαρτάται στο θέμα όταν λήγει σε οποιοδήποτε σύμφωνο εκτός του *l*

Αιτιακή (Causative)

Σε μια κατά βάση συγκολλητική γλώσσα όπως η Τουρκική, η εν λόγω λειτουργία πραγματώνεται ομοίως με τη χρήση επιθηματοποίησης και συγκεκριμένα με τη χρήση αλυσιδωτών διαχωριστικών δεικτών. Στο (19), παρατηρείται πως η προσθήκη του αιτιακού επιθήματος στη βάση του αμετάβατου ρήματος *eri* ‘λιώνω’ (19α) το μετατρέπει σε μεταβατικό (19β) (Nakipoğlu κ.α., 2021):

- (19) (α) Çikolata eri-di-Ø
σοκολάτα λιώνω-ΠΑΡΕΛ-3EN
‘Η σοκολάτα έλιωσε’

- (β) Kiz çikolata-yi eri-t-ti-Ø
Κορίτσι σοκολάτα-ΑΙΤ λιώνω-ΑΙΤΙΑΚ-ΠΑΡΕΛ-3ΕΝ
‘Το κορίτσι έλιωσε τη σοκολάτα’

Ο αιτιακός δείκτης είναι επίσης αλλομορφικός, καθώς συναντάται σε διαφορετικές μορφές, οι οποίες είναι προβλέψιμες σε πολλές περιπτώσεις αλλά όχι σε όλες (βλ. Nakipoğlu κ.α., 2021, σσ. 5-6). Ο δείκτης απαντά στα αλλόμορφα *-Dir*, *-t*, *-It*, *-Ir*, *-Ar* και *-Art* (Göksel & Kerslake, 2005). Τα μορφήματα που απαντώνται συχνότερα σε αιτιακούς σχηματισμούς είναι κατά σειρά τα *-Dir* και *-t* (Nakipoğlu κ.α., 2021). Η επιλογή του κατάλληλου μορφήματος που θα προσαρτηθεί στη βάση του ρήματος εξαρτάται στις περισσότερες περιπτώσεις από τα εξής:

- Dir*: Προσαρτάται στην πλειοψηφία των μονοσύλλαβων ρηματικών θεμάτων αλλά και σε πολυσύλλαβα θέματα που λήγουν σε μη υγρά σύμφωνα.
- t*: Προσαρτάται σε πολυσύλλαβα θέματα που λήγουν είτε σε φωνήεν είτε σε υγρό σύμφωνο (*l* ή *r*)
- It*, *-Ir*, *-Ar* και *-Art*: Προσαρτώνται σε έναν περιορισμένο αριθμό μονοσύλλαβων θεμάτων.

Όπως αναφέρεται και στις Göksel και Kerslake (2005), στην Τουρκική είναι πιθανή η ταυτόχρονη προσάρτηση δύο αιτιακών επιθημάτων ή και η προσάρτηση αιτιακού επιθήματος στη βάση ενός ήδη μεταβατικού ρήματος. Τέτοιου είδους σχηματισμοί προτιμώνται όταν είτε πρόκειται να δοθεί έμφαση είτε όταν αναφέρονται και το υποκείμενο που προκαλεί αλλά και εκείνο που επωφελείται από την πράξη που δηλώνει ο μαρκαρισμένος ρηματικός τύπος.

Ωστόσο, η πραγμάτωση της εν λόγω λειτουργίας στην Τουρκική σε ορισμένες περιπτώσεις δεν ανταποκρίνεται σε μορφολογικές διεργασίες που αναμένονται από μία συγκολλητική γλώσσα. Για παράδειγμα, πέρα από την διακριτή μορφολογική δήλωσή της, η Τουρκική περιλαμβάνει και ορισμένες περιπτώσεις υποκατάστασης στις οποίες η έκφρασή της πραγματώνεται με την υποκατάσταση του ρηματικού θέματος σε ένα διαφορετικό που δεν ανταποκρίνεται σε προβλέψιμες και διακριτές μορφοφονολογικές αλλαγές. Τέτοιο παράδειγμα, μεταξύ άλλων, συνιστούν τα *yan* ‘καίω’ (αμτβ.) και *yak* ‘καίω’ (μτβ.). Επιπλέον, πέρα από την διαδικασία της επιθηματοποίησης, αιτιακές

δηλώσεις στην Τουρκική μπορούν να πραγματοποιηθούν και μέσω περιφραστικών δομών με τη χρήση των *neden olmak* ή *sağlamak* ‘προκαλώ’ (Nakiroğlu κ.α., 2021).

Αυτοπαθής και αλληλοπαθής φωνή

Η Τουρκική διαθέτει επίσης δύο επιθήματα για να δηλώσει την αυτοπαθή και την αλληλοπαθή φωνή. Το επίθημα $-(I)n$ προσκολλάται σε έναν περιορισμένο αριθμό μεταβατικών ρημάτων και χρησιμοποιείται για να εκφράσει αυτοπάθεια, δηλαδή ότι το υποκείμενο του ρήματος ενεργεί πάνω στον/για τον εαυτό του. Όπως παρατηρούν και οι Göksel και Kerslake (2005), ο δείκτης της αυτοπαθούς φωνής μοιράζεται κοινή μορφή με τον δείκτη της παθητικής φωνής με αποτέλεσμα οι σχηματισμοί παθητικής και αυτοπαθούς φωνής να ομοιάζουν σε αρκετά ρήματα και να διακρίνονται βάσει επικοινωνιακού πλαισίου. Για τη δήλωση της αλληλοπαθούς φωνής προσκολλάται σε έναν επίσης περιορισμένο αριθμό μεταβατικών αλλά και αμετάβατων ρημάτων το επίθημα $-(I)s$ και εκφράζει την κοινή εμπλοκή των υποκειμένων στην ενέργεια που δηλώνει το ρήμα (Göksel & Kerslake, 2005).

2.1.6. Τροπικότητα

Η τροπικότητα στην Τουρκική μαρκάρεται ομοίως και στη πλειοψηφία των περιπτώσεων με τη χρήση δεσμευμένων μορφημάτων και συγκεκριμένων επιθημάτων, τα οποία όμως μπορούν να πραγματώνουν παράλληλα και άλλες λειτουργίες (όπως παρατηρήθηκε και παραπάνω στις περιπτώσεις των δεικτών $-mIs$ και $-(A/I)r$). Ως εκ τούτου, στην Τουρκική, η μελέτη των τροπικών σημασιών που φέρει το ρήμα τελείται κατά βάση σε συνάρτηση με την κλιτική του μορφολογία. Ωστόσο, πέρα από την ρηματική κλιτική μορφολογία, η έκφραση της τροπικότητας στην Τουρκική μπορεί να εντοπιστεί και εκτός των ορίων του ρήματος μέσω του συνδυασμού μονολεκτικών ρηματικών τύπων με ουσιαστικά, μόρια και συνδέσμους ή με κατάλληλους τύπους βοηθητικών ρημάτων (Χατζηθεοδώρου, 2018).

Όπως αναφέρουν και οι Göksel και Kerslake (2005), όταν το ρήμα μαρκάρεται με έναν από τους δείκτες $-DI$, $-(I)yor$ και $-mAktA$, τότε θεωρείται *τροπικά ουδέτερο*. Ωστόσο, με τη χρήση κατάλληλων δεικτών μπορεί να πραγματοποιηθεί μια πληθώρα τροπικών εκφορών, όπως:

Γενικεύσεις, γενικές αλήθειες ή θεμελιώδεις αξίες:	Πραγματώνονται με τους δείκτες $-(A/I)r/-mAz$ και $-Dir$
Πρόταση ή υπόθεση:	Μπορούν να δηλωθούν ομοίως με τη χρήση των $-(A/I)r/-mAz$ και $-Dir$ αλλά και εξωλεκτικά με τη χρήση των τύπων <i>olacak</i> και <i>olmalı</i> του βοηθητικού ρήματος
Πιθανότητα ή αναγκαιότητα:	Πραγματώνονται με την κατάλληλη χρήση των τροπικών δεικτών $-(y)Abil/- (y)AmA$ και $-mAlI$
Επιθυμία ή πρόθεση:	Η πραγμάτωσή τους τελείται με τη χρήση διάφορων σχηματισμών, όπως: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Με τη χρήση του μορφήματος της θαμιστικής όψης $-(A/I)r/-mAz$ ▪ Με το σχηματισμό της προστακτικής έγκλισης ▪ Με τη χρήση του μορφήματος της ευκτικής $-A$ ▪ Με το μόρφημα της υποθετικής έγκλισης $-sA$
Μη αυτοπτικότητα:	Δηλώνεται με τη χρήση του επιθήματος $-mIs$ και του τύπου $-(y)mIs$ του κλιτικού συνδετικού ρήματος

Συνοπτικά, παρατηρείται πως και η κατηγορία της τροπικότητας στην Τουρκική μαρκάρεται στην πλειοψηφία των περιπτώσεων με τη χρήση επιθηματοποίησης. Πέρα από τη χρήση τροπικών δεικτών (20), η λειτουργία της τροπικότητας μπορεί να εκφραστεί παράλληλα με τη χρήση μορφολογικών δεικτών που πραγματώνουν τις λειτουργίες του χρόνου ή/και της όψης (21). Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί και το επίθημα $-(y)AcAK$ που μπορεί να πραγματώσει κι εκφορές επιστημικής τροπικότητας. Παρακάτω, παρατίθενται δύο παραδείγματα όπου διαφαίνεται η χρήση διαχωριστικού και σωρευτικού δείκτη για την έκφραση της ικανότητας (Χατζηθεοδώρου, 2018):

(20) [Sadece üç kişi iyi derecede Türkçe] yaz-**abil**-iyor
γράφω-**IKAN-MH_ΣΝΠ**
‘Μόνο τρία άτομα **μπορούν να** γράψουν τουρκικά σε καλό επίπεδο’

(21) [Veririm, ama simit hayatta] yap-**amaz**-sin
φτιάχνω-**IKAN.ΘAM.APN-2EN**
‘Σου τη δίνω, αλλά κουλούρι **δε θα μπορέσεις** ποτέ να φτιάξεις’

Συνεπώς, γίνεται λόγος για τη χρήση κατά βάση αλυσιδωτών, αλλομορφικών δεικτών, οι οποίοι, ανάλογα με το είδος τροπικότητας που δηλώνουν, μπορούν να είναι είτε διαχωριστικοί ως προς την εκφρασιμότητα (π.χ. -(y)Abil και -mAlI) είτε σωρευτικοί σε περίπτωση που πραγματώνουν επιπλέον λειτουργίες (π.χ. -(A/I)r και -mIş).

2.1.7. Συμφωνία προσώπου

Στην Τουρκική, η συμφωνία ρήματος-υποκειμένου δηλώνεται μέσω της προσάρτησης μορφολογικών δεικτών οι οποίοι συνήθως τοποθετούνται μετά τα υπόλοιπα επιθήματα. Τα επιθήματα που δηλώνουν το πρόσωπο μπορούν να προηγηθούν κάποιου επιθήματος στις εξής περιπτώσεις (Göksel & Kerslake, 2005):

- Όταν το ρήμα περιέχει τον δείκτη -DIr, οι δείκτες 1ου και 2ου προσώπου προηγούνται.
- Όταν το ρήμα περιέχει τον δείκτη -DI και ακολουθείται από τις μορφές -(y)DI ή -(y)sA του συνδετικού ρήματος.
- Όταν το ρήμα περιέχει κάποιο επίθημα από την τρίτη θέση επιθημάτων και κάποια μορφή του κλιτικού συνδετικού ρήματος, τότε ο δείκτης του 3ου πληθυντικού προσώπου (-IAr) τοποθετείται είτε μεταξύ των δύο δεικτών είτε μετά το συνδετικό ρήμα.

Τα επιθήματα που πραγματώνουν τη συμφωνία προσώπου ομαδοποιούνται σε τέσσερις ξεχωριστές κατηγορίες ανάλογα με το επίθημα που προηγείται (Göksel & Kerslake, 2005). Οι κατηγορίες αυτές έχουν ως εξής:

▪ Κατηγορία 1

Τα επιθήματα που ανήκουν στην πρώτη κατηγορία παρατίθενται παρακάτω στον Πίνακα 2.1.

Πίνακας 2.1. Επιθήματα προσώπου της πρώτης κατηγορίας της Τουρκικής

Ενικός αριθμός	
1ο πρόσωπο	$-m$
2ο πρόσωπο	$-n / -nIz$ (επίσημο ύφος)
3ο πρόσωπο	$-\emptyset$
Πληθυντικός αριθμός	
1ο πρόσωπο	$-k$
2ο πρόσωπο	$-nIz$
3ο πρόσωπο	$(-lAr)$

Οι δείκτες αυτοί χρησιμοποιούνται μετά από:

- τα επιθήματα $-DI$ και $-sA$
- τους αντίστοιχους τύπους του συνδετικού ρήματος, $-(y)DI$ και $-(y)sA$

▪ **Κατηγορία 2**

Στον Πίνακα 2.2 παρουσιάζονται οι δείκτες προσώπου της δεύτερης κατηγορίας.

Πίνακας 2.2. Επιθήματα προσώπου της δεύτερης κατηγορίας της Τουρκικής

Ενικός αριθμός	
1ο πρόσωπο	$-(y)Im$
2ο πρόσωπο	$-sIn / -sInIz$ (επίσημο ύφος)
3ο πρόσωπο	$-\emptyset$
Πληθυντικός αριθμός	
1ο πρόσωπο	$-(y)Iz$
2ο πρόσωπο	$-sInIz$
3ο πρόσωπο	$(-lAr)$

Οι δείκτες της δεύτερης κατηγορίας χρησιμοποιούνται μετά από:

- τα επιθήματα $-mI\zeta$, $-(A/I)r$, $-(y)AcAK$, $-(I)yor$, $-mAll$ και $-mAktA$
- τον δείκτη $-(y)mI\zeta$

▪ Κατηγορία 3

Τα επιθήματα προσώπου της τρίτης κατηγορίας προσαρτώνται μετά από το επίθημα $-(y)A$, με εξαίρεση τα επιθήματα του 3ου προσώπου ενικού και πληθυντικού που προσαρτώνται απευθείας στο ρήμα. Οι δείκτες προσώπου της τρίτης κατηγορίας παρατίθενται στον Πίνακα 2.3.

Πίνακας 2.3. Επιθήματα προσώπου της τρίτης κατηγορίας της Τουρκικής

	Ενικός αριθμός
1ο πρόσωπο	$-yIm$
2ο πρόσωπο	$-sIn / -sInIz$ (επίσημο ύφος)
3ο πρόσωπο	$-sIn$
	Πληθυντικός αριθμός
1ο πρόσωπο	$-Im$
2ο πρόσωπο	$-sInIz$
3ο πρόσωπο	$-sIn(IAr)$

▪ Κατηγορία 4

Οι μορφολογικοί δείκτες προσώπου της τέταρτης κατηγορίας (Πίνακας 2.4) χρησιμοποιούνται σε σχηματισμούς προστακτικής έγκλισης.

Πίνακας 2.4. Επιθήματα προσώπου της τέταρτης κατηγορίας της Τουρκικής

	Ενικός αριθμός
2ο πρόσωπο	$-\emptyset, -sAnA / -(y)In, -(y)InIz, -sAnIzA$ (επίσημο ύφος)
3ο πρόσωπο	$-sIn$
	Πληθυντικός αριθμός
2ο πρόσωπο	$-(y)In, -(y)InIz, -sAnIzA$
3ο πρόσωπο	$-sIn(IAr)$

Οι τύποι $-sAnA$ και $-sAnIzA$ του 2ου προσώπου χρησιμοποιούνται για να εκφράσουν κυρίως συμβουλές και συνιστούν σύνθετες μορφές που περιέχουν τον μορφολογικό δείκτη της υπόθεσης, τους δείκτες 2ου προσώπου της πρώτης κατηγορίας και το εναρμονισμένο A .

2.2. Παραγωγική μορφολογία

Η παραγωγή νέων ρημάτων στην Τουρκική πραγματοποιείται κυρίως μέσω επιθηματοποίησης. Τα παραγωγικά επιθήματα μπορούν να προσαρτηθούν σε ρήματα για παραγάγουν νέα ρήματα, σε ουσιαστικά, σε επίθετα, ακόμη και σε επιφωνήματα. Παρακάτω, παρουσιάζονται τα βασικά παραγωγικά επιθήματα που εμπλέκονται στην παραγωγική διαδικασία νέων ρημάτων (Göksel & Kerslake, 2005):

▪ Επιθήματα που προσαρτώνται σε ρήματα για να παραγάγουν ρήματα:

-(A/I)kIA: Όταν προστίθεται στη ρίζα του ρήματος, δηλώνει μια επαναλαμβανόμενη ή μια διαλείπουσα ενέργεια.

(22) *uyumak* ‘κοιμάμαι’ *uyu-kla-mak* ‘λαγοκοιμάμαι’

-AlA: Προσαρτάται στη ρίζα του ρήματος για να εκφράσει μια ενέργεια που πραγματοποιήθηκε ξαφνικά.

(23) *şaşmak* ‘εκπλήσσομαι’ *şaş-ala-mak* ‘σαστίζω’

-(I)n: Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, το εν λόγω παραγωγικό επίθημα χρησιμοποιείται στην παραγωγή αμετάβατων ρημάτων.

(24) *görmek* ‘βλέπω’, ‘κοιτώ’ *gör-ün-mek* ‘φαίνομαι’, ‘μοιάζω’

-(I)ş: Με την προσάρτηση του συγκεκριμένου μορφήματος μπορεί να δηλωθεί μια κοινή πράξη, η ένταση της έννοιας που καταδηλώνει η ρίζα του ρήματος ή μια ενέργεια που πραγματοποιείται κατά έναν ακανόνιστο τρόπο.

(25) *bölmek* ‘διαιρώ’ *kokmak* ‘μυρίζω’ *koşmak* ‘τρέχω’
böl-üş-mek ‘μοιράζω’ *kok-uş-mak* ‘βρωμάω’ *koş-uş-mak* ‘τρέχω τριγύρω’

-(I)ş+-Dir: Τα δύο αυτά επιθήματα προσαρτώνται για να δηλώσουν μια εντατική και επαναλαμβανόμενη ενέργεια.

(26) *aramak* ‘ψάχνω’ *ar-aş-tır-mak* ‘ερευνώ’

▪ **Επιθήματα που προσαρτώνται σε ουσιαστικά για να παραγάγουν ρήματα:**

Στην Τουρκική διατίθεται ένας συγκεκριμένος αριθμός παραγωγικών επιθημάτων τα οποία προσαρτώνται σε ουσιαστικά για να παράγουν νέα ρήματα. Τέτοια επιθήματα είναι τα *-A*, *-(A)ş*, *-(A)t*, *-sA*, *-lAn*, και *-lAş*.

(27) *kan* ‘αίμα’ *mektup* ‘γράμμα’ *an* ‘κυνήγι’
kan-a-mak ‘αιμορραγώ’ *mektup-laş-mak* ‘αλληλογραφώ’ *an-la-mak* ‘κυνηγώ’

▪ **Επιθήματα που προσαρτώνται σε ονοματοποιημένα θέματα για να παραγάγουν ρήματα:**

Μεταξύ των παραγωγικών επιθημάτων της Τουρκικής συγκαταλέγονται και εκείνα που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή νέων ρημάτων από λέξεις που έχουν δημιουργηθεί μέσω ονοματοποίησης. Τα επιθήματα αυτά είναι τα *-DA(n)*, *-GIr* και *-lA*.

(28) *hav* ‘γαβ’ *hav-la-mak* ‘γαβγίζω’

▪ **Επιθήματα που προσαρτώνται σε επίθετα για να παραγάγουν ρήματα:**

Παραγωγικά επιθήματα διατίθενται και για την παραγωγή ρημάτων από επίθετα. Τα επιθήματα που προσαρτώνται σε επίθετα είναι τα *-(A)l*, *-(A)r*, *-(I)K*, *-(I)msA*, *-lA*, *-lAn*, *-lAs* και *-lAt*.

(29) *kisa* ‘κοντός-ή-ό’ *az* ‘λίγος-η-ο’, ‘μικρός-ή-ό’
kis-alt-mak ‘κονταίνω’ *az-imsa-mak* ‘υποτιμώ’

Παρατηρήσεις

Γενικότερα, όπως παρατηρείται παραπάνω, κύρια παραγωγική διαδικασία που αφορά την παραγωγή νέων ρημάτων στην Τουρκική αποτελεί η επιθηματοποίηση. Συγκεκριμένα, η παραγωγή νέων ρημάτων πραγματοποιείται μέσω της γραμμικής προσάρτησης αλλομορφικών επιθημάτων. Ωστόσο, όπως παρατηρούν και οι Göksel & Kerslake (2005), η σημασία μιας λέξης που περιέχει ένα από τα παραγωγικά επιθήματα δεν είναι ιδιαίτερα προβλέψιμη, ακόμη κι αν η λέξη κατατμηθεί σε επιμέρους στοιχεία. Επιπλέον, παρατηρείται πως μη προβλέψιμη είναι και η επιλογή των παραγωγικών

επιθημάτων που θα προσαρτηθούν σε κάθε λέξη. Για παράδειγμα, ενώ τα επιθήματα -*IA*, -*IAş*, -*(A)I* και -*(A)r* προσαρτώνται σε επίθετα για να δημιουργήσουν ρήματα που ομοίως εκφράζουν την αλλαγή κατάστασης του υποκειμένου (αλλαγή σε αυτό που καταδηλώνει το επίθετο), η επιλογή του επιθέτου στο οποίο θα προσαρτηθούν δεν υπόκειται σε κάποια γραμματική συνθήκη.

2.3. Συμπεράσματα για την Τουρκική

Όπως αναφέρθηκε αρχικά, η Τουρκική είναι μια συγκολλητική γλώσσα. Αυτό δηλαδή που αναμένεται από αυτήν τη γλώσσα κατά την κλιτική της μορφολογία είναι η προσάρτηση προσφυμάτων στη ρίζα της λέξης τα οποία θα χαρακτηρίζονται από σαφή όρια μεταξύ τους αλλά και από σχέση αμφιμονοσημαντότητας με τις λειτουργίες που επιτελούν.

Λαμβάνοντας υπόψη τη ρηματική μορφολογία της Τουρκικής, παρατηρείται πως, πράγματι, σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις, γίνεται χρήση επιθηματοποίησης με τα όρια των επιμέρους επιθημάτων να καθίστανται αρκετά σαφή. Ωστόσο, αναλογιζόμενοι την σχετική βιβλιογραφία και τις γραμματικές περιγραφές γύρω από το ρηματικό σύστημα της Τουρκικής, συνειδητοποιούμε πως οι αναμενόμενες αμφιμονοσήμαντες σχέσεις επιθήματος – λειτουργίας αμφισβητούνται σε αρκετές περιπτώσεις, ενώ νεότερες μελέτες επιχειρούν να διακρίνουν εναλλακτικά τις σχέσεις των δεικτών με τις λειτουργίες που δηλώνουν υποστηρίζοντας τον συγκολλητικό της χαρακτήρα.

Υπό το πρίσμα των μορφολογικών παραμέτρων των Bickel και Nichols (2007), συμπεραίνονται τα εξής:

- Ως προς τη συγχωνευσιμότητα, οι δείκτες που εμπλέκονται στη ρηματική μορφολογία της Τουρκικής είναι αλυσιδωτοί. Στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων, οι γραμματικές λειτουργίες δηλώνονται στα ρήματα μέσω επιθηματοποίησης, δηλαδή μέσω της γραμμικής προσάρτησης επιθημάτων στη ρηματική ρίζα-φορέα.
- Με άξονα την παράμετρο της αλλομορφικότητας, γίνεται αντιληπτό πως όλοι οι δείκτες μέσω των δηλώνονται οι ρηματικές λειτουργίες είναι αλλομορφικοί. Στη συνειδητοποίηση αυτή καταλυτικό ρόλο διαδραματίζουν οι τύποι φωνηεντικής αρμονίας καθώς και οι φωνολογικοί κανόνες που αφορούν τα

συμφωνικά τεμάχια. Πιο συγκεκριμένα, οι μορφολογικοί δείκτες του ρηματικού συστήματος της Τουρκικής είναι υποκείμενοι σε φωνολογικώς καθορισμένη αλλομορφία και, ως εκ τούτου, δύνανται να αλλάζουν τη μορφή τους εξαρτώμενοι από το φωνολογικό τους περιβάλλον. Ωστόσο, υπάρχουν και περιπτώσεις στις οποίες η αλλομορφία δεν προβλέπεται από σαφή φωνολογικά κριτήρια, όπως για παράδειγμα ο αρνητικός τύπος του δείκτη της θαμιστικής όψης $-(A/I)r / -mAz$.

- Όσον αφορά την εκφρασιμότητα, γίνεται αντιληπτό πως στις περισσότερες περιπτώσεις συναντώνται διαχωριστικοί δείκτες. Αν ληφθούν υπόψη παλαιότερες μελέτες (βλ. Aksu-Koc, 1998; Göksel & Kerslake, 2005; Kornfilt, 1997), τότε θα γινόταν λόγος και για σωρευτικούς δείκτες σε αρκετές περιπτώσεις, όπως εκείνες του δείκτη του παρελθόντος και της συνοπτικής όψης $(-DI, -mI\zeta)$ και του παρόντος και της μη συνοπτικής όψης $-(I)yor$. Ωστόσο, στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης υποστηρίζεται η ύπαρξη μηδενικών εκφρασιών του παρόντος και της συνοπτικής όψης, γεγονός που ανταποκρίνεται περισσότερο στα συγκολλητικά χαρακτηριστικά της Τουρκικής. Η ύπαρξη σωρευτικής εκφρασιμότητας παρατηρείται κυρίως στις περιπτώσεις εκείνες όπου δείκτες χρόνου ή όψης πραγματώνουν ταυτόχρονα εκφορές επιστημικής ή δεοντικής τροπικότητας.

Τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του ρηματικού συστήματος της Τουρκικής συνοψίζονται στον Πίνακα 2.5.

Πίνακας 2.5. Συνοπτική παρουσίαση της ρηματικής μορφολογίας της Τουρκικής

Λειτουργία	Μορφολογικός δείκτης	Χαρακτηρισμός βάσει των παραμέτρων των Bickel και Nichols (2007)
Αρνηση	$-mA$	Αλυσιδωτός Διαχωριστικός Αλλομορφικός
	$-\emptyset$	-
Παρόν	$-DI$	Αλυσιδωτός Διαχωριστικός

Χρόνος	Παρελθόν	$-(y)DI$	Αλλομορφικός
		$-mI\zeta$	Αλυσιδωτός Σωρευτικός (ταυτόχρονη πραγμάτωση μη αυτοπτικότητα)
			Αλλομορφικός
Μέλλον		$-(y)AcAK$	Αλυσιδωτός Διαχωριστικός Αλλομορφικός
	Συνοπτική	$-\emptyset$	
	Μη συνοπτική	$-(I)yor$ (σπανιότερα και $-mAktA$)	Αλυσιδωτός Διαχωριστικός Αλλομορφικός
Όψη	Θαμιστική	$-(A/I)r / -mAz$	Αλυσιδωτός Σωρευτικός (ταυτόχρονες τροπικές εκφορές) Αλλομορφικός
	Συντελεσμένη	$-mI\zeta$	Αλυσιδωτός Σωρευτικός (ταυτόχρονες τροπικές εκφορές) Αλλομορφικός
Φωνή		Χρήση επιθημάτων	Αλυσιδωτά Διαχωριστικά Αλλομορφικά
Τροπικότητα		Χρήση επιθημάτων	Αλυσιδωτά Διαχωριστικά / Σωρευτικά Αλλομορφικά
		Χρήση εξωλεκτικών κλιτών τύπων (σπανιότερα)	
Συμφωνία προσώπου		Χρήση επιθημάτων	Αλυσιδωτά Διαχωριστικά Αλλομορφικά
Παραγωγή		Χρήση επιθημάτων	Αλυσιδωτά Διαχωριστικά Αλλομορφικά

3. Περσική

Η Περσική, αν και χρησιμοποιεί τον αραβικό τρόπο γραφής, είναι μία από τις γλώσσες που ανήκουν στην ινδοευρωπαϊκή οικογένεια γλωσσών και, συγκεκριμένα, στην ιρανική υποομάδα των ινδο-ιρανικών γλωσσών (Iranpour Mobarakeh & Minaei-Bidgoli, 2009). Αποτελεί την επίσημη γλώσσα του Ιράν και του Τατζικιστάν και τη μία από τις δύο επίσημες γλώσσες του Αφγανιστάν και ομιλείται από περίπου 130 εκατομμύρια ανθρώπους, κυρίως στο Ιράν, στο Αφγανιστάν, στο Τατζικιστάν και στο Ουζμπεκιστάν και στην ιρανική διασπορά (Sagot & Walther, 2010; Yousef & Torabi, 2018).

Η γλώσσα, που στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας καλείται Περσική, αποκαλείται Φαρσί στο Ιράν, Νταρί στο Αφγανιστάν, ενώ Τατζικική στο Τατζικιστάν. Ωστόσο, παρά τη χρήση των διαφορετικών ονομάτων, οι διαφορές στο λεξιλόγιο και την προφορά δεν είναι αρκετά σημαντικές ώστε να καταστήσουν αδύνατη την επικοινωνία μεταξύ των ομιλητών αυτών των κρατών. Οι διαφορές είναι ακόμη λιγότερες στον επίσημο γραπτό λόγο και πρακτικά μηδαμινές στην κλασική λογοτεχνία, η οποία είναι κοινή σε όλες τις διαλεκτικές ποικιλίες της Περσικής (Yousef & Torabi, 2018).

Οι γλωσσολόγοι αναφέρονται στη γλώσσα ως Νέα Περσική (Modern Persian) για να τη διαχωρίσουν από τα παλαιότερα προ-ισλαμικά της στάδια. Όπως αναφέρουν οι Yousef και Torabi (2018), η Νέα Περσική έχει απλουστευτεί πολύ: δεν υπάρχει γραμματικό γένος, τα ουσιαστικά και επίθετα δεν κλίνονται, ενώ θεωρείται πως η κλίση των ρημάτων είναι εύκολη, αφού γίνουν κατανοητά τα κλιτικά επιθήματα.

Μορφολογικά, λαμβάνοντας υπόψη την παραδοσιακή ταξινόμηση των γλωσσών, η Περσική κατατάσσεται στις κατά βάση συγκολλητικές γλώσσες (Majidi & Farashah, 2020). Υπό το πρίσμα αυτής της κατηγοριοποίησης, γίνεται αντιληπτό πως αυτό που αναμένεται από την Περσική είναι η χρήση προσφύματοποίησης κατά τη δήλωση των γραμματικών λειτουργιών, με τα όρια μεταξύ των προσφυμάτων να είναι σαφή. Οι Sagot και Walther (2010), αναλογιζόμενοι την Περσική μέσω της παραδοσιακής της γραμματικής, προτείνουν το ακόλουθο μοτίβο βάσει του οποίου αναπαρίσταται η ρηματική μορφολογία της Περσικής:

Τροπικό πρόθημα/πρόθημα όψης – Ρηματικό θέμα – επίθημα συμφωνίας προσώπου

Ωστόσο, όπως θα φανεί παρακάτω (βλ. Χρόνος), το παραπάνω μοτίβο είναι ελλιπές, αφού, υιοθετώντας τη θεώρηση των δύο θεμάτων (παρελθοντικού και μη-παρελθοντικού) για κάθε ρήμα, παραλείπει την ένταξη του χρονικού δείκτη. Παρακάτω, παρουσιάζονται και αναλύονται τα βασικά μορφολογικά χαρακτηριστικά τόσο της κλιτικής όσο και της παραγωγικής ρηματικής μορφολογίας της Περσικής.

3.1. Κλιτική μορφολογία

3.1.1. Άρνηση

Στην Περσική, η άρνηση στο πλαίσιο του ρηματικού συστήματος δηλώνεται αποκλειστικά με τη χρήση του προθήματος *na-/ne-*. Η επιλογή του κατάλληλου τύπου αυτού του δείκτη ρηματικής άρνησης εξαρτάται από την όψη την οποία δηλώνει το ρήμα. Πιο συγκεκριμένα, το πρόθημα *na-* προσαρτάται σε συνοπτικούς και συντελεσμένους ρηματικούς τύπους, ενώ το αλλόμορφο *ne-* μαρκάρει την άρνηση σε μη συνοπτικούς ρηματικούς τύπους (30) (Mahmoodi-Bakhtiari, 2018):

(30) ne -mi-khor-am	na -khord-am
APN -MH_ΣΥΝ-τρώω-ΠΑΡ-1ΕΝ	APN -τρώω-ΠΑΡΕΛ-1ΕΝ
‘δεν τρώω’	‘δεν έφαγα’

Το πρόθημα της άρνησης προηγείται των υπόλοιπων επιθημάτων που προσαρτώνται στο ρήμα, ενώ στις περιπτώσεις των σύνθετων ρημάτων (σύνθεση ρήματος με ένα ονοματικό στοιχείο κ.τ.λ.) προσαρτάται πάντα στο ρηματικό θέμα (Mahmoodi-Bakhtiari, 2018).

Ως εκ τούτου, συνειδητοποιείται πως ο δείκτης που μαρκάρει την άρνηση στην Περσική είναι αλυσιδωτός, διαχωριστικός και αλλομορφικός, αφού η πραγμάτωσή του διαφοροποιείται ανάλογα με τη μορφολογική δήλωση της όψης του ρήματος.

3.1.2. Χρόνος

Σύμφωνα με τις παραδοσιακές γραμματικές και τις περιγραφές του ρηματικού συστήματος της Περσικής, τα ρήματα απαντούν σε δύο θέματα: το παροντικό *Θέμα I* (*Stem I*) και το παρελθοντικό *Θέμα II* (*Stem II*) (Perry, 2007; Yousef & Torabi, 2018). Το παρελθοντικό *Θέμα II* προκύπτει πάντα όταν αφαιρεθεί η κατάληξη *-an* από την απαραιτητική μορφή του ρήματος (31).

- (31) khord-an (=τρώω) khord (=έφαγα)
 goft-an (=λέω) goft (=είπα)

Στα ομαλά ρήματα, το παροντικό *Θέμα I* σχηματίζεται με την αφαίρεση των *d*, *t* ή *id* από το παρελθοντικό θέμα (32α), ενώ στα ανώμαλα ρήματα ο σχηματισμός του παροντικού θέματος δεν είναι προβλέψιμος (32β και 32γ) (Yousef & Torabi, 2018).

- (32) (α) khord (=έφαγα) khor (=τρώω)
 (β) goft (=είπα) gu (=λέω)
 (γ) did (=είδα) bin (=βλέπω)

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, γίνεται αντιληπτό πως ο δείκτης που χρησιμοποιείται για τη δήλωση του παρελθόντος στην Περσική είναι ο *-D-* (ή ο *-T-*, σύμφωνα με τον Henderson (1978)), ο οποίος, ανάλογα με το φωνολογικό περιβάλλον, πραγματώνεται είτε ως *-t-*, *-d-* ή *-id-* (Farahani & Akbar, 1990). Όπως αναφέρει ο Henderson (1978), ο μορφολογικός δείκτης του παρελθόντος πραγματώνεται ως *t* μετά από αποφρακτικά φωνήματα (obstruents), ενώ ως *d* μετά από αντηχητικά φωνήματα (sonorants).

Οι Farahani και Akbar (1990) σημειώνουν πως οι περιπτώσεις της μη φωνολογικά καθορισμένης αλλομορφίας που παρουσιάζονται μεταξύ του παροντικού και παρελθοντικού θέματος των ανώμαλων ρημάτων (όπως στα 32β και 32γ) καθώς και η ανάγκη ύπαρξης ενός γενικού κανόνα για όλα τα ρήματα, ανεξάρτητα από το αν είναι ομαλά ή ανώμαλα, οδήγησαν τους γραμματικολόγους που ασχολήθηκαν με την Περσική να θεωρήσουν την ύπαρξη δύο θεμάτων για κάθε ρήμα (το παροντικό *Θέμα I* και το παρελθοντικό *Θέμα II*).

Ωστόσο, πέρα από τις παθογένειες που παρουσιάζει η προσέγγιση των παραδοσιακών γραμματικών (βλ. Farahani & Akbar, 1990, σσ. 25-26), για τις ανάγκες της αντιπαραβολικής ανάλυσης στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, επιλέγεται η ανάδειξη των μορφολογικών δεικτών που συμμετέχουν στη δήλωση των γραμματικών λειτουργιών των ρημάτων. Στο ίδιο πλαίσιο κινήθηκε επίσης και ο Anousheh (2018), ο οποίος, υιοθετώντας το θεωρητικό πλαίσιο της Κατανεμημένης Μορφολογίας (Distributed Morphology), κατέληξε πως ο αλλομορφικός δείκτης *-D-* συνιστά και το μοναδικό πρόσφυμα με το οποίο δηλώνεται το παρελθόν στην Περσική.

Παρατηρήσεις

Λαμβάνοντας υπόψη τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεται η δήλωση του χρόνου στις παραδοσιακές γραμματικές της Περσικής, καθίσταται αντιληπτό πως ακολουθείται μια αντίστροφη διαδικασία: προκειμένου να δηλωθεί η γραμματική λειτουργία του χρόνου, οι μορφολογικοί δείκτες αφαιρούνται αντί να προσαρτώνται. Ως εκ τούτου, αναδεικνύεται η ανάγκη να οριστεί η βασική μορφή του ρήματος. Μελετητές της Περσικής, όπως οι Elwell-Sutton (1963), Henderson (1978), Cowan και Yarmohammadi (1978), υποστήριξαν πως σχεδόν κάθε ρήμα της Περσικής έχει μια βασική μορφή από την οποία προκύπτουν και οι υπόλοιπες μορφές του. Ωστόσο, μεταξύ των υποστηρικτών αυτής της δήλωσης προέκυψε διχογνωμία αναφορικά με το εάν βασική μορφή του ρήματος συνιστά το παρελθοντικό ή το μη-παρελθοντικό θέμα (Farahani & Akbar, 1990).

Στο πλαίσιο της εν λόγω εργασίας υποστηρίζεται πως βασική μορφή του ρήματος της Περσικής αποτελεί το μη-παρελθοντικό θέμα. Έτσι, θα μπορούσε να διατυπωθεί πως, στην Περσική, το παρόν δηλώνεται με μηδενική μορφική εκπροσώπηση (-∅). Στον αντίποδα, η γραμματική λειτουργία του παρελθόντος μαρκάρεται με τον αλλομορφικό δείκτη *-D-* στα ομαλά ρήματα, ενώ στα ανώμαλα παρατηρείται το φαινόμενο της ασθενούς (*gu – goft*) και της ισχυρής (*bin – did*) υποκατάστασης.

Μέλλον

Η Περσική σχηματίζει τον μέλλοντα χρόνο περιφραστικά. Σύμφωνα με τους Ultan (1978) και Dahl (2006), οι γλώσσες στις οποίες ο χρόνος διακρίνεται μεταξύ του παρελθόντος και μη-παρελθόντος, προκειμένου να δηλώσουν το μέλλον, συνήθως χρησιμοποιούν ρήματα που εκφράζουν θέληση, ικανότητα, υποχρέωση κ.τ.λ. Η Περσική βρίσκεται μεταξύ αυτών των γλωσσών, αφού για τη δήλωση του μέλλοντα χρησιμοποιεί το βοηθητικό ρήμα *khāstan* ('θέλω') (Yousef & Torabi, 2018) (33).

(33) [ān nāme rā emruz] **khāh-am** nevesht
 θέλω(MΕΛΛ)-1EN γράφω-ΠΑΡΕΛ

‘**θα γράψω** εκείνο το γράμμα σήμερα’

Όπως φαίνεται και από το παράδειγμα που παρατίθεται στο (33), ο περιφραστικός μέλλοντας σχηματίζεται με την προσάρτηση της προσωπικής κατάληξης στο παροντικό θέμα του βοηθητικού ρήματος *khāstan* το οποίο

ακολουθείται από το κύριο ρήμα σε παρελθοντικό τύπο ή, όπως αλλιώς αποκαλείται, στο σύντομο απαρεμφατικό του τύπο (Yousef & Torabi, 2018). Σε σχηματισμούς μελλοντικού χρόνου, ο μορφολογικός δείκτης της άρνησης προσαρτάται στο βοηθητικό ρήμα (34) (Perry, 2007):

- (34) **na**-khāh-am raft
APN-θέλω(MΕΛΛ)-1EN πηγαίνω-ΠΑΡΕΛ
‘δε θα πάω’

Στην περίπτωση των σύνθετων ρημάτων, το προρηματικό στοιχείο προηγείται του βοηθητικού ρήματος (Perry, 2007; Yousef & Torabi, 2018) (35):

- (35) **bar** khāh-am **gasht**
 θέλω(MΕΛΛ)-1EN επιστρέφω-ΠΑΡΕΛ
‘θα επιστρέψω’

Ωστόσο, όπως υποστηρίζεται, ο σχηματισμός αυτός χρησιμοποιείται κυρίως στον γραπτό και σε επίσημο λόγο, ενώ στον προφορικό και σε ανεπίσημο ύφος το μέλλον εκφράζεται μέσω ρημάτων σε παρόντα χρόνο τα οποία συνήθως είτε συνοδεύονται από επιρρήματα είτε γίνεται αντιληπτή η μελλοντική σημασία τους μέσω του περικειμένου (Jahani, 2008; Perry, 2007; Yousef & Torabi, 2018).

2.1.3. Όψη

Η όψη στην Περσική διακρίνεται στη συνοπτική, στη μη συνοπτική και στη συντελεσμένη. Η Περσική διαθέτει διαφορετικούς τρόπους για να μαρκάρει καθεμία από αυτές τις κατηγορίες όψης, είτε καθαρά μορφολογικούς (μη συνοπτική) είτε μορφοσυντακτικούς (συντελεσμένη). Η συνοπτική όψη δε διαθέτει μορφολογικό δείκτη για τη δήλωσή της, επομένως γίνεται αντιληπτό ότι πρόκειται, ομοίως, για περίπτωση μηδενικής δήλωσης (-∅) (Henderson, 1978). Ομοίως με την Τουρκική, η Περσική μπορεί να κάνει χρήση μορφολογικών δεικτών ή άλλων μορφοσυντακτικών εργαλείων για να δηλώσει πιο εξειδικευμένες κατηγορίες όψης, όπως είναι η εξελικτική και η θαμιστική όψη (Perry, 2007; Taleghani, 2006).

Μη συνοπτική

Η μη συνοπτική όψη στην Περσική μαρκάρεται με το πρόθημα *mi-*. Παραδείγματα σχηματισμού της μη συνοπτικής όψης σε συνδυασμό με παροντικό και παρελθοντικό θέμα παρατίθενται στο (36) (Perry, 2007; Yousef & Torabi, 2018).

(36) (α) [dar zemestān-e gozashte fārsi yād] **mi-gereft-am**
MH_ΣΥΝ-μαθαίνω-ΠΑΡΕΛ-1EN
‘**μάθαινα** φαρσί πέρσι τον χειμώνα’

(β) [u al’ān name] **mi-nevis-Ø-ad**
MH_ΣΥΝ-γράφω-ΠΑΡ-3EN
‘(αυτός) **γράφει** ένα γράμμα τώρα’

Η λειτουργία του δείκτη *mi-* έχει απασχολήσει αρκετούς γλωσσολόγους και γραμμαतिकολόγους. Ο Ghomeshi (2001), για παράδειγμα, θεωρεί πως το πρόθημα *mi-* δηλώνει τη διάρκεια μιας ενέργειας, ενώ άλλοι, όπως οι Lambton (1961) και Windfuhr (1979), υποστηρίζουν πως ο εν λόγω δείκτης μαρκάρει τη θαμιστική όψη σε μη-παρελθοντικούς και παρελθοντικούς σχηματισμούς. Ωστόσο, οι Mahootian (1999) και Perry (2007) σημειώνουν πως το μόρφημα *mi-*, ανάλογα με το θέμα στο οποίο προσαρτάται αλλά και το περικείμενο, μπορεί να δηλώσει είτε μη συνοπτική είτε θαμιστική όψη. Πράγματι, το συμπέρασμα αυτό γίνεται εμφανές αν συγκρίνουμε το παράδειγμα (36β) με το παράδειγμα που παρατίθεται στο (37) (Yousef & Torabi, 2018) παρακάτω:

(37) [u har-ruz chand nāme] **mi-nevis-Ø-ad**
ΘΑΜ-γράφω-ΠΑΡ-3EN
‘(αυτός) κάθε μέρα **γράφει** πολλά γράμματα’

Όπως αναδεικνύεται από τη σύγκριση των δύο αυτών εκφωνημάτων, ο δείκτης *mi-*, ανάλογα με το περικείμενο, μπορεί να δηλώσει και τη θαμιστική όψη, αφού, λαμβάνοντας υπόψη το παράδειγμα στο (37), παρατηρείται πως δε μαρκάρει τη διάρκεια μιας πράξης αλλά δηλώνει μια ενέργεια που πραγματοποιείται ανά τακτά χρονικά διαστήματα.

Εξελικτική όψη

Σύμφωνα με τον Perry (2007), όταν μη-συνοπτικοί ρηματικοί σχηματισμοί συνδυαστούν με τα κατάλληλα περικειμενικά στοιχεία, τότε καθίστανται επαρκείς να δηλώσουν την εξέλιξη μιας ενέργειας, όπως στο (38):

- (38) [al'an rah] mi-rav-Ø-ad
MH_ΣΥΝ-περπατάω-ΠΑΡ-3ΕΝ
'(αυτός) περπατάει τώρα'

Ωστόσο, όταν επιδιώκεται να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην εξελικτική φύση μιας ενέργειας, τότε μπορούν να χρησιμοποιηθούν ορισμένοι μορφοσυντακτικοί σχηματισμοί με την προσθήκη του ρήματος *daštan* ('έχω') (Perry, 2007). Πιο συγκεκριμένα, γίνεται χρήση του κατάλληλου τύπου (παροντικού ή παρελθοντικού) του ρήματος *daštan*, στον οποίο προσαρτάται ο αντίστοιχος μορφολογικός δείκτης συμφωνίας προσώπου και ακολουθεί το κύριο ρήμα σε μη συνοπτική όψη στον αντίστοιχο χρόνο και στο αντίστοιχο πρόσωπο, όπως φαίνεται και στο παρακάτω παράδειγμα (39):

- (39) (α) baba dar-Ø-ad al'an mi-ay-Ø-ad
 έχω-ΠΑΡ-3ΕΝ ΜΗ.ΣΝΠ-έρχομαι-ΠΑΡ-3ΕΝ
 'ο μπαμπάς έρχεται τώρα'
- (β) dast-am kar mi-kar-d-am
 έχω-ΠΑΡΕΛ-1ΕΝ ΜΗ.ΣΝΠ-δουλεύω-ΠΑΡΕΛ-1ΕΝ
 'δούλευα'

Συντελεσμένη όψη

Η συντελεσμένη όψη στην Περσική δηλώνεται με τη χρήση της μετοχής (past participle) του ρήματος μετά την οποία προστίθεται ο αντίστοιχος δείκτης συμφωνίας προσώπου (βλ. Συμφωνία προσώπου) (40) (Perry, 2007). Σύμφωνα με τους Yousef και Torabi (2018), η μετοχή στην Περσική σχηματίζεται με την προσάρτηση του δείκτη -e, ενός τονισμένου επιθήματος που προσκολλάται στο παρελθοντικό θέμα του ρήματος. Ο σχηματισμός της μετοχής προσεγγίζεται διαφορετικά από τον Anousheh

(2018), ο οποίος κάνει λόγο για τον δείκτη *-de* (ή *-te*, ανάλογα με το φωνολογικό περιβάλλον) ως το μόνο επίθημα που δηλώνει τη μετοχή.

(40) mehmanha ama-**de** and
φτάνω-**MTX** 3ΠΛ

‘οι επισκέπτες έχουν φτάσει’

Όπως παρατηρείται στο (40), η προσωπική κατάληξη δεν προσαρτάται στη μετοχή, αφού λήγει σε *e*. Για τον λόγο αυτό, προστίθεται ένα *alef* (ʾ) στον γραπτό λόγο, ώστε να αναπαραστήσει τον γλωττιδικό φθόγγο που χρειάζεται μεταξύ του *e* και του φωνηεντικού φωνήματος από το οποίο ξεκινά η προσωπική κατάληξη (Yousef & Torabi, 2018).

Στην Περσική, προκειμένου να δηλωθεί η συντελεσμένη όψη σε παρελθοντικό χρόνο, χρησιμοποιείται και πάλι η μετοχή του ρήματος σε συνδυασμό με τον παρελθοντικό τύπο του ρήματος *budan* (‘είμαι’) (41) (Perry, 2007, σ. 1005):

(41) ta pezesk ama-d-Ø beradar-am bihus so-de bud-Ø
φτάνω-ΠΑΡΕΛ-3ΕΝ χάνω-MTX είμαι-ΠΑΡΕΛ-3ΕΝ

‘τη στιγμή που έφτασε ο γιατρός, ο αδερφός μου είχε χάσει τις αισθήσεις του’

3.1.4. Φωνή

Παθητική φωνή

Η παθητική φωνή στην Περσική δηλώνεται με τη χρήση του βοηθητικού ρήματος *shodan* (‘γίνομαι’). Όπως σημειώνει και ο Perry (2007), στον επίσημο λόγο, το βοηθητικό ρήμα *shodan* μπορεί να αντικατασταθεί από το *gastan* (‘μετατρέπομαι’, ‘γίνομαι’). Όπως συμβαίνει με τους περισσότερους περιφραστικούς ρηματικούς σχηματισμούς της Περσικής, έτσι και ο σχηματισμός της παθητικής φωνής του ρήματος πραγματοποιείται με τη χρήση της μετοχής του κύριου ρήματος, την οποία ακολουθεί το βοηθητικό ρήμα το οποίο μαρκάρεται ανάλογα με τον χρόνο, την όψη και το πρόσωπο (Perry, 2007; Yousef & Torabi, 2018). Παραδείγματα μετατροπής της φωνής ενός ρήματος από ενεργητική σε παθητική παρουσιάζονται στο (42) (Yousef & Torabi, 2018):

- (42) (α) [dust-am māshin-ash rā] **forukh-te** **ast**
πουλάω-MTX **3EN** (συντελεσμένη όψη)
‘ο/η φίλος/η μου **έχει πουλήσει** το αυτοκίνητό του/της’
- (β) [māshin-e dust-am] **forukh-te** **shode** **ast**
πουλάω-MTX **γίνομαι-MTX** **3EN**
‘το αυτοκίνητο του/της φίλου/ης μου **έχει πουληθεί**’
- (γ) [hezār bār az u] **pors-id-am**
ρωτάω-ΠΑΡΕΛ-1EN
‘τον ρώτησα **χίλιες φορές**’
- (δ) [hezār bār az u] **pors-ide** **shod-Ø³**
ρωτάω-MTX **γίνομαι-ΠΑΡΕΛ.3EN**
‘(αυτός) ρωτήθηκε **χίλιες φορές**’

Η άρνηση σε σχηματισμούς παθητικής φωνής μαρκάρεται με την προσάρτηση του μορφολογικού δείκτη άρνησης στο βοηθητικό ρήμα (Perry, 2007) (43):

- (43) **xaride** **na-shod-Ø**
αγοράζω-MTX **APN-γίνομαι-ΠΑΡΕΛ-3EN**
‘δεν αγοράστηκε’

2.1.5. Τροπικότητα

Η έκφραση της τροπικότητας στην Περσική πραγματοποιείται μέσω αρκετών τρόπων σε μορφοσυντακτικό επίπεδο. Τροπικές εκφορές στην Περσική πραγματοποιούνται, μεταξύ άλλων, μέσω της προστακτικής και της υποτακτικής έγκλισης. Οι δύο αυτές εγκλίσεις μαρκάρονται στην Περσική με τη χρήση του αλυσιδωτού δείκτη *be-* (*be-ravid* ‘πήγαινε’). Η προστακτική σχηματίζεται με την προσάρτηση του προθήματος *be-* στο παροντικό ρηματικό θέμα. Ωστόσο, στα σύνθετα ρήματα που περιέχουν τα προρηματικά *bar* ή *dar*, το πρόθημα *be-* μπορεί να παραληφθεί (π.χ. *bar gard* ‘γύρνα πίσω’). Το τροπικό πρόθημα *be-* εμφανίζει φωνολογικά καθορισμένη αλλομορφία που εξαρτάται μπισινότητα/πισινότητα του

³ Το βοηθητικό ρήμα *shodan* ανήκει στην κατηγορία των ρημάτων στα οποία η μετατροπή του παροντικού θέματος σε παρελθοντικό αφορά περίπτωση υποκατάστασης (*sav/shod*). Για το λόγο αυτό, στο gloss δεν αναδεικνύεται ο δείκτης του παρελθόντος.

αποτελούν και τα *momken budæn* ('είναι πιθανό'), *lazem budæn* ('είναι απαραίτητο') και *xastæn* ('επιθυμώ') (Tavangar & Amouzadeh, 2009).

Πέρα από τα τροπικά ρήματα και τα τροπικά επιρρήματα, οι Tavangar και Amouzadeh (2009) επισημαίνουν πως τροπικές εκφορές στην Περσική μπορούν να πραγματοποιηθούν και με άλλους τρόπους, όπως με τη χρήση κατηγορημάτων που εκφράζουν τη ψυχική κατάσταση του/της ομιλητή/τριας αλλά και με το σχηματισμό παρελθοντικών τύπων οι οποίοι σε συγκεκριμένες περιπτώσεις συνιστούν δείκτες τροπικότητας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αλληλεπίδραση του δείκτη άρνησης της Περσικής (*na*) με τους δείκτες τροπικότητας και συγκεκριμένα με τα τροπικά επιρρήματα. Όπως σημειώνει η Taleghani (2008), η τροπικότητα των εκφωνημάτων διαφοροποιείται ανάλογα με το αν ο δείκτης άρνησης θα προσαρτηθεί στο τροπικό επίρρημα ή στο κύριο ρήμα (46).

- (46) (α) Sârâ **na-bâyad** be in konferâns be-r-e
APN-πρέπει πηγαίνω-ΥΠΟΤ-3ΕΝ
'η Σάρα **δεν χρειάζεται** να πάει στο συνέδριο'
- (β) Sârâ bâyad be in konferâns **na-r-e**
πρέπει APN-πηγαίνω-3ΕΝ
'η Σάρα **πρέπει** να **μην πάει** στο συνέδριο'

3.1.6. Συμφωνία προσώπου

Στην Περσική, η συμφωνία ρήματος-προσώπου μαρκάρεται ομοίως με τη χρήση αλυσιδωτών διαχωριστικών δεικτών, οι οποίοι διατίθενται για καθένα από τα τρία πρόσωπα και στους δύο αριθμούς. Όπως παρατηρείται και στον συγκεντρωτικό Πίνακα 3.1, οι μορφολογικοί δείκτες συμφωνίας προσώπου παραμένουν ίδιοι στις περισσότερες περιπτώσεις όταν ο χρόνος ή η όψη μεταβάλλονται. Ωστόσο, στην περίπτωση του τρίτου ενικού προσώπου, παρατηρείται πως ο μορφολογικός δείκτης καθίσταται και αλλομορφικός, αφού σε εκφορές παρελθοντικού χρόνου παρουσιάζει μηδενική μορφική εκπροσώπηση, ενώ παράλληλα με τη λειτουργία της συντελεσμένης όψης μπορεί να πραγματοποιηθεί και ως *-ast* (Farahani & Akbar, 1990; Perry, 2007; Yousef & Torabi, 2018).

Πίνακας 3.1. Μορφολογικοί δείκτες συμφωνίας ρήματος-προσώπου στην Περσική*

	Καταλήξεις παροντικού θέματος	Καταλήξεις παρελθοντικού θέματος	Καταλήξεις συντελεσμένης όψης	Καταλήξεις Ευκτικής	Καταλήξεις Προστακτικής
1EN	م -am	م -am	ام -am	ام -âm	م -am
2EN	ی -i	ی -i	ای -i	ی -i	-∅
3EN	د -ad	-∅	است -ast	اد -âd	د -ad
1ΠΑ	یم -im	یم -im	ایم -im	یم -im	یم -im
2ΠΑ	ید -id	ید -id	اید -id	ید -id	ید -id
3ΠΑ	ند -and	ند -and	اند -and	اند -ând	ند -and

*Αναπροσαρμοσμένος πίνακας από <https://www.jahanshiri.ir/fa/en/verb-ending>

Στοιχεία που καθιστούν τον δείκτη της συμφωνίας προσώπου αλλομορφικό συμπληρώνει και ο Perry (2007), σύμφωνα με τον οποίο, όταν το ρηματικό θέμα λήγει στα φωνήεντα *a* ή *u*, τότε στο επίθημα της προσωπικής κατάληξης προστίθεται το επενθετικό *y* (mi-gu-y-am ‘λέω’, mi-a-y-ad ‘έρχεται’).

Συμπερασματικά, λοιπόν, η Περσική μαρκάρει τη συμφωνία ρήματος-υποκειμένου με τη χρήση αλυσιδωτών διαχωριστικών αλλομορφικών μορφολογικών δεικτών. Το γεγονός αυτό την καθιστά μια pro-drop γλώσσα, δηλαδή μια γλώσσα στην οποία το υποκείμενο μπορεί συντακτικά να παραλειφθεί εφόσον μπορεί να ταυτιστεί με τα λειτουργικά χαρακτηριστικά της μορφολογίας του ρήματος.

3.2. Παραγωγική μορφολογία

Η Περσική διαθέτει ποικίλους τρόπους παραγωγής νέων ρημάτων. Σύμφωνα με τον Perry (2007), κυριότεροι τρόποι παραγωγής νέων ρημάτων συνιστούν οι εξής:

- **Ρήματα προερχόμενα από ουσιαστικά:**

Κατά αυτόν τον τρόπο παραγωγής, από τον οποίο προέρχονται αρκετά ρήματα της Περσικής, ουσιαστικά αντιμετωπίζονται ως μη παρελθοντικά ρηματικά θέματα (ή *Θέμα I*) και προσαρτάται σε αυτά η κατάληξη *-idan*, ώστε να

δημιουργηθεί ο απαρεμφατικός τύπος του νέου ρήματος. Έτσι, για παράδειγμα, έχουμε (47):

(47) *nam* ('όνομα') *nam-idan* ('ονομάζω')

Ωστόσο, ο τρόπος αυτός παραγωγής νέων ρημάτων είχε καθιερωθεί σε παλαιότερο στάδιο της Περσικής και δεν είναι πλέον παραγωγικός.

▪ **Παραγωγή ρημάτων με αιτιακή σημασία (causative verbs):**

Στην περίπτωση αυτή, προσαρτάται το επίθημα *-an-* στο μη παρελθοντικό θέμα του ρήματος, προκειμένου να παραγάγει ένα νέο ρήμα που φέρει πλέον αιτιακή σημασία (48):

(48) *rasidan* ('φτάνω') *ras-an-idan* ('στέλνω', 'παραδίδω')

Τα ρήματα που προκύπτουν από αυτήν την παραγωγική διαδικασία είναι πάντα μεταβατικά. Ωστόσο, και αυτή η διαδικασία δεν είναι πλέον ιδιαίτερα παραγωγική στη Νέα Περσική, παρά μόνο στη διαλεκτική ποικιλία που ομιλείται στο Τατζικιστάν.

▪ **Παραγωγή σύνθετων ρημάτων**

Η παραγωγή νέων σύνθετων ρημάτων πραγματοποιείται με το συνδυασμό ενός ρήματος με ένα μη ρηματικό στοιχείο, το οποίο μπορεί να αποτελεί μια πρόθεση, ένα ουσιαστικό, ένα ουσιαστικοποιημένο ρήμα, ένα επίθετο, ένα επίρρημα κ.τ.λ. Τα ρήματα που συμμετέχουν σε αυτές τις διαδικασίες παραγωγής νέων ρημάτων προέρχονται από έναν περιορισμένο κατάλογο ρημάτων που κατά κύριο λόγο δηλώνουν κινητικές ή δυναμικές ενέργειες. Παραδείγματα τέτοιων ρημάτων αποτελούν τα *kardan* ('κάνω'), *shodan* ('γίνομαι'), *amadan* ('έρχομαι'), *dashtan* ('κρατάω'), *raftan* ('πηγαίνω'), *avardan* ('φέρνω') κ.τ.λ.

Παραγωγή ρημάτων με προρηματικά στοιχεία ή επιρρήματα:

Τα μη ρηματικά στοιχεία της κατηγορίας αυτής που συμμετέχουν στη διαδικασία της παραγωγής προέρχονται από ένα ευρύ φάσμα μεταξύ προρηματικών στοιχείων (δηλαδή πρώην επιρρημάτων ή ουσιαστικών τα οποία πλέον δε λειτουργούν ανεξάρτητα) και επιρρημάτων που μπορούν επίσης να λειτουργήσουν ως προθέσεις (49):

- (49) *bar* ('πάνω') *bar dashtan* ('μαζεύω', 'σηκώνω')
dar ('μέσα') *dar amadan* ('εισέρχομαι')

Παραγωγή νέων ρημάτων από ρηματικά θέματα:

Από τη διαδικασία αυτή παραγωγής δημιουργούνται νέα σύνθετα ρήματα από απλά, πολλαπλά ή σύνθετα ρηματικά θέματα (50):

- (50) *gir* ('αρπάζω', μη παρελθόν) *gir avardan* ('αποκτώ')
bar xord ('συναντώ', παρελθόν) *bar xord kardan* ('έρχομαι σε επικοινωνία')

Παραγωγή νέων ρημάτων από ουσιαστικά:

Κατά αυτήν τη διαδικασία παραγωγής, τα ρήματα που χρησιμοποιεί η Περσική στις διαδικασίες παραγωγής νέων ρημάτων συνδυάζονται με ουσιαστικά. Παραδείγματα τέτοιων ρημάτων παρατίθενται στο (51):

- (51) *qofl* ('κλειδαριά') *qofl kardan* ('κλειδώνω')
lagad ('κλωτσιά') *lagad zadan* ('κλωτσάω')

Παραγωγή νέων ρημάτων από επίθετα:

Όταν ένα επίθετο συνδυαστεί με το ρήμα *shodan* ('γίνομαι') ή με κάποιο από τα ρήματα που φέρουν παρόμοια σημασία (όπως τα *gashtan* και *gardidan*), τότε παράγεται ένα νέο εναρκτικό ρήμα (inchoative), δηλαδή ένα ρήμα το οποίο δηλώνει πως το Υποκείμενό του αρχίζει να πράττει ή να παθαίνει αυτό που δηλώνει το αρχικό επίθετο (52):

- (52) *bozorg* ('μεγάλος-η-ο') *bozorg shodan* ('μεγαλώνω')

Στον αντίποδα, όταν ένα επίθετο συνδυαστεί με το ρήμα *kardan* ('κάνω'), τότε το παράγωγο ρήμα φέρει αιτιακή (causative) σημασία (53):

- (53) *tamam* ('ολόκληρος-η-ο') *tamam kardan* ('ολοκληρώνω')

Συνεπώς, παρατηρείται πως οι παραγωγικές διαδικασίες ρημάτων που λαμβάνουν χώρα στην Περσική χρησιμοποιούν επί το πλείστον ρηματικά συντάγματα τα οποία λαμβάνονται υπόψη ως σύνθετα ρήματα. Αντιθέτως, η παραγωγική

διαδικασία της επιθηματοποίησης, ενώ προϋπήρχε ενεργά σε παλαιότερα στάδια της γλώσσας, πλέον φαίνεται να μην είναι πλέον παραγωγική.

3.3. Συμπεράσματα για την Περσική

Στο εισαγωγικό τμήμα της Περσικής αναφέρθηκε πως η γλώσσα, υπό το πρίσμα της παραδοσιακής τυπολογικής θεώρησης, κατατάσσεται μεταξύ των γλωσσών που χαρακτηρίζονται κατά βάση από συγκολλητική μορφολογία. Αυτό δηλαδή σημαίνει πως αναμενόταν στη συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου να παρουσιαστούν μορφολογικές διαδικασίες κατά τις οποίες οι γραμματικές λειτουργίες των ρημάτων θα δηλώνονταν με τη χρήση προσφυματοποίησης με σαφή όρια μεταξύ των μορφημάτων, δηλαδή με την διακριτή προσάρτηση αλυσιδωτών μορφολογικών δεικτών, που ο καθένας εκ των οποίων θα πραγμάτωνε μια γραμματική λειτουργία του ρήματος. Πράγματι, ενώ η ρηματική μορφολογία της Περσικής ανταποκρίνεται στην παραπάνω προσδοκία σε ορισμένες δηλώσεις γραμματικών λειτουργιών (βλ. δήλωση μη συνοπτικής όψης, παρελθόντος, άρνησης), η δήλωση πολλών άλλων γραμματικών λειτουργιών δεν αντανakλά χαρακτηριστικά συγκολλητικής γλώσσας, παρά έναν συνδυασμό σύνθετων μορφοσυντακτικών διεργασιών.

Με την αναφορά των σύνθετων μορφοσυντακτικών διεργασιών εννοούνται οι τρόποι με τους οποίους μαρκάρονται, για παράδειγμα, οι λειτουργίες της συντελεσμένης όψης και της παθητικής φωνής. Στις περιπτώσεις αυτές, παρατηρείται πως γίνεται χρήση ρηματικών συνταγμάτων, στα μέρη των οποίων πραγματοποιούνται περαιτέρω προσαρτήσεις μορφολογικών δεικτών για τη δήλωση των λοιπών γραμματικών λειτουργιών του ρήματος. Συνεπώς, θα μπορούσε να διατυπωθεί το συμπέρασμα πως πρόκειται για μια σύνθετη μορφοσυντακτική δήλωση κατά την οποία συνδυάζονται στοιχεία συγκολλητικής και αναλυτικής γλώσσας.

Η περαιτέρω συνθετότητα της ρηματικής μορφολογίας της Περσικής ανάγεται στο φαινόμενο της υποκατάστασης που παρατηρείται μεταξύ της δήλωσης του παρελθόντος και του μη παρελθόντος σε αρκετά ρηματικά θέματα, καθώς αυτές οι μη μορφοφωολογικά προβλέψιμες μορφές συναντώνται όχι μόνο στη δήλωση του χρόνου αλλά και στη δήλωση άλλων γραμματικών λειτουργιών.

Σε περιπτώσεις που επιχειρούνται περισσότερο εξειδικευμένες εκφορές για τις οποίες δεν διατίθενται ειδικοί δείκτες, όπως για παράδειγμα η έκφραση της θαμιστικής

ή της εξελικτικής όψης, η Περσική κάνει χρήση περαιτέρω περικειμενικών στοιχείων ώστε οι λειτουργίες αυτές να δηλωθούν επαρκώς.

Όσον αφορά γενικότερα τους δείκτες που λαμβάνουν μέρος στη δήλωση των γραμματικών λειτουργιών του ρήματος, λαμβάνοντας υπόψη τις μορφολογικές παραμέτρους των Bickel και Nichols (2007), συμπεραίνονται τα εξής:

- Με άξονα την παράμετρο της συγχωνευσιμότητας, συμπεραίνεται πως στην ρηματική μορφολογία της Περσικής συμμετέχουν αλυσιδωτοί αλλά και απομονωτικοί δείκτες. Περιπτώσεις αλυσιδωτών δεικτών αφορούν, για παράδειγμα, ο δείκτης του παρελθόντος στα ομαλά ρήματα (-*d*-/-*t*-/-*id*- κ.τ.λ.), ο δείκτης της μη συνοπτικής όψης (*mi*-) και ο δείκτης συμφωνίας ρήματος-υποκειμένου. Απομονωτικοί δείκτες θα λέγαμε πως παρατηρούνται κατά τη δήλωση τροπικών εκφορών. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρείται η ύπαρξη διαφορετικών ως προς τη συγχωνευσιμότητα δεικτών που λειτουργούν συμπληρωματικά: ενώ δεν προσαρτώνται στο ρηματικό θέμα, δέχονται παράλληλα την προσάρτηση άλλων δεικτών και δημιουργούν ρηματικά συντάγματα. Για τη δήλωση της παθητικής φωνής, για παράδειγμα, απαιτείται η προσθήκη ενός βοηθητικού ρήματος το οποίο φέρει και τις γραμματικές λειτουργίες του χρόνου και της συμφωνίας προσώπου με την προσάρτηση των αντίστοιχων δεικτών.
- Ως προς την αλλομορφικότητα, η ρηματική μορφολογία της Περσικής περιέχει αλλομορφικούς και μη αλλομορφικούς δείκτες. Περιπτώσεις αλλομορφικών δεικτών αποτελούν ο δείκτης της άρνησης, ο οποίος επιδέχεται διαφορετική πραγμάτωση όταν προσαρτάται σε μη συνοπτικούς σχηματισμούς, και ο δείκτης του παρελθόντος του οποίου η πραγμάτωση εξαρτάται από το φωνολογικό περιβάλλον. Παράδειγμα μη αλλομορφικού δείκτη αποτελεί το πρόθημα *mi*- με το οποίο δηλώνεται η μη συνοπτική όψη.
- Αναφορικά με την παράμετρο της εκφρασιμότητας, γίνεται αντιληπτό πως στη ρηματική μορφολογία της Περσικής συμμετέχουν αποκλειστικά διαχωριστικοί δείκτες, δηλαδή δείκτες που πραγματώνουν μία μόνο γραμματική λειτουργία.

Στον Πίνακα 3.2 συνοψίζονται τα μορφολογικά χαρακτηριστικά που αντιστοιχούν στις γραμματικές λειτουργίες του ρηματικού συστήματος της Περσικής.

Πίνακας 3.2. Συνοπτική παρουσίαση της ρηματικής μορφολογίας της Περσικής

Λειτουργία	Μορφολογικός δείκτης	Χαρακτηρισμός βάσει των παραμέτρων των Bickel και Nichols (2007)	
Άρνηση	<i>na-/ne-</i>	Αλυσιδωτός Διαχωριστικός Αλλομορφικός	
	Παρόν	-∅	
Χρόνος	Παρελθόν	- <i>d-/t-/id-</i> Αλυσιδωτός Διαχωριστικός Αλλομορφικός	
		περιπτώσεις υποκατάστασης	-
Μέλλον	ρηματικά συνταγμάτα με τη χρήση του βοηθητικού ρήματος <i>khāstan</i>		
Όψη	Συνοπτική	-∅	
	Μη συνοπτική	<i>mi-</i>	Αλυσιδωτός Διαχωριστικός Μη αλλομορφικός
	Θαμιστική	<i>mi-</i> + χρήση περικειμενικών στοιχείων	Αλυσιδωτός Διαχωριστικός Μη αλλομορφικός
	Εξελικτική	<i>mi-</i> + χρήση περικειμενικών στοιχείων	Αλυσιδωτός Διαχωριστικός Μη αλλομορφικός

	Ρηματικά συντάγματα με τη χρήση της μετοχής και του βοηθητικού ρήματος <i>budan</i>	
Φωνή	Ρηματικά συντάγματα με τη χρήση της μετοχής και του βοηθητικού ρήματος <i>shodan/gastan</i>	
Τροπικότητα	Χρήση επιρρημάτων	Απομονωτικά Διαχωριστικά Μη αλλομορφικά
	Χρήση ρημάτων	
	Εγκλίσεις	
Συμφωνία προσώπου	Χρήση επιθημάτων	Αλυσιδωτά Διαχωριστικά Αλλομορφικά
Παραγωγή	Χρήση προσφυσμάτων - <i>idan</i> και <i>-an-</i>	Αλυσιδωτά Διαχωριστικά Μη αλλομορφικά
	Χρήση βοηθητικών ρημάτων για την παραγωγή σύνθετων ρημάτων	

4. Νέα Ελληνική

Ως ο μοναδικός απόγονος της Αρχαίας Ελληνικής, η Νέα Ελληνική ανήκει στην οικογένεια των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών. Η Νέα Ελληνική (στο εξής Ελληνική) αποτελεί την επίσημη γλώσσα της Ελλάδας και μία από τις δύο επίσημες γλώσσες της Κύπρου (μαζί με την Τουρκική). Ομιλείται από περίπου 13 με 14 εκατομμύρια ανθρώπους και αποτελεί τη μοναδική μητρική γλώσσα του 98% του πληθυσμού της Ελλάδας (Holton κ.α., 2012). Ένα σημαντικό ποσοστό των ομιλούντων της Ελληνικής αφορά τους ανθρώπους της ελληνικής διασποράς, κυρίως στην Αυστραλία, στη Βόρεια Αμερική, στη Γερμανία και στη Βρετανία. Παρά το γεγονός ότι η Ελληνική υπήρξε, μέχρι πρόσφατα, διαχωρισμένη σε πολλές τοπικές διαλέκτους, οι περισσότεροι ομιλητές της χρησιμοποιούν την κοινή γλώσσα με μικρές μόνο διαλεκτικές διαφορές (Holton κ.α., 2012).

Μορφολογικά, η Ελληνική αποτελεί τυπικό παράδειγμα διαχυτικής γλώσσας. Αυτό δηλαδή που αναμένεται να παρατηρηθεί και παρακάτω είναι η χρήση προσφυμάτων τα οποία πραγματώνουν συνήθως περισσότερες από μία γραμματικές λειτουργίες και των οποίων τα όρια να καθίστανται σχετικά ασαφή, αφού η μορφή του ενός «διαχέεται» στη μορφή του άλλου. Σε μεταγενέστερες θεωρήσεις, όπου ενσωματώνονται οι έννοιες του Συντελεστή Σύνθεσης και του Συντελεστή Συγχώνευσης, η Ελληνική πλησιάζει περισσότερο τις γλώσσες που χαρακτηρίζονται από πολυσύνθεση (έχουν, δηλαδή, πολλά μορφήματα ανά λέξη), ενώ, ως προς τον Συντελεστή Συγχώνευσης, κατατάσσεται μεταξύ των γλωσσών των οποίων τα μορφήματα δεν είναι ιδιαίτερα διαχωρίσιμα (χαρακτηριστικό της διάχυσης) (Τοπιντζή, 2021).

Χαρακτηριστικό γνώρισμα του ρηματικού συστήματος της Ελληνικής αποτελεί η κατηγοριοποίηση των ρημάτων σε τρεις διακριτές κλιτικές τάξεις, τις συζυγίες. Σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, η μορφολογική δήλωση ορισμένων γραμματικών λειτουργιών δύναται να διαφοροποιηθεί λόγω της συζυγίας του ρήματος. Η πρώτη συζυγία συνιστά την πιο πολυάριθμη συζυγία και αποτελείται από ρήματα τα οποία δεν τονίζονται στην κατάληξη, εκτός από τους μεσοπαθητικούς μη παρελθοντικούς συνοπτικούς τύπους. Η δεύτερη συζυγία αποτελείται από ρήματα που τονίζονται στην κατάληξη στους μη παρελθοντικούς μη συνοπτικούς τύπους και διακρίνεται σε δύο τάξεις. Την Τάξη Α αποτελούν τα ρήματα τα οποία έχουν έναν εναλλακτικό μη παρελθοντικό μη συνοπτικό τύπο που λήγει σε -άω. Αντιθέτως, στα ρήματα της Τάξης

Β ο εναλλακτικός αυτός τύπος απουσιάζει. Την τρίτη συζυγία απαρτίζει μια μικρή ομάδα φωνηεντόληκτων ρημάτων τα οποία δε διαθέτουν θεματικό φωνήεν στις μη παρελθοντικές καταλήξεις. Παραδοσιακά, τα ρήματα αυτά κατατάσσονταν στη δεύτερη συζυγία και αποκαλούνταν συνηρημένα (Holton κ.α., 2012; Ρεβυθιάδου & Σπυρόπουλος, 2013)

4.1. Κλιτική μορφολογία

4.1.1. Άρνηση

Στην Ελληνική, η δήλωση της προτασιακής άρνησης είναι άμεσα εξαρτώμενη από την έγκλιση στην οποία βρίσκεται το ρήμα. Γενικότερα, η άρνηση μαρκάρεται με τη χρήση ενός αρνητικού μορφήματος πριν από το ρήμα (54α). Σε περίπτωση που υπάρχει και άλλο ρηματικό μόριο (εκτός από τα τροπικά μόρια *να* και *ας*) πριν το ρήμα ή υπάρχουν σχηματισμοί ρηματικών συνταγμάτων, ο δείκτης άρνησης τοποθετείται πάντα πρώτος (54β). Ο δείκτης άρνησης στη ρηματική μορφολογία της Ελληνικής πραγματώνεται ως *δε(ν)* όταν το ρήμα βρίσκεται σε οριστική έγκλιση και ως *μη(ν)* όταν το ρήμα βρίσκεται σε υποτακτική έγκλιση (54γ) (Holton κ.α., 2012). Η πραγμάτωση ή όχι του αρνητικού μορφήματος με το τελικό *ν* εξαρτάται από το αρχικό φώνημα της επόμενης λέξης. Το τελικό *ν* του δείκτη άρνησης διατηρείται όταν η επόμενη λέξη ξεκινά από φωνήεν, από κλειστό ή από προστριβόμενο σύμφωνο.

(54) (α) Η μουσική **δεν ακουγόταν** πολύ καλά.

(β) Οι συγγενείς του **δε θα του δώσουν** καμιά βοήθεια.

(γ) Να **μην του δώσεις** άλλα λεφτά.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, συνειδητοποιείται πως η δήλωση της προτασιακής άρνησης στην Ελληνική μαρκάρεται με τη χρήση ενός απομονωτικού διαχωριστικού αλλομορφικού δείκτη. Ο δείκτης χαρακτηρίζεται απομονωτικός αφού λειτουργεί ως ελεύθερο μόρφημα, ενώ αλλομορφικός αφού η πραγμάτωσή του εξαρτάται από τη λειτουργία της έγκλισης και από το φωνολογικό περιβάλλον.

4.1.2. Χρόνος

Στη ρηματική μορφοσύνταξη της Ελληνικής διακρίνονται τρεις χρονικές βαθμίδες: το παρόν, το παρελθόν και το μέλλον. Ομοίως, όπως παρουσιάστηκε και στις

άλλες δύο γλώσσες, στην Ελληνική ο γραμματικός χρόνος δηλώνεται μορφολογικά μέσω της διάκρισης παρελθόντος - μη παρελθόντος. Κατά βάση, η μορφολογική δήλωση του χρόνου πραγματώνεται στις προσωπικές καταλήξεις παράλληλα με τη δήλωση της συμφωνίας προσώπου, μέσω της διάκρισής τους σε παρελθοντικές και μη παρελθοντικές (βλ. Συμφωνία προσώπου) (Ρεβυθιάδου & Σπυρόπουλος, 2013). Ωστόσο, η δήλωση του χρόνου στην Ελληνική παρουσιάζει ορισμένες ιδιαιτερότητες οι οποίες παρουσιάζονται παρακάτω.

Παρόν

Η γραμματική λειτουργία του παρόντος στην Ελληνική προσδιορίζεται μορφολογικά μόνο μέσω των δεικτών που μαρκάρουν παράλληλα τη συμφωνία προσώπου αλλά και τη φωνή (Holton κ.α., 2012) (55).

(55) ιδρύ-εις αγαπ-άς και-ς

Έτσι, συνειδητοποιείται πως ο μορφολογικός δείκτης που πραγματώνει το παρόν είναι αλυσιδωτός και σωρευτικός, εφόσον πραγματοποιεί ταυτόχρονες δηλώσεις χρόνου, φωνής και συμφωνίας προσώπου. Οι ρηματικοί σχηματισμοί που παρουσιάστηκαν στο (55) επιλέχθηκαν για να αναδείξουν και την αλλομορφικότητα του δείκτη. Συνεπώς, γίνεται αντιληπτό ότι, εφόσον οι καταλήξεις διαφοροποιούνται ανάλογα με την συζυγία και την ομάδα στην οποία ανήκει το ρήμα, ο δείκτης καθίσταται και αλλομορφικός.

Παρελθόν

Το παρελθόν στο ρηματικό σύστημα της Ελληνικής μαρκάρεται επίσης ταυτόχρονα με την προσωπική κατάληξη (Holton κ.α., 2012). Σε αντίθεση με τη δήλωση του μη παρελθόντος, η δήλωση του παρελθόντος χαρακτηρίζεται από ορισμένες ιδιαιτερότητες. Λαμβάνοντας υπόψη τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρεται ο τονισμός στους παρελθοντικούς ρηματικούς σχηματισμούς, έχει διαπιστωθεί πως, κατά τη δήλωση του παρελθόντος, ο τόνος μπαίνει -σχεδόν- πάντα στην προπαραλήγουσα (Clahsen κ.α., 2010). Συμπεραίνεται, συνεπώς, πως για την έκφραση του παρελθόντος συμμετέχει ακόμη ένας δείκτης, ο οποίος πραγματώνεται σε υπερτεμαχιακό επίπεδο. Στις περιπτώσεις όπου το ρηματικό θέμα είναι μονοσύλλαβο και ξεκινά από σύμφωνο, προστίθεται η αύξηση ε- ώστε να λειτουργεί ως φορέας του τόνου (Clahsen κ.α., 2010; Ράλλη, 2005) (56).

(56) (α) τρέχ-ω (β) μαθαίν-ω
 έ-τρεχ-α μάθαιν-α

Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένες εξαιρέσεις στον κανόνα που θέλει τους παρελθοντικούς σχηματισμούς να τονίζονται στην προπαραλήγουσα, που επαναπροσδιορίζουν τα πορίσματα αναφορικά με τον δείκτη του παρελθόντος. Χαρακτηριστικές εξαιρέσεις του παραπάνω κανόνα παρατίθενται στο (57):

(57) (α) μπαίν-ω (β) λέ-ω (γ) παίρν-ω (δ) αγαπ-ώ (ε) βγαίν-ω
 μπ-ήκ-α είπ-α πήρ-α αγαπ-ούσ-α βγ-ήκ-α

Όπως παρατηρείται στα παραδείγματα παραπάνω, οι παρελθοντικοί σχηματισμοί ορισμένων ρημάτων δεν τονίζονται στην προπαραλήγουσα.

Παρατηρώντας τα κοινά στοιχεία μεταξύ των εξαιρέσεων του παραπάνω κανόνα, οι Spyropoulos και Revithiadou (2009) καταλήγουν πως το παρελθόν στο ρηματικό σύστημα της Ελληνικής μαρκάρεται με ένα τεμαχιακά κενό πρόθημα με εγγενείς τονικές ιδιότητες, που όταν τονίζεται πραγματώνεται ως ε-, ενώ στην αντίθετη περίπτωση ελκύει τον τόνο όσο το δυνατό πλησιέστερα σε αυτό πάντα με δεδομένο τον κανόνα της τρισυλλαβίας. Ωστόσο, όταν το παρελθόν μαρκάρεται με άλλες, περισσότερο προσδιορισμένες, πραγματώσεις, το τονικό αυτό πρόθημα δε χρησιμοποιείται. Οι εν λόγω πραγματώσεις είναι οι εξής:

- Το επίθημα -ηκ, το οποίο πραγματώνει παράλληλα τη λειτουργία της συνοπτικής όψης (57α, 57ε).
- Τα επιθήματα -ούσ/-αγ και -γ τα οποία μαρκάρουν ταυτόχρονα και τη μη συνοπτική όψη στα ρήματα της 2^{ης} (57δ) και 3^{ης} Συζυγίας αντίστοιχα.
- Το σύνολο των καταλήξεων της παθητικής φωνής που πραγματώνουν παράλληλα και το μη συνοπτικό (βλ. Συμφωνία προσώπου).
- Κανόνες υποκατάστασης (57β) και φωνολογικές τροποποιήσεις του θέματος (57γ) που δηλώνουν το παρελθόν και καθορίζονται λεξιλογικά.

Η σύνθετη πραγμάτωση του παρελθόντος στο ρηματικό σύστημα της Ελληνικής αποτελεί μια από τις ενδείξεις της πλούσιας μορφολογίας της γλώσσας. Συνοπτικά, ο δείκτης που πραγματώνει το παρελθόν στην Ελληνική είναι σε κάθε περίπτωση αλυσιδωτός, αν υποθέσουμε ότι οι προσωπικές καταλήξεις εμπεριέχουν χρονικές

δηλώσεις, σωρευτικός, αφού θα πραγματώνεται ταυτόχρονα με τη συμφωνία προσώπου, ενώ σε άλλες περιπτώσεις και με την όψη και τη φωνή, και αλλομορφικός, εφόσον ο δείκτης διαφοροποιείται μορφολογικά όταν δηλώνει παράλληλα μη ενεργητική φωνή, όταν δηλώνει ταυτόχρονα μη συνοπτική όψη σε ρήματα της 2^{ης} Συζυγίας (-ούσ) ή όταν σε ορισμένες περιπτώσεις με την ταυτόχρονη δήλωση της συνοπτικής όψης πραγματώνεται ως -ηκ.

Πλην των εξαιρέσεων που αναφέρθηκαν παραπάνω, στη δήλωση του παρελθόντος λειτουργεί συμπληρωματικά και ο μη-γραμμικός δείκτης που πραγματώνεται υπερτεμαχικά με τον τονισμό της προπαραλήγουσας.

Μέλλον

Το μέλλον στην Ελληνική δε μαρκάρεται μορφολογικά εντός των ορίων του ρήματος, αλλά δηλώνεται περιφραστικά με τη χρήση του μορίου *θα*, δημιουργώντας έτσι συντάγματα του μέλλοντα χρόνου (58) (Holton κ.α., 2012; Ρεβυθιάδου & Σπυρόπουλος, 2013).

- (58) γράφω
θα γράφω
θα γράψω

Το μόριο *θα* μπορεί να συνδυαστεί με ρηματικούς σχηματισμούς είτε συνοπτικής είτε μη συνοπτικής είτε συντελεσμένης όψης (Philippaki-Warburton, 1994). Ωστόσο, κυρίως ο συνδυασμός του με σχηματισμούς συνοπτικής όψης δηλώνει μελλοντική ενέργεια. Στον αντίποδα, ο συνδυασμός του μορίου *θα* με μη συνοπτικούς, για παράδειγμα, ρηματικούς σχηματισμούς μαρκάρει περισσότερο τροπικές εκφορές (Chiou, 2014; Giannakidou, 2012).

Συνεπώς, το μέλλον στην Ελληνική πραγματώνεται περιφραστικά με τη χρήση του απομονωτικού, διαχωριστικού, μη αλλομορφικού δείκτη *θα* σε συνδυασμό κυρίως με συνοπτικούς ρηματικούς σχηματισμούς.

4.1.3. Όψη

Στο ρηματικό σύστημα της Ελληνικής διακρίνονται τρεις κατηγορίες όψης: η συνοπτική, η μη συνοπτική και η συντελεσμένη. Η συνοπτική και η μη συνοπτική όψη εκφράζονται μορφολογικά, ενώ η συντελεσμένη δηλώνεται περιφραστικά με τη χρήση βοηθητικού ρήματος και τον μη παρεμφατικό τύπο του κυρίου ρήματος.

Μη συνοπτική όψη

Η μη συνοπτική όψη μπορεί να εκφραστεί είτε μέσω του αμαρκάριστου ρηματικού θέματος είτε μέσω ορισμένων μορφημάτων σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Όταν το ρήμα βρίσκεται στο παρόν, η μη συνοπτική όψη δηλώνεται πάντα μέσω του αμαρκάριστου ρηματικού θέματος, ενώ, όταν δηλώνει παράλληλα το παρελθόν, η δήλωση της μη συνοπτικής όψης διαφοροποιείται εξαρτώμενη από αρκετούς παράγοντες (Ρεβυθιάδου & Σπυρόπουλος, 2013). Στο (59) παρουσιάζονται παραδείγματα μη συνοπτικής όψης σε συνδυασμό με παρελθόντα χρόνο.

(59)	φτάν-ω	αγαπ-ώ	αδυνατ-ώ	καί-ω	αθλ-ούμαι
	έ-φταν-α	αγάπ-αγ-α	αδυνατ-ούσ-α	έ-και-γ-α	αθλ-ούμουν
		αγαπ-ούσ-α			

Πράγματι, στην περίπτωση του *έφτανα*, η μη συνοπτική όψη δηλώνεται μέσω του αμαρκάριστου ρηματικού θέματος. Συνεπώς, παρατηρείται πως σε ορισμένες περιπτώσεις, η συνοπτική όψη έχει μηδενική μορφική εκπροσώπηση (-∅). Ωστόσο, όταν το ρήμα ανήκει σε μία από τις δύο ομάδες της 2^{ης} συζυγίας ή στην 3^η συζυγία, η μηδενική δήλωση της μη συνοπτικής όψης δεν αρκεί, αφού εκφράζεται μόνο μέσω της προσάρτησης του -ουσ- στα ρήματα της 2^{ης} συζυγίας, του -αγ- στα ρήματα της Α τάξης της 2^{ης} συζυγίας ή του -γ- στα ρήματα της 3^{ης} συζυγίας. Επιπλέον, όπως φαίνεται και στην περίπτωση του *αθλούμουν*, σε παρελθοντικούς μεσοπαθητικούς ρηματικούς τύπους η μη συνοπτική όψη δηλώνεται παράλληλα με τις προσωπικές καταλήξεις.

Ως εκ τούτου, παρατηρείται πως η μη συνοπτική όψη πραγματώνεται μορφολογικά είτε σε παρελθοντικούς ρηματικούς σχηματισμούς της 2^{ης} και της 3^{ης} συζυγίας μέσω προσφυματοποίησης είτε σε μεσοπαθητικούς παρελθοντικούς σχηματισμούς μέσω των προσωπικών καταλήξεων.

Συνοπτική όψη

Η συνοπτική όψη δηλώνεται μορφολογικά με ποικίλους τρόπους, γι' αυτό και αποτελεί ένα ιδιαίτερο ζήτημα στην ανάλυση της ρηματικής μορφολογίας της Ελληνικής. Στην παρούσα φάση επιλέγεται να παρουσιαστεί η δήλωση της συνοπτικής όψης σε συνδυασμό με την έκφραση του παρελθόντος, αφού οι παροντικοί συνοπτικοί τύποι αποτελούν εξαρτημένους τύπους που συναντώνται σε συνδυασμό είτε με τα

μόρια *θα, να, ας*, είτε με αναφορικές αντωνυμίες είτε με ορισμένους συνδέσμους (π.χ. *αν, όταν*) (Holton κ.α., 2012).

Ομοίως με τη μη συνοπτική όψη, η πραγμάτωση της συνοπτικής όψης διαφοροποιείται βάσει ποικίλων παραγόντων. Στους ομαλούς ρηματικούς σχηματισμούς της ενεργητικής φωνής, η συνοπτική όψη πραγματώνεται με το μόρφημα *-σ-* (Clahsen κ.α., 2010; Ralli, 2003). Στο (60) παρατίθενται παραδείγματα συνοπτικού σχηματισμού.

(60)	αντέχ-ω	ποτίζ-ω	λείπ-ω	αγαπ-ώ	χαλ-ώ
	άντεχ-σ-α	πότιζ-σ-α	έ-λειπ-σ-α	αγάπη-σ-α	χάλα-σ-α
	άντεξ-α	πότισ-α	έ-λειψ-α		

Σημαντικό ρόλο στον τελικό σχηματισμό των σιγματικών τύπων, των τύπων δηλαδή που δηλώνουν τη συνοπτική όψη με το μόρφημα *-σ-*, διαδραματίζουν οι φωνολογικοί κανόνες που εφαρμόζει η Ελληνική. Οι δύο βασικές φωνολογικές διεργασίες που λαμβάνουν χώρα σε αυτές τις περιπτώσεις είναι η ανομοίωση ως προς τον τρόπο άρθρωσης και η απαλοιφή συμφώνου. Κατά τη διεργασία της ανομοίωσης, όταν ένα τριβόμενο (με εξαίρεση τα έρρινα και τα υγρά) απαντά δίπλα σε /s/, τότε τρέπεται στο αντίστοιχο στιγμιαίο (όπως στην περίπτωση του *άντεξα*). Αντίστοιχα, σύμφωνα με τον κανόνα της απαλοιφής, όταν δημιουργείται μία ακολουθία όμοιων συμφώνων, τότε το ένα από αυτά απαλείφεται (στην περίπτωση του *πότισα*, το /z/ ως όμοιο συριστικό του /s/ απαλείφθηκε) (Holton κ.α., 2012). Στην περίπτωση των ρημάτων της 2^{ης} συζυγίας, όπως φαίνεται και στους σχηματισμούς *αγάπησα* και *χάλασα*, παρατηρείται, στις περισσότερες περιπτώσεις, η επιπλέον προσθήκη των φωνηέντων *η* ή *α* στο ρηματικό θέμα κατά το σχηματισμό της συνοπτικής όψης (Ρεβυθιάδου & Σπυρόπουλος, 2013).

Η συνοπτική όψη μπορεί επίσης να δηλωθεί μέσω των σωρευτικών *-ηκ-* και *-θ-*. Το μόρφημα *-ηκ-* πραγματώνει παράλληλα χρονικές δηλώσεις σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, όπως αναφέρθηκε παραπάνω στη γραμματική λειτουργία του χρόνου. Αντίστοιχα, το *-θ-* αφορά παράλληλα και στον δείκτη της μεσοπαθητικής φωνής που πραγματώνεται ταυτόχρονα με τη συνοπτική όψη (βλ. Μεσοπαθητική φωνή).

Οι πιο σύνθετες διαδικασίες δήλωσης της συνοπτικής φωνής είναι εκείνες κατά τις οποίες απαιτείται τροποποίηση του ρηματικού θέματος. Η τροποποίηση του θέματος για τη δήλωση της συνοπτικής όψης στην Ελληνική πραγματοποιείται είτε

μέσω των κανόνων υποκατάστασης είτε μέσω κάποιας φωνολογικής μεταβολής του θεωρείται μη προβλέψιμη. Η υποκατάσταση αφορά εκείνη τη μορφολογική διαδικασία κατά την οποία χρησιμοποιείται ένα εντελώς διαφορετικό ρηματικό θέμα για τη δήλωση μιας γραμματικής λειτουργίας (Ρεβυθιάδου & Σπυρόπουλος, 2013). Ωστόσο, οι φωνολογικές μεταβολές έχουν ερμηνευτεί με ποικίλους τρόπους ανά τη βιβλιογραφία. Οι εν λόγω μεταβολές έχουν ερμηνευτεί ως αποτέλεσμα α) *θεματικής αλλομορφίας* (Ralli, 1988), β) *κανόνων επαναπροσδιορισμού*⁴, υπό το πρίσμα του θεωρητικού πλαισίου της Κατανεμημένης Μορφολογίας (Halle & Marantz, 1993) και γ) ταυτόχρονης δήλωσης πολλών κεφαλών από έναν εκφραστή (*spanning*, Merchant, 2015).

Αντιλαμβανόμενοι τις παθογένειες των παραπάνω ερμηνειών για τη φωνολογική τροποποίηση του ρηματικού θέματος, οι Revithiadou κ.α. (2019) προτείνουν πως στο ρηματικό σύστημα της Ελληνικής διατίθενται δείκτες αποτελούμενοι από *αιωρούμενα* (*floating*) τεμάχια και χαρακτηριστικά, τα οποία μπορούν να αλληλεπιδρούν με το εσωτερικό της ρίζας (π.χ. *στέλνω - στείλω*). Τα διαφορετικά εξαγόμενα που προκύπτουν από την εν λόγω αλληλεπίδραση ερμηνεύονται στο πλαίσιο των *Διαβαθμισμένων Συμβολικών Αντιπροσωπεύσεων* (Smolensky & Goldrick, 2016, στο Revithiadou κ.α., 2019). Υπό το πρίσμα αυτό, τα τεμάχια που εμπλέκονται στη ρηματική ρίζα μπορεί να έχουν ισχυρό ή χαμηλό βαθμό παρουσίας στη ρηματική δομή. Έτσι, μέσω της προσέγγισης αυτής, γίνεται λόγος για την ύπαρξη μη γραμμικής προσφυματοποίησης, δηλαδή της προσάρτησης μη γραμμικών δεικτών για τη δήλωση της ρηματικής όψης.

Στους παρακάτω πίνακες παρουσιάζονται χαρακτηριστικά παραδείγματα της δήλωσης της συνοπτικής όψης μέσω της διαδικασίας της υποκατάστασης (Πίνακας 4.1) και της φωνολογικής μεταβολής του θέματος (Πίνακας 4.2) σε αντιπαραβολή με τους αντίστοιχους μη συνοπτικούς τύπους.

Πίνακας 4.1. Δήλωση συνοπτικής όψης μέσω υποκατάστασης

Μη Συνοπτική Όψη		Συνοπτική όψη	
Μη παρελθόν	Παρελθόν	Μη παρελθόν	Παρελθόν
βλέπ-ω	έ-βλεπ-α	δ-ω	είδ-α

⁴ Οι κανόνες επαναπροσδιορισμού (*readjustment rules*) αφορούν την μορφοφωολογική τροποποίηση του ρηματικού θέματος είτε αλλάζοντας το βασικό φωνήεν ή/και κάποιο σύμφωνο είτε προσθέτοντας ή αφαιρώντας κάποια συλλαβή (Ρεβυθιάδου & Σπυρόπουλος, 2013).

τρώ-ω	έ-τρω-γ-α	φά-ω	έ-φαγ-α
λέ-ω	έ-λε-γ-α	π-ω	είπ-α

Πίνακας 4.2. Δήλωση συνοπτικής όψης μέσω της φωνολογικής μεταβολής του θέματος

Μη Συνοπτική Όψη		Συνοπτική όψη	
Μη παρελθόν	Παρελθόν	Μη παρελθόν	Παρελθόν
μπαίν-ω	έ-μπαιν-α	μπ-ω	μπ-ήκ-α
παίρν-ω	έ-παιρν-α	πάρ-ω	πήρ-α
πηγαίν-ω	πήγαιν-α	πά-ω	πήγ-α

Στην Ελληνική συναντώνται επίσης και περιπτώσεις ουδετεροποίησης, όπου ουσιαστικά δεν υπάρχει μορφολογική διάκριση μεταξύ συνοπτικών και μη συνοπτικών τύπων (Πίνακας 4.3) (Ρεβυθιάδου & Σπυρόπουλος, 2013).

Πίνακας 4.3. Ουδετεροποίηση της μορφολογικής διάκρισης μη συνοπτικής – συνοπτικής όψης

Μη Συνοπτική Όψη		Συνοπτική όψη	
Μη παρελθόν	Παρελθόν	Μη παρελθόν	Παρελθόν
κρίν-ω	έ-κριν-α	κρίν-ω	έ-κριν-α
μολύν-ω	μόλυν-α	μολύν-ω	μόλυν-α

Συντελεσμένη όψη

Η συντελεσμένη όψη στην Ελληνική δηλώνεται περιφραστικά με τη χρήση ρηματικών συνταγμάτων, τα οποία αποτελούνται από το βοηθητικό ρήμα *έχω* και τον μη παρεμφατικό τύπο του κυρίου ρήματος (Holton κ.α., 2012; Ρεβυθιάδου & Σπυρόπουλος, 2013). Το βοηθητικό ρήμα *έχω* φέρει πάντα τις γραμματικές λειτουργίες του χρόνου και της συμφωνίας προσώπου, ενώ ο μη παρεμφατικός τύπος είναι πάντα συνοπτικός και φέρει και τη γραμματική λειτουργία της φωνής. Στο (61) παρατίθενται παραδείγματα σχηματισμού της συντελεσμένης όψης.

(61)	χτενίζ-ω	συναντ-ώ
	έχ-ω χτενίσει	έχ-ει συναντήσει
	είχ-ες χτενίσει	είχ-αμε συναντήσει

έχ-ουμε χτενιστεί

έχ-ουν συναντηθεί

είχ-ε χτενιστεί

είχ-ατε συναντηθεί

4.1.4. Φωνή

Στο ρηματικό σύστημα της Ελληνικής, όσον αφορά τη γραμματική λειτουργία της φωνής, οι ρηματικοί τύποι διαφοροποιούνται μεταξύ ενεργητικών και μεσοπαθητικών (Roussou, 2008). Οι μεσοπαθητικοί τύποι αναφέρονται επίσης και ως μη ενεργητικοί (Rivero, 1990; Ρεβυθιάδου & Σπυρόπουλος, 2013). Η λειτουργία της φωνής στην Ελληνική δηλώνεται καθαρά μορφολογικά.

Μεσοπαθητική (μη ενεργητική) φωνή

Όπως παρατηρείται στην Ελληνική, η πραγμάτωση της μεσοπαθητικής φωνής διαφοροποιείται μεταξύ συνοπτικών και μη συνοπτικών ρηματικών τύπων. Στο (62) παρατίθενται οι σχηματισμοί της μεσοπαθητικής φωνής σε συνοπτικούς και μη συνοπτικούς τύπους.

(62)	Μη συνοπτικός		Συνοπτικός	
	Παρόν	Παρελθόν	Παρόν ⁵	Παρελθόν
1EN	πλέν-ομαι	πλεν-όμουν	πλυ-θ-ώ	πλύ-θ-ηκ-α
2EN	πλέν-εσαι	πλεν-όσουν	πλυ-θ-είς	πλύ-θ-ηκ-ες
3EN	πλέν-εται	πλεν-όταν	πλυ-θ-εί	πλύ-θ-ηκ-ε
1ΠΛ	πλεν-όμαστε	πλεν-όμασταν	πλυ-θ-ούμε	πλυ-θ-ήκ-αμε
2ΠΛ	πλεν-όσαστε	πλεν-όσασταν	πλυ-θ-είτε	πλυ-θ-ήκ-ατε
3ΠΛ	πλέν-ονται	πλέν-ονταν	πλυ-θ-ούν	πλύ-θ-ηκ-αν

Όπως παρατηρείται στο (62), οι μεσοπαθητικοί μη συνοπτικοί τύποι δηλώνονται μέσω ενός συνόλου καταλήξεων για όλα τα πρόσωπα που διαφοροποιείται από τις αντίστοιχες καταλήξεις των τύπων σε ενεργητική φωνή. Αντιθέτως, στους συνοπτικούς ρηματικούς τύπους η μεσοπαθητική φωνή πραγματώνεται με τη χρήση του δείκτη *-θ-*.

Λόγω του διαχυτικού μορφολογικού χαρακτήρα της Ελληνικής, ο δείκτης που πραγματώνει τη μεσοπαθητική φωνή σε συνοπτικούς παρελθοντικούς ρηματικούς τύπους έχει λάβει και διαφορετικές ερμηνείες: Η Ράλλη (2005) εξέλαβε το *-θηκ-* ως

⁵ Οι μεσοπαθητικοί παροντικοί συνοπτικοί τύποι αποτελούν εξαρτημένους ρηματικούς τύπους, αφού δε στέκονται μόνοι τους στο λόγο, και των οποίων προηγούνται είτε τα μόρια *θα, να, ας*, είτε αναφορικές αντωνυμίες είτε ορισμένοι σύνδεσμοι (π.χ. *αν, όταν*) (Holton κ.α., 2012).

ένα ενιαίο πρόσφυμα και υποστήριξε πως αυτό αποτελεί αλλόμορφο του δείκτη *-θ-* που πραγματώνεται σε παρελθοντικούς σχηματισμούς, ενώ οι Κλαίρης και Μπαμπινιώτης (2004) αντιμετώπισαν το *-θ-* ως ξεχωριστό δείκτη, αλλά το πρόσφυμα *-ηκ-* ως μέρος της κατάληξης (*-ηκα, -ηκες* κ.τ.λ.). Στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης επιλέγεται η προσέγγιση των Ρεβυθιάδου και Σπυρόπουλου (2013), της Philippaki-Warburton (1973) και της Roussou (2008), σύμφωνα με την οποία ο δείκτης *-θ-* πραγματώνει τη λειτουργία της μεσοπαθητικής φωνής σε συνοπτικούς τύπους, ενώ ο δείκτης *-ηκ-* πραγματώνει το παρελθόν σε μεσοπαθητικούς συνοπτικούς τύπους.

Συνοπτικά, η μεσοπαθητική φωνή μαρκάρεται είτε μέσω των προσωπικών καταλήξεων στους μη συνοπτικούς τύπους είτε μέσω του δείκτη *-θ-* στους συνοπτικούς τύπους. Ως προς τη συγχωνευσιμότητά του, ο δείκτης της μεσοπαθητικής φωνής είναι αλυσιδωτός, αφού προσκολλάται πάντα γραμμικά στο ρηματικό θέμα. Υπό το πρίσμα της αλλομορφικότητας, ο μεσοπαθητικός δείκτης χαρακτηρίζεται ως αλλομορφικός, αφού λαμβάνει διαφορετικές πραγματώσεις λόγω ποικίλων παραγόντων: α) η μορφολογική του πραγμάτωση είναι άμεσα εξαρτώμενη της ρηματικής όψης, β) όταν μαρκάρει μη συνοπτικούς τύπους, η πραγμάτωσή του διαφοροποιείται ανάλογα με τον χρόνο του ρήματος, γ) η πραγμάτωσή του εξαρτάται από τη συζυγία του ρήματος και δ) σε συνοπτικούς σιγματικούς τύπους, η πραγμάτωσή του επηρεάζεται από τον φωνολογικό κανόνα της ανομοίωσης, όπου το τριβόμενο /θ/ τρέπεται στο αντίστοιχο στιγμιαίο /t/ (κλεισ-θ-ηκ-α → κλείστηκα). Ως προς την εκφρασιμότητά του, ο δείκτης της μεσοπαθητικής φωνής χαρακτηρίζεται ως σωρευτικός, εφόσον μπορεί να πραγματώνει παράλληλα και τις λειτουργίες του χρόνου, της όψης και της συμφωνίας προσώπου.

4.1.5. Τροπικότητα

Η τροπικότητα στο ρηματικό σύστημα της Ελληνικής μπορεί να εκφραστεί με έναν από τους ακόλουθους τρόπους: α) κλιτικά, μέσω των ρηματικών εγκλίσεων, β) περιφραστικά, μέσω της χρήσης των τροπικών μορίων ή γ) λεξιλογικά, με τη χρήση τροπικών ρημάτων (*μπορεί, πρέπει, θεωρώ, γνωρίζω* κ.τ.λ.) επιρρημάτων (*ίσως, μάλλον, σίγουρα* κ.τ.λ.) επιθέτων ή απρόσωπων εκφράσεων (*είναι απαραίτητο, είναι πιθανό* κ.τ.λ.) (Efstathiadi, 2010; Roussou & Tsangalidis, 2010).

▪ Εγκλίσεις

Στην Ελληνική διατίθενται τρεις διαφοροποιούμενες εγκλίσεις: η οριστική, η υποτακτική και η προστακτική. Η προστακτική διαφοροποιείται από την οριστική και την υποτακτική μέσω των ρηματικών καταλήξεων, ενώ η οριστική και η υποτακτική διαφοροποιούνται βάσει του ρηματικού μορίου που προηγείται του ρήματος αλλά και του αρνητικού μορίου (βλ. Άρνηση). Πιο συγκεκριμένα, η οριστική έγκλιση αντιπροσωπεύεται από το παράδειγμα (δεν) (θα) + ρήμα, ενώ η υποτακτική από το παράδειγμα να/ας (μην) + ρήμα (Holton κ.α., 2012). Μέσω της οριστικής έγκλισης γίνονται αποφάνσεις αλλά μπορούν να εκφραστούν και άλλες τροπικότητες, όπως η πιθανότητα ή η δυνατότητα (με τη χρήση μελλοντικών σχηματισμών με το μόριο θα). Η υποτακτική έγκλιση, με τη χρήση του κατάλληλου μορίου (να ή ας), χρησιμοποιείται για την έκφραση μιας επιθυμητής κατάστασης, ευχής, συμβουλής, προτροπής, συναίνεσης κ.τ.λ. Επιπλέον, με τη χρήση του αρνητικού μορίου (μην), μπορεί να εκφράσει απαγορεύσεις. Ο σχηματισμός της προστακτικής περιορίζεται στο 2^ο ενικό και πληθυντικό πρόσωπο στους μη παρελθοντικούς τύπους, ενώ σε τύπους μη ενεργητικής φωνής περιορίζεται και στη συνοπτική όψη. Οι προσωπικές καταλήξεις της προστακτικής διαφέρουν από τις υπόλοιπες (βλ. Συμφωνία προσώπου - Σύνολα 5-6) και είναι ουσιαστικά εκείνες που διαφοροποιούν την προστακτική έγκλιση από τις δύο άλλες εγκλίσεις. Η προστακτική έγκλιση χρησιμοποιείται κυρίως για την έκφραση προσταγής (Holton κ.α., 2012; Roussou & Tsangalidis, 2010; Ρεβυθιάδου & Σπυρόπουλος, 2013).

▪ Τροπικά μόρια

Τα τρία τροπικά μόρια που συναντώνται στην Ελληνική είναι τα θα, να και ας. Και τα τρία μόρια μπορούν να συνδυαστούν με όλους τους ρηματικούς σχηματισμούς. Το μόριο θα, παρότι θεωρείται δείκτης του μέλλοντος, σε συνδυασμό με κατάλληλους ρηματικούς σχηματισμούς, μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην έκφραση ποικίλων τροπικοτήτων. Για παράδειγμα, σε συνδυασμό με παρελθοντικούς συνοπτικούς τύπους (π.χ. θα της μίλησε), μπορεί να πραγματοποιήσει επιστημικές τροπικές εκφορές, ενώ σε συνδυασμό με παρελθοντικούς μη συνοπτικούς τύπους, μπορεί να εκφράσει υποθέσεις (π.χ. θα τη φιλούσε, αν δεν ήταν τόσο κοντός) (Efstathiadi, 2010; Roussou & Tsangalidis, 2010). Το μόριο να, όταν χρησιμοποιείται σε κύριες προτάσεις, μπορεί να εκφράσει διαταγή, αίτημα, ευχή, συναίνεση κ.τ.λ. (Joseph & Philippaki-Warburton,

1987). Το μόριο *ας* χρησιμοποιείται μόνο σε κύριες προτάσεις και με ανάλογους συνδυασμούς μπορεί να εκφράσει άδεια, παραχώρηση, ευχή κ.τ.λ. (Efstathiadi, 2010; Roussou & Tsangalidis, 2010).

4.1.6. Συμφωνία προσώπου

Στο ρηματικό σύστημα της Ελληνικής διατίθενται προσωπικές κλιτικές καταλήξεις οι οποίες μπορούν να δηλώσουν τρία πρόσωπα (1^ο, 2^ο και 3^ο) και δύο αριθμούς (ενικό και πληθυντικό). Οι έξι αυτές προσωπικές καταλήξεις πραγματώνονται με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με τη/τις λειτουργία/ες που δηλώνει το ρήμα (Holton κ.α., 2012). Όπως έχει αναφερθεί αρκετές φορές στο παρόν κεφάλαιο, οι προσωπικές καταλήξεις πραγματώνουν ταυτόχρονα κι άλλες γραμματικές λειτουργίες του ρήματος.

Στο Ρεβυθιάδου και Σπυρόπουλος (2013), οι καταλήξεις⁶ κατηγοριοποιούνται και παρουσιάζονται σε δύο ομάδες βάσει της έγκλισης και σε περαιτέρω σύνολα βάσει των λοιπών γραμματικών λειτουργιών που παράλληλα πραγματώνουν (Πίνακες 4.4 και 4.5):

Πίνακας 4.4. Προσωπικές καταλήξεις μη προστακτικής (Ομάδα Α)

	Ομάδα Α (Μη Προστακτική)						
	Σύνολο 1 (Μη Παρελθόν)			Σύνολο 2 (Παρελθόν)	Σύνολο 3 (Μη Παρελθόν Μεσοπαθητική Φωνή)		
	Συζυγίες				Συζυγίες		
	1	2Α	2Β	1	2Α	2Β	
1ΕΝ	-ω	-άω/ω	-ώ	-α	-ομαι	-ιέμαι	-ούμαι
2ΕΝ	-εις	-άς	-είς	-ες	-εσαι	-ιέσαι	-είσαι
3ΕΝ	-ει	-ά(ει)	-ευ	-ε	-εται	-ιέται	-είται
1ΠΛ	-ουμε	-άμε	-ούμε	-αμε	-όμαστε	-ιόμαστε	-ούμαστε
2ΠΛ	-ετε	-άτε	-είτε	-ατε	-εστε	-ιέστε	-είστε
3ΠΛ	-ουν(ε)	-άνε/ούνε	-ούν(ε)	-αν(ε)	-ονται	-ιούνται	-ούνται

⁶ Στους συγκεντρωτικούς πίνακες, οι καταλήξεις παρουσιάζονται με ενσωματωμένο το θεματικό φωνήεν. Οι καταλήξεις της τρίτης συζυγίας είναι οι ίδιες με εκείνες της πρώτης συζυγίας αλλά δε διαθέτουν το θεματικό φωνήεν (Ρεβυθιάδου & Σπυρόπουλος, 2013).

	Σύνολο 4 (Παρελθόν, Μη Συνοπτική, Μεσοπαθητική Φωνή)		
	Συζυγίες		
	1	2Α	2Β
1ΕΝ	-όμουν(α)	-ιόμουν(α)	-ούμουν
2ΕΝ	-όσουν(α)	-ιόσουν(α)	-ούσουν
3ΕΝ	-όταν(ε)	-ιόταν(ε)	-ούταν
1ΠΛ	-όμασταν	-ιόμασταν	-ούμασταν
2ΠΛ	-όσασταν	-ιόσασταν	-ούσασταν
3ΠΛ	-ονταν/όντουσαν	-ιούνταν/ιόντουσαν	-ούνταν

Πίνακας 4.5. Προσωπικές καταλήξεις προστακτικής (Ομάδα Β)

	Ομάδα Β (Προστακτική)	
	Σύνολο 5 (Ενεργητική Φωνή)	Σύνολο 6 (Μεσοπαθητική Φωνή)
2ΕΝ	-ε	-ου
2ΠΛ	-(ε)τε	-είτε

Συνεπώς, και στην περίπτωση της συμφωνίας ρήματος – υποκειμένου, τα ρήματα μαρκάρονται με αλυσιδωτό, σωρευτικό και αλλομορφικό δείκτη, αφού πάντα προσαρτάται γραμμικά στο ρηματικό θέμα και δηλώνει ταυτόχρονα και άλλες γραμματικές λειτουργίες του ρήματος (χρόνο, όψη, φωνή) βάσει των οποίων διαφοροποιεί και την πραγμάτωσή του.

4.2. Παραγωγική μορφολογία

Στην Ελληνική διατίθενται πολλές διαδικασίες παραγωγής ρημάτων. Νέα ρήματα στην Ελληνική μπορούν να σχηματιστούν μέσω των εξής διαδικασιών: α) προθηματοποίηση, β) επιθηματοποίηση, γ) παρασύνθεση και δ) μετάπλαση (Efthymiou, 2021). Παραδείγματα για κάθε αναφερόμενη διαδικασία παραγωγής παρουσιάζονται στο (63) (Ευθυμίου, 2018):

(63)	<i>καθαρ-ίζω</i>	(επιθηματοποίηση)
	<i>υπερ-φορτώνω</i>	(προθηματοποίηση)
	<i>εκ-θρον-ίζω</i>	(παρασύνθεση)
	<i>γλωσσολογ(ώ)</i>	(μετάπλαση)

Όπως αναφέρουν και οι Efthymiou κ.α. (2012), οι παραπάνω παραγωγικές διαδικασίες διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την μορφολογική τους παραγωγικότητα.

Προθηματοποίηση

Τα προθήματα που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή νέων ρημάτων στην Ελληνική είναι κυρίως λέξεις που στην Αρχαία Ελληνική αποτελούσαν προθέσεις, πολλές από τις οποίες πλέον στη Νέα Ελληνική δε λειτουργούν ως ανεξάρτητες (Holton κ.α., 2012). Καθένα από αυτά τα προθήματα διαθέτει ένα εύρος σημασιών. Τα βασικότερα προθήματα που είναι ακόμη παραγωγικά στην Ελληνική είναι τα εξής (64) (Holton κ.α., 2012):

(64)	<i>ανα-</i>	<i>ανα-σχηματίζω</i>
	<i>αντι-</i>	<i>αντι-κρούω</i>
	<i>απο-</i>	<i>απο-συνθέτω</i>
	<i>δια-</i>	<i>δια-συνδέω</i>
	<i>εκ-</i>	<i>εκ-συγχρονίζω</i>
	<i>επανα-</i>	<i>επανα-λαμβάνω</i>
	<i>κατα-</i>	<i>κατα-λαμβάνω</i>
	<i>μετα-</i>	<i>μετα-τρέπω</i>
	<i>παρα-</i>	<i>παρα-κρατώ</i>
	<i>προ-</i>	<i>προ-βλέπω</i>
	<i>συν-</i>	<i>συν-εισφέρω</i>
	<i>υπερ-</i>	<i>υπερ-βάλλω</i>
	<i>υπο-</i>	<i>υπο-θέτω</i>
	<i>ξε-</i>	<i>ξε-σκεπάζω</i>
	<i>δυσ-</i>	<i>δυσ-λειτουργώ</i>
	<i>α-</i>	<i>α-κινητοποιώ</i>

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η επέκταση του ευρετηρίου των παραγωγικών προσφυμάτων είτε μέσω της γραμματικοποίησης είτε μέσω του δανεισμού (Ράλλη,

2005). Στην περίπτωση της παραγωγής μέσω προθηματοποίησης στην Ελληνική, έχει προστεθεί μέσω δανεισμού το πρόθημα *καρα-*, το οποίο προέρχεται από το τουρκικό επίθετο *kara* ('μαύρος-η-ο'). Το πρόθημα *καρα-* χρησιμοποιείται σε πολύ ανεπίσημο ύφος και δηλώνει ένταση (Manolessou & Ralli, 2015).

Επιθηματοποίηση

Στην Ελληνική διατίθενται επίσης αρκετά επιθήματα για το σχηματισμό ρημάτων. Τα κυριότερα εξ αυτών είναι τα *-ίζω*, *-εύω*, *-αίνω*, *-ύνω*, *-ώνω*, *-άρω* κ.τ.λ.

-ίζω

Το επίθημα *-ίζω* παράγει νέα ρήματα με την προσάρτησή του είτε σε επίθετα είτε σε ουσιαστικά. Οι Efthymiou κ.α. (2012) σημειώνουν πως, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, το επίθημα αυτό προσαρτάται σε ουσιαστικά, κυρίως σε θέματα που λήγουν σε σύμφωνο και παράγουν ρήματα που φέρουν αιτιακές, εναρκτικές, τοπικές και άλλες σημασίες. Παραδείγματα σχηματισμού νέων ρημάτων με το επίθημα *-ίζω* παρουσιάζονται στο (65):

(65)	<i>καθαρ-ός</i>	<i>φυλακ-ή</i>	<i>αλάτ-ι</i>
	<i>καθαρ-ίζω</i>	<i>φυλακ-ίζω</i>	<i>αλατ-ίζω</i>

-εύω

Σύμφωνα με την Efthymiou (2011), το επίθημα *-εύω* συνδυάζεται επίσης με επίθετα ή ουσιαστικά, σε θέματα που λήγουν σε σύμφωνο, με εξαίρεση το φωνήεν *ι* (όπως στο *αγριεύω*). Στις περισσότερες περιπτώσεις, ωστόσο, το επίθημα αυτό προσαρτάται σε ουσιαστικά και παράγει αμετάβατα ρήματα (Efthymiou κ.α., 2012). Στο (66) παρατίθενται παραδείγματα παραγωγής με το επίθημα *-εύω*:

(66)	<i>πρόεδρ-ος</i>	<i>σίγουρ-ος</i>	<i>χορ-ός</i>
	<i>προεδρ-εύω</i>	<i>σιγουρ-εύω</i>	<i>χορ-εύω</i>

-αίνω και *-ύνω*

Συγκριτικά με τη χρήση τους στην Αρχαία Ελληνική, τα επιθήματα αυτά φέρουν περιορισμένη σημασία. Το επίθημα *-αίνω*, σύμφωνα με τους Efthymiou κ.α. (2012), δεν προσαρτάται σε κάθε πιθανό θέμα, αλλά προσαρτάται κυρίως σε δισύλλαβα επίθετα που λήγουν σε *-ος* ή *-υς* (*μικρ-ός* – *μικρ-αίνω* / *παχ-ύς* – *παχ-αίνω*). Αντιθέτως,

το επίθημα *-ώνω* χρησιμοποιείται στην παραγωγή μεταβατικών ρημάτων (*μικρ-ός – μικρ-ώνω / παχ-ύς – παχ-ώνω*) (Charitonidis, 2011).

-ώνω

Το επίθημα *-ώνω* προσαρτάται κυρίως σε ουσιαστικά αλλά μπορεί να παράγει ρήματα και από επίθετα. Επιπλέον, μπορεί να προσαρτηθεί σε θέματα που είτε λήγουν σε σύμφωνο είτε σε φωνήεν (με εξαίρεση το φωνήεν *α*) (Efthymiou κ.α., 2012). Παραδείγματα σχηματισμού ρημάτων με το επίθημα *-ώνω* δίνονται στο (67):

(67) *βούτυρ-ο* *καρφ-ί* *μαλακ-ός*
 βουτυρ-ώνω *καρφ-ώνω* *μαλακ-ώνω*

-άρω

Το επίθημα *-άρω* αποτελεί, όπως και το πρόθημα *καρα-*, άλλο ένα παράδειγμα δανεισμού, αλλά ιταλικής προέλευσης. Το συγκεκριμένο επίθημα προσαρτάται κυρίως σε ουσιαστικά που προέρχονται από άλλες γλώσσες, αλλά υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις όπου προσαρτάται σε ελληνική λέξη (π.χ. *κέντρ-ο / κεντρ-άρω*). Το επίθημα *-άρω* προσκολλάται σε θέματα που λήγουν σε σύμφωνο (Efthymiou κ.α., 2012). Στο (68) παρατίθενται παραδείγματα σχηματισμού νέων ρημάτων μέσω του επιθήματος *-άρω*:

(68) *ζουμ* *στρες* *σερφ*
 ζουμ-άρω *στρεσ-άρω* *σερφ-άρω*

Σύμφωνα με τους Efthymiou κ.α. (2012), οι οποίοι εξέτασαν την παραγωγικότητα των παραπάνω παραγωγικών επιθημάτων, τα επιθήματα *-ίζω* και *-ώνω* είναι τα πιο παραγωγικά, ακολουθούμενα από τα *-άρω* και *-εύω*, ενώ τα *-αίνω* και *-ύνω* είναι τα λιγότερο παραγωγικά.

4.2.1. Σύνθεση

Νέα ρήματα στην Ελληνική μπορούν να προκύψουν και μέσω της διαδικασίας της σύνθεσης. Σύνθετα ρήματα μπορούν να προκύψουν από το συνδυασμό ρημάτων με ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα ή επιρρήματα. Τα σύνθετα στην Ελληνική απαντώνται κυρίως είτε με τον τύπο *θέμα + θέμα + κατάληξη* είτε με τον τύπο *θέμα + λέξη* είτε με

τον τύπο *λέξη + λέξη* (Drachman & Malikouti-Drachman, 1994). Τα μέλη μιας σύνθετης λέξης συνδέονται με το φωνήεν *-ο-*, το οποίο ονομάζεται και συνδετικό φωνήεν ή δείκτης σύνθεσης. Σχηματισμοί συνθέτων των οποίων το πρώτο συνθετικό σχετίζεται με κάποιο επίρρημα θεωρούνται πολύ παραγωγικοί στην καθομιλουμένη. Παραδείγματα τέτοιων σχηματισμών παρουσιάζονται στο (69) (Holton κ.α., 2012):

- (69) *παρα-* : *παρακάνω, παραμιλώ, παραβλέπω*
κακο- : *κακομαθαίνω, κακοβλέπω*
πρωτο- : *πρωτοβλέπω, πρωτομιλώ*
ξανα- : *ξαναζώ, ξαναδιαβάζω, ξαναπηγαίνω*
πολύ- : *πολυασχολούμαι, πολυενδιαφέρομαι*

Στα ακόλουθα παραδείγματα στο (70) παρατηρείται πως τα συνθετικά *αλληλο-* και *αυτο-* προσδίδουν στο παραγόμενο σύνθετο ρήμα σημασίες αλληλοπάθειας και αυτοπάθειας αντίστοιχα (Holton κ.α., 2012):

- (70) *αλληλο-* : *αλληλοεπηρεαζόμαστε, αλληλοστηριχτήκαμε*
αυτο- : *αυτοπροβάλλομαι, αυτοθυσιάζομαι*

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι σχηματισμοί σύνθετων ρημάτων από δύο ρήματα, η σημασία των οποίων προκύπτει από τον συνδυασμό των σημασιών των δύο συνθετικών – ρημάτων (71) (Holton κ.α., 2012):

- (71) *αναβ-ο-σβήνω* *πηγαίν-ο-έρχομαι* *ανεβ-ο-κατεβαίνω*

4.3. Συμπεράσματα για την Ελληνική

Όπως αναφέρθηκε και στο εισαγωγικό τμήμα του παρόντος κεφαλαίου, η Ελληνική αποτελεί μια κατά βάση διαχυτική γλώσσα. Αυτό σημαίνει πως η μορφολογία της χαρακτηρίζεται κυρίως από την προσάρτηση αλυσιδωτών μορφολογικών δεικτών, οι οποίοι ωστόσο δεν έχουν διακριτά όρια μεταξύ τους, αφού ο ένας θα «διαχέεται» μέσα στον άλλο. Παράλληλα, αναμένεται πως οι δείκτες αυτοί θα πραγματώνουν ταυτόχρονα περισσότερες από μία γραμματικές λειτουργίες.

Η ρηματική μορφολογία της Ελληνικής, πράγματι, ανταποκρίνεται σε μεγάλο βαθμό στην τυπολογική κατηγορία των διαχυτικών γλωσσών βάσει των μορφολογικών της χαρακτηριστικών. Όπως παρατηρήθηκε παραπάνω, η συντριπτική πλειοψηφία των

δεικτών του ρηματικού συστήματος πραγματώνει ταυτόχρονα πολλές γραμματικές λειτουργίες, ενώ η αλλομορφία που παρουσιάζουν σε συνδυασμό με τους φωνολογικούς κανόνες της Ελληνικής καθιστούν τη διάκριση των μεταξύ τους ορίων ιδιαίτερα σύνθετη.

Η μορφολογία του ρηματικού συστήματος της Ελληνικής καθίσταται επιπλέον σύνθετη λόγω των μορφοφωολογικά μη προβλέψιμων συνοπτικών τύπων, οι οποίοι προκύπτουν από τους κανόνες της υποκατάστασης και της φωνολογικής τροποποίησης του ρηματικού θέματος και συναντώνται σχεδόν σε κάθε άλλο ρηματικό σχηματισμό.

Επίσης σύνθετη, αλλά συνάμα πολύ ενδιαφέρουσα, αποτελεί η περίπτωση της *πολλαπλής εκφρασιμότητας* (*multiple exponence*) που συναντάται στη ρηματική μορφολογία της Ελληνικής (Τοπιντζή, 2021). Μέχρι στιγμής, έχει αναφερθεί απλώς η παράμετρος της εκφρασιμότητας, σύμφωνα με την οποία κρίνεται κατά πόσο οι μορφολογικοί δείκτες βρίσκονται σε σχέση αμφιμονοσημαντότητας με τις γραμματικές λειτουργίες που πραγματώνουν ή όχι. Ωστόσο, η πολλαπλή εκφρασιμότητα αφορά την περίπτωση εκείνη όπου μια λειτουργία εκφράζεται με πολλαπλούς δείκτες ταυτόχρονα. Η δήλωση του παρελθόντος στο ρηματικό σύστημα της Ελληνικής αποτελεί μια περίπτωση πολλαπλής εκφρασιμότητας. Αν πάρουμε, για παράδειγμα, τον τύπο *διαβάσ-τ-ηκ-ε*, λαμβάνοντας υπόψη όσα έχουν αναλυθεί στο παρόν κεφάλαιο, συμπεραίνουμε πως η δήλωση του χρόνου, σε αυτήν την περίπτωση, έχει τρεις εκφάνσεις: α) την υπερτεμαχιακή έκφραση, λόγω του τονισμού της προπαραλήγουσας, β) το μόρφημα *-ηκ-* που δηλώνει ταυτόχρονα και τη συνοπτική όψη και γ) την παρελθοντική προσωπική κατάληξη 3^{ου} ενικού προσώπου *-ε*. Στο πλαίσιο αυτής της λογικής, μπορούμε να υποθέσουμε το ίδιο και για τη δήλωση της συνοπτικής όψης. Στο ίδιο παράδειγμα, παρατηρείται η ταυτόχρονη συμμετοχή του συνοπτικού *-σ-*, του συνοπτικού παρελθοντικού *-ηκ-* και του συνοπτικού μεσοπαθητικού *-θ-* (που πραγματώνεται ως το αντίστοιχο στιγμιαίο *-τ-*, λόγω της ανομοίωσης).

Με άξονα τις παραμέτρους των Bickel και Nichols (2007), τα συμπεράσματα που εξάγονται για τους δείκτες που συναντώνται στο ρηματικό σύστημα της Ελληνικής είναι τα εξής:

- Βάσει της συγχωνευσιμότητας, οι δείκτες που συμμετέχουν στη ρηματική μορφολογία της Ελληνικής είναι στην συντριπτική τους πλειοψηφία αλυσιδωτοί, αφού στις περισσότερες περιπτώσεις προσαρτώνται γραμμικά στο ρηματικό θέμα. Ωστόσο, συναντώνται και απομονωτικοί δείκτες, όπως

παρατηρήθηκε στην έκφραση της άρνησης και του μέλλοντος, αλλά και μη γραμμικοί δείκτες, όπως παρατηρήθηκε στις περιπτώσεις της υπερτεμαχιακής έκφανσης του παρελθοντικού δείκτη και της φωνολογικής τροποποίησης του θέματος ορισμένων ρημάτων για τη δήλωση της συνοπτικής όψης. Επιπλέον, συναντώνται και πιο σύνθετες δηλώσεις, όπως εκείνες μέσω των ρηματικών συνταγμάτων, όπου παρατηρείται η συμμετοχή επιπλέον μορίων ή βοηθητικού ρήματος που φέρει παράλληλα μορφολογικά τις γραμματικές λειτουργίες που χαρακτηρίζουν το κύριο ρήμα.

- Με άξονα την παράμετρο της αλλομορφικότητας, η ρηματική μορφολογία της Ελληνικής διαθέτει αλλομορφικούς και μη αλλομορφικούς δείκτες. Μη αλλομορφικό δείκτη, για παράδειγμα, αποτελεί ο δείκτης που μαρκάρει τον μέλλοντα χρόνο. Στις περισσότερες περιπτώσεις, ωστόσο, οι δείκτες που δηλώνουν τις γραμματικές λειτουργίες των ρημάτων είναι αλλομορφικοί. Η αλλομορφικότητα των δεικτών των ρηματικών λειτουργιών στην Ελληνική οφείλεται άλλοτε σε φωνολογικούς κανόνες, όπως στην περίπτωση του μεσοπαθητικού δείκτη -θ-, και άλλοτε στον σωρευτικό τους χαρακτήρα, όπως, για παράδειγμα, στην περίπτωση των προσωπικών καταλήξεων που διαφοροποιούνται όταν αλλάζει η χρονική βαθμίδα που ταυτόχρονα πραγματώνουν.
- Ως προς την εκφρασιμότητα, πέρα από ορισμένες περιπτώσεις διαχωριστικών δεικτών (βλ. δείκτη μέλλοντα, άρνησης), στην πλειοψηφία τους, οι δείκτες της ρηματικής μορφολογίας της Ελληνικής είναι σωρευτικοί, όπως είναι αναμενόμενο από μια γλώσσα που χαρακτηρίζεται ως κατά κύριο λόγο διαχτυκή. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι δείκτες της συμφωνίας υποκειμένου αλλά και δείκτες που δηλώνουν το παρελθόν και το συνοπτικό, αναδεικνύοντας τη στενή σχέση όψης-χρόνου στο ρηματικό σύστημα της Ελληνικής.

Στον Πίνακα 4.6 επιχειρείται η σύνοψη των μορφολογικών δεικτών που συμμετέχουν στη ρηματική μορφολογία της Ελληνικής σε αντιστοιχία με την γραμματική λειτουργία που πραγματώνουν.

Πίνακας 4.6. Συνοπτική παρουσίαση της ρηματικής μορφολογίας της Ελληνικής

Λειτουργία	Μορφολογικός δείκτης	Χαρακτηρισμός βάσει των παραμέτρων των Bickel και Nichols (2007)
Άρνηση	<i>δε(ν)-/μη(ν)-</i>	Απομονωτικός Διαχωριστικός Αλλομορφικός
Χρόνος	Παρόν Μέσω των προσωπικών καταλήξεων	Αλυσιδωτός Σωρευτικός Αλλομορφικός
	Παρελθόν <ul style="list-style-type: none"> ▪ τονισμός προπαραλήγουσας (αύξηση έ- σε μονοσύλλαβα ρηματικά θέματα) ▪ μέσω των προσωπικών καταλήξεων ▪ μέσω άλλων προσφυμάτων που δηλώνουν και άλλες λειτουργίες (-ηκ-, -ουσ-) 	Αλυσιδωτός Σωρευτικός Αλλομορφικός
Μέλλον	<i>θα</i>	Απομονωτικός Διαχωριστικός Μη αλλομορφικός
Συνοπτική	<ul style="list-style-type: none"> ▪ -σ- 	Αλυσιδωτός Διαχωριστικός Αλλομορφικός
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Περιπτώσεις υποκατάστασης και φωνολογικής 	

Όψη	<p>τροποποίησης του θέματος</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Μέσω προσφυμάτων που δηλώνουν ταυτόχρονα και άλλες λειτουργίες (-θ-, -ηκ-) 	
Μη συνοπτική	<ul style="list-style-type: none"> ▪ -∅ ▪ μέσω άλλων προσφυμάτων που δηλώνουν και άλλες λειτουργίες (-αγ-, -γ- και -ουσ-) ▪ μέσω καταλήξεων που δηλώνουν ταυτόχρονα μεσοπαθητική φωνή 	<p>Αλυσιδωτός Σωρευτικός Αλλομορφικός</p>
Συντελεσμένη	<p>Ρηματικά συντάγματα με τη χρήση του βοηθητικού ρήματος έχω</p>	
Φωνή	<p>Μέσω προσωπικών καταλήξεων που δηλώνουν ταυτόχρονα το μη συνοπτικό</p> <hr/> <p>-θ- (με ταυτόχρονη δήλωση του συνοπτικού)</p>	<p>Αλυσιδωτός Σωρευτικός Αλλομορφικός</p> <hr/> <p>Αλυσιδωτός Σωρευτικός Αλλομορφικός</p>
Τροπικότητα	<p>Χρήση εγκλιτικών συνταγμάτων</p>	

	Χρήση τροπικών ρημάτων, επιρρημάτων και απρόσωπων εκφράσεων	
Συμφωνία προσώπου	Χρήση επιθημάτων	Αλυσιδωτά Σωρευτικά Αλλομορφικά
Παραγωγή	Μέσω προθηματοποίησης και επιθηματοποίησης Παραγωγή σύνθετων ρημάτων	

5. Αντιπαραβολική Ανάλυση

Στο εισαγωγικό κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, έγινε αναφορά στα τυπολογικά χαρακτηριστικά που ταξινομούν τις γλώσσες βάσει της μορφολογίας τους και δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στις πιο σύγχρονες προσεγγίσεις μορφολογικής ανάλυσης των γλωσσών και συγκεκριμένα στις παραμέτρους των Bickel και Nichols (2007). Στη συνέχεια, και υπό το πρίσμα αυτών των παραμέτρων, παρουσιάστηκε η ανάλυση της ρηματικής μορφολογίας της Τουρκικής, της Περσικής και της Ελληνικής. Στο παρόν στάδιο της εργασίας, επιχειρείται η αντιπαραβολή της μορφολογίας των τριών αυτών ρηματικών συστημάτων. Συγκεκριμένα, η αντιπαραβολή των ρηματικών συστημάτων οργανώνεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να είναι εμφανείς οι συγκλίσεις και οι αποκλίσεις των τριών γλωσσών ως προς τις επιμέρους ρηματικές γραμματικές λειτουργίες. Η σύγκριση των τριών ρηματικών συστημάτων ως προς τη μορφολογική δήλωση των γραμματικών λειτουργιών τους πραγματοποιείται με άξονα τις παραμέτρους των Bickel και Nichols (2007), τις οποίες συνιστούν α) η συγχωνευσιμότητα, β) η εκφρασιμότητα και γ) η αλλομορφικότητα.

5.1. Άρνηση

Αναφορικά με τη λειτουργία της άρνησης, η Τουρκική και η Περσική εμφανίζουν περισσότερη ομοιότητα ως προς τη δήλωσή της, αφού και οι δύο μαρκάρουν το ρήμα μέσω προσφυματοποίησης, ενώ η Ελληνική δηλώνει την άρνηση με τη χρήση ενός απομονωτικού δείκτη. Ωστόσο, η Περσική και η Τουρκική εμφανίζουν διαφορά στο γεγονός ότι η πρώτη μαρκάρει το ρήμα με χρήση προθήματος ενώ η τελευταία με χρήση επιθήματος.

Ως προς την παράμετρο της συγχωνευσιμότητας, όπως αναφέρθηκε, η Τουρκική και η Περσική κάνουν χρήση αλυσιδωτών δεικτών ενώ η Ελληνική χρησιμοποιεί απομονωτικό δείκτη. Ο δείκτης είναι διαχωριστικός ως προς την εκφρασιμότητά του και στις τρεις γλώσσες, αφού χρησιμοποιείται για να εκφράσει μόνο τη λειτουργία της άρνησης. Αναφορικά με την παράμετρο της αλλομορφικότητας, οι δείκτες και των τριών γλωσσών είναι αλλομορφικοί, αλλά η μορφολογική διαφοροποίησή τους εξαρτάται από διαφορετικούς παράγοντες για κάθε γλώσσα. Για την Ελληνική, η βασική μορφολογική διαφοροποίηση του δείκτη άρνησης εξαρτάται από την έγκλιση του ρήματος, στην Περσική ο δείκτης εμφανίζει αλλομορφία σε μη συνοπτικούς

ρηματικούς σχηματισμούς, ενώ στην Τουρκική η αλλομορφία εξαρτάται από τον κανόνα της φωνηεντικής αρμονίας.

Στον Πίνακα 5.1 παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά του δείκτη άρνησης για κάθε μία από τις τρεις γλώσσες.

Πίνακας 5.1. Αντιπαραβολή του δείκτη άρνησης των τριών γλωσσών

	Τουρκική	Περσική	Ελληνική
Δείκτης	<i>-mA</i>	<i>ne-/na-</i>	<i>δε(ν)/μη(ν)</i>
Είδος δείκτη	επίθημα	πρόθημα	ελεύθερο μόρφημα
Συγγωνευσιμότητα	αλυσιδωτός	αλυσιδωτός	απομονωτικός
Εκφρασιμότητα	διαχωριστικός	διαχωριστικός	διαχωριστικός
Αλλομορφικότητα	αλλομορφικός	αλλομορφικός	αλλομορφικός

5.2. Χρόνος

Μη παρελθόν

Το μη παρελθόν στην Περσική και στην Τουρκική δηλώνεται με μηδενική μορφική εκπροσώπηση. Αντιθέτως, στην Ελληνική θεωρείται πως η δήλωση του μη παρελθόντος τελείται μέσω των προσωπικών καταλήξεων, αφού αυτές διαφοροποιούνται από τις αντίστοιχες παρελθοντικές. Ενώ, όπως έχει αναφερθεί στη μορφολογική ανάλυση της συμφωνίας υποκειμένου της Περσικής και της Τουρκικής, οι γλώσσες αυτές δέχονται κάποιες διαφοροποιήσεις στις προσωπικές καταλήξεις μεταξύ των παροντικών και παρελθοντικών τύπων, οι διαφοροποιήσεις αυτές είναι πολύ ελάχιστες σε σύγκριση με εκείνες της Ελληνικής ώστε να υποθέσουμε ότι η Περσική και η Τουρκική λειτουργούν κατά τρόπο παρόμοιο με την Ελληνική.

Η μηδενική δήλωση του μη παρελθόντος στην Περσική και στην Τουρκική δεν επιτρέπει την εκτενή ανάλυσή της μέσω των τριών παραμέτρων. Αντιθέτως, στην Ελληνική, ο δείκτης του μη παρελθόντος χαρακτηρίζεται αλυσιδωτός, σωρευτικός, αφού πραγματώνει παράλληλα και άλλες λειτουργίες και αλλομορφικός, αφού διαφοροποιείται για τη δήλωση της φωνής αλλά και μεταξύ των τριών συζυγιών.

Στον Πίνακα 5.2 αντιπαραβάλλεται η μορφολογική δήλωση του μη παρελθόντος μεταξύ των τριών γλωσσών.

Πίνακας 5.2. Αντιπαραβολή της δήλωσης του μη παρελθόντος στις τρεις γλώσσες

	Τουρκική	Περσική	Ελληνική
Δείκτης	-∅	-∅	Προσωπικές καταλήξεις
Είδος δείκτη	-	-	επίθημα
Συγχωνευσιμότητα	-	-	αλυσιδωτός
Εκφρασιμότητα	-	-	σωρευτικός
Αλλομορφικότητα	-	-	αλλομορφικός

Παρελθόν

Η μορφολογική δήλωση του παρελθόντος πραγματοποιείται διαφορετικά σχεδόν για κάθε γλώσσα. Και σε αυτήν την περίπτωση, ωστόσο, η Τουρκική και η Περσική φέρουν περισσότερες ομοιότητες μεταξύ τους, αφού και οι δύο γλώσσες χρησιμοποιούν επιθήματα για τη δήλωση του παρελθόντος. Αντιθέτως, η Ελληνική δηλώνει το παρελθόν μέσω πολλαπλής εκφρασιμότητας, αφού μπορεί να κάνει ταυτόχρονη χρήση πολλών δεικτών (τονισμό στην προπαραλήγουσα, καταλήξεις και άλλα επιθήματα ανάλογα με τον ρηματικό σχηματισμό).

Ως προς την συγχωνευσιμότητά τους, οι δείκτες του παρελθόντος είναι αλυσιδωτοί και στις τρεις γλώσσες, αφού προσαρτώνται γραμμικά στο ρηματικό θέμα, με μόνη εξαίρεση την υπερτεμαχιακή έκφανση ενός εκ των παρελθοντικών δεικτών της Ελληνικής (δηλαδή του τονισμού στην προπαραλήγουσα). Η παράμετρος της εκφρασιμότητας καθιστά τη σύγκριση των παρελθοντικών δεικτών των τριών γλωσσών πιο σύνθετη. Η Περσική χρησιμοποιεί έναν διαχωριστικό δείκτη που πραγματώνει μόνο τη λειτουργία του παρελθόντος, η Τουρκική χρησιμοποιεί είτε διαχωριστικό δείκτη (-*DI*) είτε σωρευτικό δείκτη (-*mIs*) που μπορεί να πραγματώσει ταυτόχρονα και τροπικές εκφορές, ενώ η Ελληνική χρησιμοποιεί κατά βάση σωρευτικούς δείκτες, οι οποίοι μπορούν να δηλώνουν άλλοτε την συμφωνία προσώπου, άλλοτε την όψη, άλλοτε τη φωνή και άλλοτε τον συνδυασμό τους. Ως προς την αλλομορφικότητα, οι δείκτες και των τριών γλωσσών είναι αλλομορφικοί. Οι παρελθοντικοί δείκτες της Τουρκικής (-*DI*) και της Περσικής (-*D*) είναι αλλομορφικοί κυρίως λόγω των φωνολογικών τους κανόνων. Αντιθέτως, οι παρελθοντικοί δείκτες της Ελληνικής εμφανίζουν αλλομορφία η οποία εξαρτάται από την ταυτόχρονη δήλωση άλλων γραμματικών λειτουργιών ή από τη συζυγία του ρήματος που μαρκάρουν. Ωστόσο, αυτό εν μέρει συμβαίνει και στην περίπτωση της Τουρκικής, η

οποία πραγματώνει το παρελθόν με το αλλόμορφο *-mİş* όταν πρόκειται να πραγματοποιηθεί ταυτόχρονα η έκφραση της μη αυτοπτικότητας. Επιπλέον, αν δεχτούμε τους μη παρελθοντικούς ρηματικούς σχηματισμούς της Περσικής ως τις βασικές μορφές των ρημάτων της, τότε συνειδητοποιούμε πως και η Περσική εμφανίζει περιπτώσεις μη φωνολογικά καθορισμένης αλλομορφίας στις περιπτώσεις της υποκατάστασης που παρατηρούνται μεταξύ παρελθοντικών και μη παρελθοντικών ρηματικών θεμάτων.

Τα χαρακτηριστικά των παρελθοντικών δεικτών των τριών γλωσσών αντιπαραβάλλονται στον Πίνακα 5.3.

Πίνακας 5.3. Αντιπαραβολή του παρελθοντικού δείκτη των τριών γλωσσών

Δείκτης	Τουρκική		Περσική
	<i>-DI</i>	<i>-mİş</i>	<i>-D</i>
Είδος δείκτη	επίθημα		επίθημα
Συγχωνευσιμότητα	αλυσιδωτός		αλυσιδωτός
Εκφρασιμότητα	διαχωριστικός	σωρευτικός	διαχωριστικός
Αλλομορφικότητα	αλλομορφικός		αλλομορφικός
Ελληνική			
Πολλαπλή εκφρασιμότητα			
Δείκτης	προσωπικές καταλήξεις	<i>-ηκ, -ουσ,</i> <i>-αγ, -γ, -θ</i>	τονισμός προπαραλήγουσας
Είδος δείκτη	επίθημα	επίθημα	υπερτεμαχιακό στοιχείο
Συγχωνευσιμότητα	αλυσιδωτός	αλυσιδωτός	μη γραμμικός
Εκφρασιμότητα	σωρευτικός	σωρευτικός	-
Αλλομορφικότητα	αλλομορφικός	αλλομορφικός	-

Μέλλον

Η δήλωση του μέλλοντος αφορά μία περίπτωση κατά την οποία και οι τρεις γλώσσες διαφέρουν. Η Ελληνική και η Περσική εμφανίζουν περισσότερη ομοιότητα, αφού και οι δύο δηλώνουν το μέλλον περιφραστικά χρησιμοποιώντας ρηματικά συντάγματα, ενώ η Τουρκική κάνει χρήση επιθηματοποίησης. Ωστόσο, η Ελληνική χρησιμοποιεί έναν απομονωτικό μη αλλομορφικό δείκτη (*θα*), ενώ η Περσική ένα

βοηθητικό ρήμα το οποίο μαρκάρεται επιπλέον για τη λειτουργία της συμφωνίας υποκειμένου.

Κοινό χαρακτηριστικό των τριών γλωσσών, όπως συμβαίνει και σε άλλες γλώσσες (π.χ. Αγγλική), αποτελεί η δήλωση του μέλλοντα με τη χρήση μη παρελθοντικών μη συνοπτικών ρηματικών σχηματισμών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, βέβαια, η χρήση αυτών των τύπων για τη δήλωση του μέλλοντα υποστηρίζεται και από άλλα λεξιλογικά ή περικειμενικά στοιχεία.

Οι δείκτες, λοιπόν, και των τριών γλωσσών συμπεριφέρονται διαφορετικά ως προς την παράμετρο της συγχωνευσιμότητας. Ο δείκτης του μέλλοντα της Τουρκικής είναι αλυσιδωτός, ο αντίστοιχος της Ελληνικής είναι απομονωτικός, ενώ στην Περσική θα λέγαμε πως πρόκειται για έναν απομονωτικό κλιτό τύπο, αφού δεν προσαρτάται στο κύριο ρήμα ενώ παράλληλα φέρει και τις προσωπικές καταλήξεις. Επιπλέον, με εξαίρεση τον περιφραστικό μέλλοντα της Περσικής που συνιστά μια πιο σύνθετη περίπτωση, οι δείκτες της Ελληνικής και της Τουρκικής είναι διαχωριστικοί ως προς την εκφρασιμότητά τους, εφόσον δεν πραγματώνουν ταυτόχρονα άλλη γραμματική λειτουργία. Ωστόσο, διαφέρουν ως προς την παράμετρο της αλλομορφικότητας, αφού ο δείκτης της Τουρκικής είναι αλλομορφικός λόγω των φωνολογικών κανόνων της γλώσσας, ενώ ο αντίστοιχος της Ελληνικής δεν εμφανίζει αλλόμορφο.

Στον Πίνακα 5.4 συνοψίζονται τα χαρακτηριστικά της δήλωσης του μέλλοντα στα τρία ρηματικά συστήματα.

Πίνακας 5.4. Αντιπαράβολή της δήλωσης του μέλλοντα στις τρεις γλώσσες

	Τουρκική	Περσική	Ελληνική
Δείκτης	-(y)AcAK	khāh+προσωπική κατάληξη + σύντομος μη παρεμφατικός τύπος	θα
Είδος δείκτη	επίθημα	ρηματικό σύνταγμα	ελεύθερο μόρφημα
Συγχωνευσιμότητα	αλυσιδωτός	-	απομονωτικός
Εκφρασιμότητα	διαχωριστικός	-	διαχωριστικός
Αλλομορφικότητα	αλλομορφικός	-	μη αλλομορφικός

5.3. Όψη

Μη συνοπτική

Ως προς τη μορφολογική δήλωση της μη συνοπτικής όψης, και οι τρεις γλώσσες χρησιμοποιούν προσφυματοποίηση. Ωστόσο, το είδος προσφυματοποίησης διαφέρει και για τις τρεις. Η Περσική χρησιμοποιεί πρόθημα στη δήλωση της μη συνοπτικής όψης, ενώ η Τουρκική και η Ελληνική επιθήματα. Η Τουρκική και η Περσική χρησιμοποιούν τους ίδιους δείκτες σε κάθε περίπτωση δήλωσης της μη συνοπτικής όψης. Δεν ισχύει, όμως, το ίδιο και για την Ελληνική, αφού ο τρόπος δήλωσης του μη συνοπτικού εξαρτάται από άλλες γραμματικές λειτουργίες καθώς και από τη συζυγία του ρήματος που μαρκάρεται. Σε μη παρελθοντικός τύπους, η μη συνοπτική όψη έχει μηδενική μορφική εκπροσώπηση. Σε παρελθοντικούς ρηματικούς τύπους της 2^{ης} και 3^{ης} συζυγίας πραγματώνεται με τη χρήση επιθημάτων, ενώ σε παρελθοντικούς μεσοπαθητικούς τύπους πραγματώνεται μέσω των προσωπικών καταλήξεων.

Αναφορικά με την συγχωνευσιμότητα, οι δείκτες και των τριών γλωσσών είναι αλυσιδωτοί, αφού πάντα προσαρτώνται στο ρηματικό θέμα. Ως προς την εκφρασιμότητά τους, οι δείκτες της Περσικής και της Τουρκικής είναι διαχωριστικοί, ενώ στην Ελληνική, όταν το ρηματικό θέμα μαρκάρεται, ο δείκτης είναι σωρευτικός, εφόσον πραγματώνει παράλληλα και άλλες γραμματικές λειτουργίες. Οι δείκτες της Τουρκικής και της Ελληνικής εμφανίζουν ομοιότητα ως προς την αλλομορφικότητά τους, αφού είναι αλλομορφικοί, σε αντίθεση με τον μορφολογικό δείκτη της Περσικής που είναι μη αλλομορφικός. Ωστόσο, η αλλομορφικότητά τους εξαρτάται από διαφορετικούς παράγοντες, καθώς ο μη συνοπτικός δείκτης της Τουρκικής παρουσιάζει φωνολογικά καθορισμένη αλλομορφία, ενώ ο αντίστοιχος δείκτης της Ελληνικής διαφοροποιείται σύμφωνα με τις γραμματικές λειτουργίες του ρήματος.

Τα βασικά χαρακτηριστικά της μορφολογικής δήλωσης της μη συνοπτικής όψης των τριών γλωσσών αντιπαραβάλλονται στον Πίνακα 5.5.

Πίνακας 5.5. Αντιπαραβολή της μορφολογικής δήλωσης του μη συνοπτικού στις τρεις γλώσσες

	Τουρκική	Περσική
Δείκτης	<i>-(I)yor / -mAktA</i> (σπανιότερα)	<i>mi-</i>
Είδος δείκτη	επίθημα	πρόθημα
Συγχωνευσιμότητα	αλυσιδωτός	αλυσιδωτός

Εκφρασιμότητα	διαχωριστικός	διαχωριστικός	
Αλλομορφικότητα	αλλομορφικός	μη αλλομορφικός	
Ελληνική			
Παρελθόν			
	Μη παρελθόν	Ενεργητικοί τύποι 2^{ης}/3^{ης} συζυγίας	Μεσοπαθητικοί τύποι
Δείκτης	-∅	-ουσ, -αγ / -γ	προσωπικές καταλήξεις
Είδος δείκτη	-	επίθημα	επίθημα
Συγχωνευσιμότητα	-	αλυσιδωτός	αλυσιδωτός
Εκφρασιμότητα	-	σωρευτικός	σωρευτικός
Αλλομορφικότητα	-	αλλομορφικός	αλλομορφικός

Συνοπτική

Η μορφολογική δήλωση της συνοπτικής όψης αποτελεί περίπτωση κατά την οποία η Ελληνική διαφοροποιείται σημαντικά από τις άλλες δύο γλώσσες. Η συνοπτική όψη στην Τουρκική και στην Περσική παρουσιάζει μηδενική μορφική εκπροσώπηση. Αντιθέτως, στην Ελληνική, η συνοπτική όψη πραγματώνεται μέσω ποικίλων τρόπων, εξαρτώμενων αντίστοιχα από ποικίλους παράγοντες που μπορεί να αφορούν είτε την ομαλότητα του ρήματος (εφαρμογή κανόνων επαναπροσδιορισμού / υποκατάστασης) είτε την ταυτόχρονη δήλωση άλλων γραμματικών λειτουργιών (χρόνου, φωνής), ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις, η συνοπτική όψη μπορεί να δηλωθεί και μέσω πολλαπλής εκφρασιμότητας (όπως είδαμε στην περίπτωση του *διαβάστηκε*). Η μηδενική δήλωση της συνοπτικής όψης στην Τουρκική και στην Περσική δεν επιτρέπει την περαιτέρω αντιπαραβολή ως προς τις μορφολογικές παραμέτρους των Bickel και Nichols (2007). Στον Πίνακα 5.6 παρατίθεται συγκριτικά η δήλωση της συνοπτικής όψης των τριών γλωσσών.

Πίνακας 5.6. Αντιπαραβολή της δήλωσης της συνοπτικής όψης στις τρεις γλώσσες

	Τουρκική	Περσική	Ελληνική
Δείκτης	-∅	-∅	-σ- Περιπτώσεις υποκατάστασης και φωνολογικής μεταβολής
Είδος δείκτη	-	-	επίθημα φωνολογικά διαφοροποιημένο ρηματικό θέμα

Συγχωνευσιμότητα	-	-	αλυσιδωτός	-	αλυσιδωτός
Εκφρασιμότητα	-	-	διαχωριστικός	-	σωρευτικός
Αλλομορφικότητα	-	-	αλλομορφικός	-	αλλομορφικός

Συντελεσμένη

Η δήλωση της συντελεσμένης όψης διαφοροποιείται και στις τρεις γλώσσες. Στην Τουρκική, η συντελεσμένη όψη δηλώνεται με τη χρήση επιθηματοποίησης, στην Ελληνική με τη χρήση ρηματικών συνταγμάτων, ενώ στην Περσική με το σχηματισμό της μετοχής του ρήματος στην οποία προστίθεται η προσωπική κατάληξη. Η Περσική και η Ελληνική εμφανίζουν περισσότερες ομοιότητες στη δήλωση της συντελεσμένης όψης σε παρελθοντικούς σχηματισμούς, καθώς στην περίπτωση αυτή η Περσική χρησιμοποιεί επίσης ρηματικά συντάγματα που αποτελούνται από τη μετοχή του κυρίου ρήματος και τον παρελθοντικό τύπο του βοηθητικού ρήματος *budan* ('είμαι'). Παρακάτω, παρουσιάζονται συνοπτικά οι σχηματισμοί της συντελεσμένης όψης για κάθε μία από τις τρεις γλώσσες (Πίνακας 5.7).

Πίνακας 5.7. Αντιπαράβολή των σχηματισμών συντελεσμένης όψης

	Τουρκική	Περσική	Ελληνική
Δείκτης	<i>-mİş</i>	Μετοχή κυρίου ρήματος + βοηθητικό ρήμα <i>budan</i>	<i>έχω</i> + προσωπική κατάληξη + κύριο ρήμα σε συνοπτική όψη
Είδος δείκτη	επίθημα	ρηματικό σύνταγμα	ρηματικό σύνταγμα
Συγχωνευσιμότητα	αλυσιδωτός	-	-
Εκφρασιμότητα	σωρευτικός	-	-
Αλλομορφικότητα	αλλομορφικός	-	-

5.4. Φωνή

Η ενεργητική φωνή δε μαρκάρεται μορφολογικά σε καμία από τις τρεις γλώσσες. Για την εν λόγω γραμματική λειτουργία, η σύγκριση θα πραγματοποιηθεί κυρίως για τη μεσοπαθητική φωνή. Η Ελληνική και η Τουρκική εμφανίζουν περισσότερες ομοιότητες στη δήλωση της μεσοπαθητικής φωνής, καθώς και οι δύο γλώσσες κάνουν χρήση επιθημάτων. Αντιθέτως, η Περσική δηλώνει τη μεσοπαθητική φωνή

περιφραστικά, χρησιμοποιώντας τη μετοχή του κύριου ρήματος σε συνδυασμό με το βοηθητικό ρήμα *shodan/gastan*.

Συνεπώς, ως προς την παράμετρο της συγχωνευσιμότητας, η Τουρκική και η Ελληνική παρουσιάζουν το κοινό χαρακτηριστικό της χρήσης αλυσιδωτών δεικτών. Ωστόσο, οι δύο γλώσσες, ανταποκρινόμενες στην ευρύτερη τυπολογική κατηγορία που ανήκουν, εμφανίζουν διαφορές ως προς την εκφρασιμότητα των δεικτών που χρησιμοποιούν. Ο δείκτης της Τουρκικής, μιας κατά βάση συγκολλητικής γλώσσας, είναι διαχωριστικός, ενώ ο αντίστοιχος της Ελληνικής, μιας κυρίως διαχυτικής γλώσσας, είναι σωρευτικός, αφού πραγματώνει ταυτόχρονα και άλλες γραμματικές λειτουργίες. Οι δείκτες και των δύο γλωσσών μοιράζονται επίσης το κοινό χαρακτηριστικό της αλλομορφικότητας, καθώς και στις δύο γλώσσες η μεσοπαθητική φωνή μπορεί να εμφανίζει διαφορετικές φωνολογικές πραγματώσεις. Ωστόσο, η αλλομορφία του δείκτη της Τουρκικής είναι φωνολογικώς καθορισμένη λόγω του κανόνα της φωνηεντικής αρμονίας, ενώ η αλλομορφικότητα του δείκτη της Ελληνικής εξαρτάται από τον χρόνο και την όψη του ρήματος.

Τα χαρακτηριστικά των μεσοπαθητικών δεικτών των τριών γλωσσών συνοψίζονται στον Πίνακα 5.8.

Πίνακας 5.8. Αντιπαραβολή των σχηματισμών μεσοπαθητικής φωνής

	Τουρκική	Περσική	Ελληνική
Δείκτης	-III/(I)n	μετοχή + βοηθητικό ρήμα <i>shodan/gastan</i>	προσωπικές καταλήξεις -θ-
Είδος δείκτη	επίθημα	ρηματικό σύνταγμα	επίθημα
Συγχωνευσιμότητα	αλυσιδωτός	-	αλυσιδωτός
Εκφρασιμότητα	διαχωριστικός	-	σωρευτικός
Αλλομορφικότητα	αλλομορφικός	-	αλλομορφικός

5.5. Τροπικότητα

Οι τρεις υπό ανάλυση γλώσσες πραγματώνουν τροπικές εκφορές με ποικίλους τρόπους. Κοινό χαρακτηριστικό τους αποτελεί η δήλωση της τροπικότητας εκτός των ορίων του κυρίου ρήματος, με τη χρήση περιφραστικών σχηματισμών, τροπικών επιρρημάτων και άλλων περικειμενικών στοιχείων. Επιπλέον, η τροπικότητα δηλώνεται και μέσω της κλιτικής μορφολογίας των τριών γλωσσών, αλλά σε

διαφορετικό βαθμό για την καθεμία. Στην Τουρκική, για παράδειγμα, διατίθενται πολλά επιθήματα τα οποία είτε πραγματώνουν αποκλειστικά τροπικές εκφορές είτε δηλώνουν και άλλες λειτουργίες σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα. Στην Περσική, η έκφραση της τροπικότητας στο πλαίσιο της κλιτικής της μορφολογίας περιορίζεται μόνο στο σχηματισμό της προστακτικής και της υποτακτικής έγκλισης, οι οποίες δηλώνονται καθαρά μορφολογικά. Στον αντίποδα, η μόνη καθαρά μορφολογική έκφραση τροπικότητας στην Ελληνική αφορά τον σχηματισμό της προστακτικής. Στον Πίνακα 5.9 παρουσιάζονται οι τρόποι έκφρασης της τροπικότητας στις τρεις γλώσσες.

Πίνακας 5.9. Δήλωση της τροπικότητας στις υπό ανάλυση γλώσσες

	Τουρκική	Περσική	Ελληνική
Προσφύματοποίηση	χρήση τροπικών επιθημάτων	σχηματισμός υποτακτικής και προστακτικής	σχηματισμός προστακτικής
Περικειμενικά στοιχεία	<ul style="list-style-type: none"> ▪ τροπικά ρήματα ▪ τροπικά βοηθητικά ρήματα ▪ συνδυασμοί άλλων στοιχείων (ουσιαστικών, συνδέσμων κ.τ.λ.) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ τροπικά ρήματα ▪ τροπικά βοηθητικά ρήματα ▪ τροπικά επιρρήματα 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ τροπικά ρήματα ▪ τροπικά επιρρήματα ▪ απρόσωπες εκφράσεις
Άλλο			ρηματικά συντάγματα με τη χρήση ελεύθερων μορίων (να, ας, θα)

5.6. Συμφωνία προσώπου

Οι τρεις γλώσσες εμφανίζουν μεταξύ τους ομοιότητες ως προς τη δήλωση της συμφωνίας ρήματος - υποκειμένου, καθώς χρησιμοποιούν διαφορετικά επιθήματα για να μαρκάρουν το ρήμα στα τρία πρόσωπα και στους δύο αριθμούς. Συνεπώς, και οι τρεις γλώσσες παρουσιάζουν ομοιότητα ως προς τη συγχωνευσιμότητα του μορφολογικού δείκτη που πραγματώνει τη συμφωνία προσώπου, εφόσον και οι τρεις γλώσσες χρησιμοποιούν αλυσιδωτούς δείκτες. Με άξονα την παράμετρο της εκφρασιμότητας, η Ελληνική αποκλίνει από τις άλλες δύο γλώσσες, αφού, όπως έχει παρατηρηθεί, οι προσωπικές τις καταλήξεις συνιστούν επίσης πραγματώσεις και άλλων γραμματικών λειτουργιών, όπως του χρόνου και της φωνής. Ως προς την

αλλομορφικότητα των δεικτών τους, οι γλώσσες εμφανίζουν επίσης ομοιότητες, καθώς οι προσωπικές τους καταλήξεις δύνανται να διαφοροποιηθούν σε ορισμένους ρηματικούς σχηματισμούς. Ωστόσο, το εύρος της αλλομορφικότητας των εν λόγω επιθημάτων είναι διαφορετικό για κάθε γλώσσα. Για παράδειγμα, στην Περσική, αλλομορφικότητα εμφανίζουν ορισμένες μόνο καταλήξεις, ενώ στην Ελληνική και στην Τουρκική όλοι οι δείκτες έχουν αλλόμορφα. Επιπλέον, όπως παρατηρήθηκε στις περισσότερες περιπτώσεις, οι γλώσσες διαφέρουν και ως προς το τι καθορίζει την αλλομορφικότητα των δεικτών τους. Στην περίπτωση αυτή, ενώ οι προσωπικές καταλήξεις διαφοροποιούνται ανάλογα με τις γραμματικές λειτουργίες, η Τουρκική εντάσσει και τον παράγοντα της φωνηεντικής αρμονίας, ενώ οι αντίστοιχοι δείκτες στην Ελληνική παρουσιάζουν αλλομορφία και λόγω των διαφορετικών συζυγιών. Τα χαρακτηριστικά της δήλωσης της συμφωνίας υποκειμένου των τριών γλωσσών αντιπαραβάλλονται στον Πίνακα 5.10.

Πίνακας 5.10. Χαρακτηριστικά πραγμάτωσης της συμφωνίας προσώπου

	Τουρκική	Περσική	Ελληνική
Είδη δεικτών	επιθήματα	επιθήματα	επιθήματα
Συγχωνευσιμότητα	αλυσιδωτός	αλυσιδωτός	αλυσιδωτός
Εκφρασιμότητα	διαχωριστικός	διαχωριστικός	σωρευτικός
Αλλομορφικότητα	αλλομορφικός	αλλομορφικός	αλλομορφικός

5.7. Παραγωγική μορφολογία

Οι τρεις γλώσσες εμφανίζουν ομοιότητες αλλά και διαφορές όσον αφορά στις παραγωγικές διαδικασίες που χρησιμοποιούν για τη δημιουργία νέων ρημάτων. Κοινή παραγωγική τους διαδικασία αποτελεί η προσφυματοποίηση. Ωστόσο, στο πλαίσιο αυτής της παραγωγικής διαδικασίας, οι γλώσσες εμφανίζουν ορισμένες αποκλίσεις. Η Τουρκική και η Περσική, για παράδειγμα χρησιμοποιούν μόνο την επιθηματοποίηση, ενώ στην Ελληνική απαντώνται περιπτώσεις προθηματοποίησης και επιθηματοποίησης. Επιπλέον, τα επιθήματα που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή νέων ρημάτων στην Περσική δε θεωρούνται πλέον ιδιαίτερα παραγωγικά.

Η Περσική και η Ελληνική, σε αντίθεση με την Τουρκική, εμφανίζουν επιπλέον ομοιότητες, αφού και οι δύο γλώσσες χρησιμοποιούν τη διαδικασία της σύνθεσης για την παραγωγή νέων ρημάτων. Ωστόσο, τα σύνθετα ρήματα της Περσικής απαρτίζονται

από δύο λεξικά τεμάχια, ενώ τα αντίστοιχα της Ελληνικής συνιστούν ένα λεξικό τεμάχιο του οποίου τα συνθετικά συνενώνονται με τη χρήση του δείκτη σύνθεσης. Στον Πίνακα 5.11 συνοψίζονται οι διαδικασίες παραγωγής νέων ρημάτων στις τρεις γλώσσες.

Πίνακας 5.11. Διαδικασίες παραγωγής νέων ρημάτων στις τρεις γλώσσες

Παραγωγική διαδικασία	Τουρκική	Περσική	Ελληνική
Προθηματοποίηση			✓
Επιθηματοποίηση	✓	✓	✓
Σύνθεση		✓	✓
Άλλο			μετάπλαση

6. Διδακτικές προεκτάσεις

Στο παρόν κεφάλαιο, έχοντας λάβει υπόψη τα δεδομένα της ανάλυσης και της σύγκρισης των τριών γλωσσών, επιχειρείται η ανάδειξη των κύριων σημείων στα οποία θεωρείται δόκιμο να γίνει περεταίρω εστίαση κατά τη διδασκαλία της Ελληνικής ως Γ2 σε μαθητές/τριες με μητρική γλώσσα την Τουρκική ή την Περσική. Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, οι εν λόγω διδακτικές προτάσεις περιορίζονται στην επισήμανση των χαρακτηριστικών του ρηματικού συστήματος της Ελληνικής που το διαφοροποιούν σημαντικά από τα αντίστοιχα ρηματικά συστήματα της Τουρκικής και της Περσικής και που, ως εκ τούτου, αναμένεται να καταστήσουν δυσκολότερη την κατάκτησή του από τους/τις ομιλητές/τριες της Περσικής και της Τουρκικής. Ωστόσο, όπου κρίνεται απαραίτητο, επισημαίνονται αδρομερώς τεχνικές διδακτικής προσέγγισης αλλά και χαρακτηριστικά προτεινόμενων ασκήσεων.

6.1. Θεωρητική τεκμηρίωση

Παρά τον περιορισμό της παρούσας εργασίας στην αναφορά των βασικών σημείων προς εστίαση, κρίνεται, πρωτίστως, αναγκαία η επισήμανση ορισμένων ζητημάτων που αφορούν στη διδασκαλία της δεύτερης γλώσσας. Παρά το γεγονός ότι οι παρακάτω διδακτικές επισημάνσεις αποτελούν προϊόν της αντιπαραβολικής ανάλυσης των τριών γλωσσών, δε σημαίνει ότι υποστηρίζονται πλήρως και οι θεωρητικές θέσεις της *Αντιπαραβολικής Ανάλυσης* ως ερμηνευτικής προσέγγισης στην κατάκτηση της Γ2. Ωστόσο, υιοθετούνται ορισμένες από τις εν λόγω θεωρητικές θέσεις.

Στο πλαίσιο της Αντιπαραβολικής Ανάλυσης ως ερμηνευτικής προσέγγισης στην ΚΓ2, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η έννοια της *παρεμβολής* της μητρικής γλώσσας των μαθητών/τριών στην εκμάθηση της Γ2. Η έννοια της παρεμβολής αναφέρεται, αδρομερώς, στην περίπτωση εκείνη όπου οι πρότερες γλωσσικές γνώσεις και εμπειρίες των μαθητών/τριών από την μητρική τους γλώσσα επηρεάζουν τη (παρεμβάλλονται στη) διαδικασία μάθησης της Γ2. Η παρεμβολή που παρατηρείται στο λόγο των μαθητών/τριών μιας Γ2 αφορά συνήθως στις εγγενείς διαφοροποιήσεις που υπάρχουν μεταξύ της γλώσσας-στόχου και της μητρικής. Στοιχεία παρεμβολής που μπορεί να ανακύψουν αφορούν κυρίως στα επίπεδα της φωνολογίας, της μορφολογίας, της

σύνταξης και της πραγματολογίας (Μπέλλα, 2011). Όπως παρατηρείται, η παρεμβολή της Γ1 στη Γ2 απαντά σε τρία βασικά είδη (Lightbown & Spada, 2006; Μπέλλα, 2011):

- Το πρώτο είδος αφορά στη διάκρισή της σε *θετική* ή *αρνητική*, όπου υποστηρίζεται ότι το άτομο μπορεί να μεταφέρει στη διαδικασία κατάκτησης της Γ2 είτε κοινά στοιχεία από την Γ1 που το διευκολύνουν (θετική παρεμβολή) είτε στοιχεία που δεν είναι κοινά, με αποτέλεσμα να οδηγούν στη εμφάνιση γλωσσικών λαθών (αρνητική παρεμβολή).
- Το δεύτερο είδος χαρακτηρίζεται από την *αποφυγή* χρήσης ορισμένων μορφοσυντακτικών χαρακτηριστικών κατά τη διαδικασία εκμάθησης της Γ2 από τον/την διδασκόμενο/η που διαφέρουν ή απουσιάζουν από την μητρική του/της γλώσσα.
- Το τελευταίο είδος αφορά στην *υπερβάλλουσα χρήση*, και κατ' επέκταση στην *υπεργενίκευση*, ορισμένων γραμματικών δομών που στηρίζονται σε αντίστοιχες δομές της μητρικής γλώσσας του/της μαθητή/τριας.

Παρά την καθοριστική σημασία της παρεμβολής, φαίνεται πως η διδακτική προσέγγιση της Αντιπαραβολικής Ανάλυσης παραγνωρίζει τα όσα λαμβάνουν χώρα στο νου των μαθητών/τριών κατά τη διαδικασία κατάκτησης της γλώσσας. Παρά τη διάψευση αρκετών εκ των προβλέψεών της (βλ. Μπέλλα, 2011, σ. 58), όπως επισημαίνεται από τους Gass και Selinker (2001), η θεώρηση της Αντιπαραβολικής Ανάλυσης στην ΚΓ2 δε θα πρέπει να απορρίπτεται πλήρως, απλώς δεν πρέπει να παραγνωρίζονται η συνθετότητα της κατάκτησης της Γ2 καθώς και οι λοιποί παράγοντες που την επηρεάζουν.

Όπως γίνεται αντιληπτό παραπάνω, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά της παρεμβολής, οι ομοιότητες ή οι διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ της μητρικής γλώσσας και της γλώσσας-στόχου ως προς το μαρκάρισμα ορισμένων γραμματικών λειτουργιών μπορούν να επιταχύνουν ή να περιπλέξουν αντίστοιχα τη μαθησιακή διαδικασία, ιδιαίτερα κατά τα αρχικά στάδια της γλωσσικής κατάκτησης (Vallerossa, 2021). Ωστόσο, στο πλαίσιο της εφαρμοσμένης τυπολογίας είναι δυνατή η πρόβλεψη και η ερμηνεία πιθανών γλωσσικών λαθών, αλλά και η κατάλληλη προετοιμασία ως προς το χρόνο που θα αφιερωθεί στη διδασκαλία του εκάστοτε γραμματικού φαινομένου και ως προς τη δημιουργία του κατάλληλου διδακτικού υλικού βασισμένου στα τυπολογικά ευρήματα. Μάλιστα, ορισμένες έρευνες υποδεικνύουν ότι, σε

ορισμένες περιπτώσεις, η διδασκαλία μιας Γ2 επωφελείται σημαντικά από την τυπολογική εστίαση στην μορφολογία των γλωσσών (βλ. Filipović, 2007, 2010). Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, η τυπολογική ανάλυση των Bickel και Nichols (2007) κρίνεται ως η πλέον κατάλληλη για την ανάλυση των μορφολογικών δομών των γραμματικών λειτουργιών των γλωσσών, αφού, μέσω των τριών της παραμέτρων, καθίσταται περισσότερο ακριβής και λεπτομερής. Στις περιπτώσεις της διδασκαλίας της Ελληνικής ως Γ2 σε φυσικούς ομιλητές της Τουρκικής και της Περσικής, που εξετάζονται στο εν λόγω πόνημα, ο/η εκπαιδευτικός μπορεί, στο πλαίσιο της τυπολογικής ανάλυσης των επιμέρους γραμματικών λειτουργιών μέσω των τριών παραμέτρων, να εξάγει σημαντικές πληροφορίες για τη μορφολογική συμπεριφορά της μητρικής γλώσσας των μαθητευομένων (για τη ρηματική μορφολογία Τουρκικής και Περσικής βλ. Παράρτημα) και, ως εκ τούτου, να ερμηνεύει πιθανά γλωσσικά λάθη παρεμβολής, να δομεί κατάλληλα το διδακτικό του/της υλικό και να εστιάζει περαιτέρω στα σημεία που κρίνονται πολυπλοκότερα για το μαθητικό δυναμικό.

Ενώ στο εν λόγω πόνημα γίνεται λόγος για τη μορφολογία των ρηματικών συστημάτων, δεν υποστηρίζεται παράλληλα και η παραδοσιακή προσέγγιση της *εστίασης στους τύπους* (Focus on Forms - FonFs), η οποία αναφέρεται στην αποκλειστική εστίαση στα γραμματικά φαινόμενα αποπλαισιωμένα από το περιεχόμενο και από επικοινωνιακούς σκοπούς. Αντιθέτως, οι προτάσεις που παρατίθενται παρακάτω, προτείνεται να εντάσσονται στη διδασκαλία υπό το πρίσμα της *εστίασης στον τύπο* (Focus on Form - FonF). Η *εστίαση στον τύπο* (FonF) διαφοροποιείται από την *εστίαση στους τύπους* (FonFs) στο γεγονός ότι η πρώτη συνιστά μια κατά βάση επικοινωνιακή προσέγγιση, που προκρίνει την έμφαση στη σημασία και μετακινεί επιλεκτικά μόνο την προσοχή των μαθητών/τριών στα γραμματικά φαινόμενα (Μπέλλα, 2011). Συνοψίζοντας τις παραπάνω παρατηρήσεις, κρίνεται αναγκαίο, κατά την αξιοποίηση των ευρημάτων της αντιπαραβολικής ανάλυσης, να μην παραγνωρίζονται τα πορίσματα της σύγχρονης έρευνας για τη διδασκαλία της δεύτερης γλώσσας.

6.2. Μορφοσυντακτικά φαινόμενα προς επεξεργασία

Παρακάτω, παρουσιάζονται τα σημεία εκείνα που διαφοροποιούν σημαντικά τη μορφολογία του ρηματικού συστήματος της Ελληνικής σε σχέση με εκείνα της

Περσικής και της Τουρκικής και στα οποία κρίνεται αναγκαία η περαιτέρω έμφαση κατά τη διδασκαλία:

α) Η γραμματικά καθορισμένη αλλομορφία του δείκτη της άρνησης

Όπως έχει αναφερθεί, σε σύγκριση με την Περσική και την Τουρκική που χρησιμοποιούν προσφυσματοποίηση για τη δήλωση της άρνησης, η Ελληνική πραγματώνει την άρνηση με έναν απομονωτικό δείκτη, δηλαδή, με ένα ελεύθερο μόριο. Ωστόσο, δε θεωρείται πως οι μαθητές/τριες της Ελληνικής ως Γ2 θα αντιμετωπίσουν ιδιαίτερη δυσκολία με την άρνηση ως προς τη συγχωνευσιμότητα του δείκτη της. Κυριότερο ζήτημα, στο οποίο χρειάζεται να δοθεί ιδιαίτερη σημασία κατά τη διδασκαλία, είναι η γραμματικά καθορισμένη αλλομορφία του δείκτη άρνησης, δηλαδή η εναλλαγή στην φωνολογική πραγμάτωση του δείκτη ανάλογα με την έγκλιση του ρήματος.

Για τον λόγο αυτό, προτείνονται διδακτικές παρεμβάσεις κατά τις οποίες η άρνηση θα προσεγγίζεται υπό το πρίσμα της επικοινωνιακής προσέγγισης. Πιο συγκεκριμένα, θεωρείται πως, βάσει των μεθόδων που χρησιμοποιούνται κατά την προσέγγιση αυτή, όπως είναι η εξάσκηση των μαθητών/τριών σε επικοινωνιακά πλαίσια, με τη χρήση αυθεντικών κειμένων, θα καταστεί αποτελεσματικότερη η ανάδειξη των σημείων εκείνων κατά τα οποία χρησιμοποιείται η κατάλληλη πραγμάτωση του δείκτη άρνησης (*δεν/μην*). Λαμβάνοντας υπόψη ότι η πραγμάτωση *μην(ν)* του δείκτη άρνησης απαντά σε σχηματισμούς υποτακτικής έγκλισης, η οποία χρησιμοποιείται και για την πραγμάτωση τροπικών εκφορών, καθίσταται δόκιμη η εξάσκηση των μαθητών/τριών μέσα από πολυτροπικά κείμενα, δηλαδή μέσα από κείμενα που συνδυάζουν διάφορους σημειωτικούς τρόπους (π.χ. γραπτό, εικονικό κ.τ.λ.), έτσι ώστε να αναδεικνύεται περισσότερο το περιεχόμενο και να διαφαίνονται οι τροπικότητες των ρημάτων.

Παράδειγμα διδακτικής εφαρμογής θα μπορούσε να συνιστά η εξάσκηση των μαθητών/τριών είτε μέσω των κανόνων της τάξης είτε μέσω προειδοποιητικών σημάνσεων. Οι κανόνες και οι σημάνσεις, που αποτελούνται από κείμενο (π.χ. *δεν φωνάζουμε στην τάξη, μην παρκάρετε* κ.τ.λ.) και εικονικά ερεθίσματα, θεωρείται ότι θα βοηθήσουν αρκετά στην αντίληψη των διαφορετικών τροπικοτήτων και, ως εκ τούτου, στην κατανόηση της φωνολογικής/μορφολογικής εναλλαγής του δείκτη της άρνησης. Έτσι, μελετώντας τα εν λόγω τροπικά κείμενα στο πλαίσιο της διδασκαλίας, καθίσταται εφικτή η σύγκριση του γραπτού τους λόγου ως προς την επιλογή του δείκτη

άρνησης, ευνοώντας, έτσι, πρακτικές *εστίασης στον τύπο* (FonF). Επιπλέον, κρίνεται αποτελεσματική και η παραγωγή παρόμοιων κανόνων και σημάνσεων από ρήματα και καταστάσεις που θα αναθέτει ο/η εκπαιδευτικός.

β) Η πολλαπλή εκφρασιμότητα του παρελθόντος

Η πραγμάτωση του παρελθόντος στην Τουρκική και στην Περσική γίνεται αποκλειστικά μέσω επιθηματοποίησης. Αντιθέτως, στην Ελληνική, το παρελθόν δηλώνεται μέσω πολλαπλής εκφρασιμότητας, δηλαδή μέσω περισσότερων του ενός δεικτών. Επιπλέον, και στην περίπτωση του παρελθόντος, συμμετέχουν δείκτες που εμφανίζουν γραμματικά καθορισμένη αλλομορφία, με ορισμένα επιθήματα να εναλλάσσουν την φωνολογική τους πραγμάτωση όταν συνδυάζονται με άλλες γραμματικές λειτουργίες. Οι ομιλητές της Τουρκικής ενδέχεται να είναι εν μέρει εξοικειωμένοι με ένα τέτοιο φαινόμενο, λόγω της γραμματικά καθορισμένης αλλομορφίας του παρελθοντικού δείκτη, όταν απαντά σε περιβάλλοντα μη αυτοπτικότητας (-*mİş*). Ωστόσο, οι περιπτώσεις αυτές στην Ελληνική είναι αρκετές και ενδέχεται να δημιουργούν δυσκολίες στους/στις μαθητές/τριες.

Συνεπώς, με βάση αυτά τα δεδομένα, υποστηρίζεται η εξοικείωση των μαθητών/τριών με κάθε έκφανση της δήλωσης του παρελθόντος ξεχωριστά. Ενώ στη συνέχεια, βέβαια, καθίσταται επιβεβλημένη η ανάδειξη της πολλαπλής εκφρασιμότητας των παρελθοντικών σχηματισμών, προτείνεται, κατά την εισαγωγή των μαθητών/τριών στον σχηματισμό του παρελθόντος, η ανάδειξη ενός δείκτη κάθε φορά, καθώς σε μαθητές/τριες με συγκεκριμένο γλωσσικό υπόβαθρο, που το παρελθόν δηλώνεται με έναν δείκτη – επίθημα, η ταυτόχρονη εισαγωγή σε όλους τους συμμετέχοντες δείκτες ενδέχεται να δημιουργήσει σύγχυση.

▪ Προσωπικές καταλήξεις

Λαμβάνοντας υπόψη τον σχηματισμό του παρελθόντος μέσω της επιθηματοποίησης στην Περσική και στην Τουρκική, υποστηρίζεται πως θα ήταν δόκιμη η εισαγωγή στη δήλωση του παρελθόντος αρχικά μέσω των παρελθοντικών προσωπικών καταλήξεων, που αποτελούν, ομοίως με τους αντίστοιχους δείκτες της Περσικής και της Τουρκικής, αλυσιδωτούς δείκτες. Η εξάσκηση στις παρελθοντικές καταλήξεις προτείνεται ομοίως μέσω της μελέτης αυθεντικών κειμένων (πολυτροπικών και μη), όπου θα αντιπαραβάλλονται οι παρελθοντικές με τις μη παρελθοντικές καταλήξεις και στη συνέχεια μέσω ασκήσεων κλειστού τύπου, όπου θα

απαιτείται η συμπλήρωση της κατάλληλης κατάληξης. Οι ασκήσεις είναι καλό να αποτελούνται επίσης από αυθεντικά κείμενα, στα οποία θα εμπεριέχονται και άλλες λεξιλογικές ενδείξεις του παρελθόντος. Στο πλαίσιο της, αρχικά, μεμονωμένης εισαγωγής στους παρελθοντικούς δείκτες, κρίνεται σημαντική η εξάσκηση των παρελθοντικών καταλήξεων σε ρήματα των οποίων το θέμα να αποτελείται από δύο ή περισσότερες συλλαβές, έτσι ώστε, κατά την σύγκριση των ρημάτων, να παρατηρείται περισσότερο η αλλαγή της κατάληξης, χωρίς να δίνεται ακόμη ιδιαίτερη προσοχή στην αύξηση – φορέα τόνου έ-. Τέτοια ρήματα, για παράδειγμα, αποτελούν τα *μάζευ-α < μαζεύ-ω, πήγαιν-α < πηγαίν-ω* κ.τ.λ.

▪ Αναβιβασμός του τόνου

Η υπερτεμαχιακή έκφανση της δήλωσης του παρελθόντος αποτελεί ένα σημείο που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής κατά τη διδασκαλία των παρελθοντικών σχηματισμών της Ελληνικής, καθώς συνιστά έναν πρωτόγνωρο δείκτη για τους ομιλητές της Τουρκικής και της Περσικής. Για τη διδασκαλία του τονισμού στην προπαραλήγουσα προτείνονται επίσης αυθεντικά κείμενα στα οποία να αναδεικνύονται σε μεγάλη συχνότητα τέτοιοι σχηματισμοί, ενώ παράλληλα να παρέχονται περικειμενικά στοιχεία που θα δηλώνουν το παρελθόν.

Για παράδειγμα, προς την κατεύθυνση αυτή, σε μικρότερες ηλικίες μαθητών, προτείνεται η διδασκαλία του τονικού παρελθοντικού δείκτη μέσω του ποιήματος «Ντίλι-ντίλι-ντίλι». Παρακάτω, παρατίθεται ένα απόσπασμα του ποιήματος:

*Να τος και ο κυνηγός
και σκότωσε το λύκο
που έφαγε το βόδι
που ρούφηξε το ποτάμι
που έσβησε τη φωτιά
που έκαψε το ζύλο
που σκότωσε το σκύλο
που έπνιξε τη γάτα
που έφαγε τον ποντικό
που πήρε το φιδίλι
μες απ' το καντήλι
που έφεγγε και κένταγε
η κόρη το μαντίλι,
ντίλι-ντίλι-ντίλι.*

Όπως φαίνονται σημειωμένα στο ποίημα, υπάρχουν αρκετά ρήματα που αποτελούν παράδειγμα του τονισμού στην προπαρρηγοσύνη αλλά και της χρήσης της αύξης. Το στοιχείο του ρυθμού που υπάρχει στο ποίημα σε συνδυασμό με την επαναλαμβανόμενη χρήση παρελθοντικών τύπων εκτιμάται πως μπορεί να αναδείξει την υπερτεμαχιακή έκφραση του δείκτη και, μεταξύ άλλων, να συζητηθεί και να αναλυθεί σε κατάλληλο χρόνο, ευνοώντας, έτσι, πρακτικές εστίασης στον τύπο. Επιπλέον, προτείνεται άσκηση επέκτασης στο τέλος της ανάλυσης του κειμένου, όπου οι μαθητές/τριες θα καλούνται να προσθέσουν επιπλέον στίχους στο ποίημα κάνοντας χρήση παρελθοντικών τύπων. Οι επικοινωνιακού τύπου εργασίες προτείνεται να ενισχύονται και από κλειστού τύπου ασκήσεις, όπου οι μαθητές/τριες θα συμπληρώνουν τον κατάλληλο παρελθοντικό τύπο, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στον τονισμό και στην κατάλληλη χρήση της αύξης.

▪ **Παρελθοντικά επιθήματα**

Παρότι στην Περσική και στην Τουρκική χρησιμοποιούνται επιθήματα για τη δήλωση του παρελθόντος, τα παρελθοντικά επιθήματα της Ελληνικής θεωρείται ότι θα αποτελέσουν ένα σύνθετο ζήτημα στη διδασκαλία του ρηματικού συστήματός της ως Γ2, αφού συνιστούν επίσης περίπτωση γραμματικά καθορισμένης αλλομορφίας (-ουσ, -αγ, -γ, -ηκ). Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο της Ελληνικής, τα εν λόγω παρελθοντικά επιθήματα χαρακτηρίζονται από τους Spyropoulos και Revithiadou (2009) περισσότερο προσδιορισμένες πραγματώσεις του παρελθόντος. Τα επιθήματα αυτά αποτελούν σωρευτικούς δείκτες, καθώς πραγματώνουν και άλλες γραμματικές λειτουργίες. Συνεπώς, υποστηρίζεται πως το κάθε παρελθοντικό επίθημα θα πρέπει να διδάσκεται σε συνάρτηση με την γραμματική λειτουργία που παράλληλα πραγματώνει.

γ) Η πραγμάτωση του μη συνοπτικού σε παρελθοντικούς ρηματικούς τύπους 2^{ης} και 3^{ης} συζυγίας

Όπως έχει παρατηρηθεί, σύμφωνα με τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του ρηματικού συστήματος της Ελληνικής, ενώ σε ενεργητικούς παρελθοντικούς και μη παρελθοντικούς τύπους η μη συνοπτική όψη δε διαθέτει φωνολογική πραγμάτωση, αυτό δε συμβαίνει για τα ρήματα της 2^{ης} και της 3^{ης} συζυγίας. Η έκφραση της μη συνοπτικής όψης στην Ελληνική, που στις περισσότερες περιπτώσεις δεν πραγματώνεται φωνολογικά, έρχεται σε αντίθεση με την Περσική και την Τουρκική,

οι οποίες διαθέτουν ειδικά προσφύματα για τη δήλωση του μη συνοπτικού. Στην περίπτωση που οι τουρκόφωνοι/ες και περσόφωνοι/ες μαθητές/τριες της Ελληνικής ως Γ2 διδαχθούν ότι, στις περισσότερες περιπτώσεις, δεν διατίθενται δείκτες για τη δήλωση του μη συνοπτικού, ενδέχεται να υπεργενικεύσουν τον κανόνα και για τα ρήματα της 2^{ης} και 3^{ης} συζυγίας και να παράγουν αντιγραμματικά εκφωνήματα. Συνεπώς, υποστηρίζεται πως θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στους σχηματισμούς αυτούς και, μέσω της κατάλληλης εξάσκησης, να γίνουν αντιληπτές οι διαφορές μεταξύ των συνοπτικών και των μη συνοπτικών παρελθοντικών τύπων της 2^{ης} και της 3^{ης} συζυγίας.

δ) Δήλωση της συνοπτικής όψης

Σε αντίθεση με την Ελληνική, η συνοπτική όψη στην Τουρκική και στην Περσική δε μαρκάρεται. Επομένως, είναι αρκετά πιθανό να παράγονται αντιγραμματικά εκφωνήματα κατά τα οποία θα χρησιμοποιούνται μη συνοπτικοί ρηματικοί σχηματισμοί σε περιπτώσεις που δεν αφορούν μια συνεχόμενη ενέργεια ή μια συνήθεια. Ως εκ τούτου, κρίνεται δόκιμη η εισαγωγή των μαθητών/τριών στο μόρφημα -σ-, το οποίο θα διδάσκεται μέσω αυθεντικών κειμένων στα οποία θα διαφαίνεται το επικοινωνιακό πλαίσιο και θα περιέχονται περικειμενικά στοιχεία που αναδεικνύουν τη διάρκεια ή μη της ενέργειας. Κατά τον τρόπο αυτό, θα αναδεικνύονται οι μορφολογικές διαφορές μεταξύ των ρημάτων που δηλώνουν το συνοπτικό και εκείνων που πραγματώνουν μη συνοπτική όψη. Σημαντική, επίσης, κρίνεται και η επεξεργασία ζητημάτων που αφορούν στη φωνολογική αλληλεπίδραση του συνοπτικού δείκτη με τον τελευταίο φθόγγο του ρηματικής ρίζας.

Ασκήσεις εμπέδωσης θα μπορούσαν να αποτελούν εκείνες όπου ζητείται ο κατάλληλος ρηματικός σχηματισμός του ίδιου ρήματος σε διαφορετικές προτάσεις ή περιόδους. Οι προτάσεις αυτές προτείνεται να εμπεριέχουν τα κατάλληλα στοιχεία που θα υποδεικνύουν τη χρήση του κατάλληλου σχηματισμού του ρήματος. Έτσι, θα αντιπαραβάλλονται οι διαφορετικοί σχηματισμοί του ίδιου ρήματος και θα αναδεικνύεται η πραγμάτωση της συνοπτικής όψης. Παράδειγμα τέτοιας άσκησης παρατίθεται στο (72). Οι προτάσεις που χρησιμοποιούνται στο παρακάτω παράδειγμα ανακτήθηκαν από την ιστοσελίδα του *Εθνικού Θησαυρού Ελληνικής Γλώσσας* (ΕΘΕΓ), στην οποία διατίθεται ένα σώμα κειμένων, όπου όλες οι λέξεις είναι μορφολογικά επισημειωμένες. Τα εργαλεία των σωμάτων κειμένων βοηθούν αρκετά στην εύρεση

των κατάλληλων παραδειγμάτων εξάσκησης, ενώ ευνοούν επικοινωνιακές τεχνικές, αφού εμπεριέχουν αυθεντικά κείμενα.

(72) Συμπληρώνω με τον κατάλληλο τύπο του ρήματος.

έτρεξα / έτρεχα

α) Κάθε λίγο, _____ στη ζυγαριά.

β) _____ κατά πάνω της κι εκείνη μ' έσφιξε με ανακούφιση στην αγκαλιά της.

ε) Θεματική αλλομορφία των συνοπτικών τύπων

Μεταξύ των διάφορων τρόπων δήλωσης της συνοπτικής όψης στο ρηματικό σύστημα της Ελληνικής απαντά και η εναλλαγή της φωνολογικής πραγμάτωσης του ρηματικού θέματος, το οποίο υπόκειται στους κανόνες της υποκατάστασης ή στις φωνολογικές τροποποιήσεις. Γενικότερα, η φωνολογική διαφοροποίηση του ίδιου λεξήματος που λειτουργεί ως δήλωση γραμματικής λειτουργίας υποστηρίζεται πως μπορεί να είναι οικεία σε περσόφωνους/ες μαθητές/τριες, οι οποίοι/ες συναντούν τέτοια φαινόμενα για τη δήλωση του χρόνου (ανώμαλα ρήματα της Περσικής), ενώ για τους/τις τουρκόφωνους/ες μαθητές/τριες τέτοια φαινόμενα ενδέχεται να δημιουργήσουν αρκετή σύγχυση.

Για τους παραπάνω λόγους και, εφόσον η πραγμάτωση του συνοπτικού καθ' αυτόν τον τρόπο δεν είναι προβλέψιμη και δεν διαφαίνεται κάποιος συνοπτικός δείκτης, προτείνεται η διδασκαλία των ανώμαλων συνοπτικών τύπων μέσω τεχνικών που σχετίζονται με τη διδασκαλία λεξιλογίου. Υπό το πρίσμα της επικοινωνιακής προσέγγισης, ο Μήτσης (2004) προτείνει συγκεκριμένες τεχνικές διδασκαλίας νέων λέξεων οι οποίες δημιουργούν σχέσεις μεταξύ της νεοδιδαχθείσας λέξης και των λοιπών λέξεων τόσο στον συνταγματικό όσο και στον παραδειγματικό άξονα:

- Συσχετισμός λέξης με συνώνυμες, αντώνυμες και υπερόνυμες λέξεις (π.χ. *έφαγα – γευμάτιστα*)
- Σύνδεση λέξης με μια ομάδα λέξεων με κοινό θεματικό κύκλο (π.χ. *είδα, μάτια, όραση κ.τ.λ.*)
- Συσχετισμός λέξης με άλλες ομόρριζες (π.χ. *θα φάω, φαγητό*)
- Σύνδεση λέξης με άλλες που ανήκουν σε παρόμοιο μορφολογικό παράδειγμα (π.χ. *έ-φαγ-α, έ-λυ-σ-α*)

στ) Συντελεσμένη όψη

Η συντελεσμένη όψη στην Ελληνική δηλώνεται περιφραστικά με τη χρήση ρηματικών συνταγμάτων που αποτελούνται από το βοηθητικό ρήμα *έχω* και τον μη παρεμφατικό τύπο του κύριου ρήματος. Αντιθέτως, στην Τουρκική, η συντελεσμένη όψη δηλώνεται μέσω επιθηματοποίησης. Στην Περσική, από την άλλη, η συντελεσμένη όψη δηλώνεται επίσης περιφραστικά και, συγκεκριμένα, με έναν τρόπο που ομοιάζει αρκετά με εναλλακτικές συντελικές εκφορές της Ελληνικής, όπου χρησιμοποιείται, ομοίως με την Περσική, η μετοχή του ρήματος (π.χ. *sode bud* ‘χαμένος ήταν’ (‘είχε χάσει’)).

Η διδασκαλία των συντελεσμένων τύπων είναι καλό να αντιπαραβάλλεται με τους συνοπτικούς τύπους μέσα από επικοινωνιακά πλαίσια και ως προς τους επικοινωνιακούς τους στόχους. Όπως και στις παραπάνω περιπτώσεις, οι ασκήσεις εμπέδωσης των συντελεσμένων σχηματισμών χρειάζεται να εμπεριέχουν στοιχεία που αναδεικνύουν τη χρήση τους (π.χ. λέξεις και φράσεις όπως *ήδη* και *μέχρι τώρα* για μη παρελθοντικούς συντελεσμένους τύπους). Παράδειγμα εξάσκησης θα μπορούσε να αποτελέσει η παραγωγή γραπτού λόγου και, συγκεκριμένα, η παραγωγή βιογραφικού σημειώματος, όπου οι μαθητές/τριες θα αναφέρουν ποιες εμπειρίες και δεξιότητες έχουν αποκτήσει.

ζ) Η γραμματικά καθορισμένη αλλομορφία του χρόνου και της όψης στους μεσοπαθητικούς τύπους

Η διδασκαλία της μεσοπαθητικής φωνής κρίνεται ως ένα ιδιαίτερα απαιτητικό ζήτημα σε μαθητές/τριες με μητρική γλώσσα την Περσική ή την Τουρκική κυρίως λόγω της γραμματικά καθορισμένης αλλομορφίας των δεικτών που πραγματώνουν το χρόνο και την όψη στους μεσοπαθητικούς σχηματισμούς. Όπως παρατηρήθηκε, η μεσοπαθητική φωνή δηλώνεται ταυτόχρονα με τον χρόνο και την όψη στους μη συνοπτικούς τύπους, ενώ στους συνοπτικούς τύπους προστίθεται το επίθημα *-θ-* για την μεσοπαθητική φωνή και το επίθημα *-ηκ-* για το παρελθόν και τη συνοπτική όψη.

Αυτό που προτείνεται για τη μεσοπαθητική φωνή είναι να προσεγγιστεί με τρόπο παρόμοιο όπως και ο χρόνος και η όψη στους ενεργητικούς τύπους. Δηλαδή, αρχικά, να πραγματοποιηθεί επεξεργασία κειμένων, και εν συνεχεία εξάσκηση, όπου οι μεσοπαθητικοί μη συνοπτικοί τύποι θα αντιπαραβάλλονται ως προς τον χρόνο με τη

διαφοροποίηση στην προσωπική τους κατάληξη. Στο (73) παρουσιάζεται παράδειγμα άσκησης εμπέδωσης στη διαφοροποίηση του παρελθοντικού μη συνοπτικού μεσοπαθητικού τύπου από τον μη παρελθοντικό. Τα παραδείγματα έχουν, ομοίως, ανακτηθεί από το σώμα κειμένων του ΕΘΕΓ.

(73) *Υπογραμμίζω τον κατάλληλο τύπο του ρήματος.*

α) Και τώρα αφήστε με, δεν μπορώ να κουράζομαι / κουραζόμουν

β) Βέβαια, όσο οι εγγονές μου ήταν μικρότερες, κουράζομαι / κουραζόμουν πολύ γιατί είχα να φροντίσω σπίτι και μωρά ταυτόχρονα... για δεύτερη φορά.

Συνεχίζοντας, εκτιμάται πως και η συνοπτική όψη στους μεσοπαθητικούς σχηματισμούς πρέπει να διδαχθεί κατά τρόπο παρόμοιο με τους ενεργητικούς σχηματισμούς. Οι μαθητές/τριες, δηλαδή, κρίνεται δόκιμο να εισαχθούν στον δείκτη -θ-. Ωστόσο, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις προσωπικές καταλήξεις, καθώς ενδέχεται οι μαθητές/τριες να πραγματώνουν αντιγραμματικά εκφωνήματα όπως *απολυθόμουν αντί απολύθηκα. Συνεπώς, καθίσταται επιβεβλημένη η κατανόηση του γεγονότος ότι η μη συνοπτική όψη δηλώνεται μέσω των καταλήξεων στους μεσοπαθητικούς τύπους και ότι οι καταλήξεις αυτές βρίσκονται σε συμπληρωματική κατανομή με τα επιθήματα -θ- και -ηκ-. Έτσι, εκτιμάται πως κατάλληλες ασκήσεις είναι εκείνες όπου οι μαθητές/τριες καλούνται να επιλέξουν τον κατάλληλο σχηματισμό ως προς την όψη του ρήματος.

7. Συμπεράσματα

Βασικός σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η αντιπαραβολική μελέτη της μορφολογίας των ρηματικών συστημάτων της Τουρκικής, της Περσικής και της Ελληνικής. Η μελέτη και η αντιπαραβολή των ρηματικών συστημάτων πραγματοποιήθηκαν υπό το πρίσμα των τριών μορφολογικών παραμέτρων των Bickel και Nichols (2007), που αποτέλεσαν και τη βασική μεθοδολογία. Η προσέγγιση των Bickel και Nichols ουσιαστικά διαφέρει από τις προηγούμενες τυπολογικές προσεγγίσεις, αφού εξετάζει τις μορφολογικές δομές των γλωσσικών συστημάτων μεμονωμένα και συμπεριλαμβάνει την παράμετρο της αλλομορφικότητας, ενώ, μέχρι τότε, η μορφολογική συμπεριφορά των γλωσσών εξεταζόταν μέσω του Δείκτη Σύνθεσης και του Δείκτη Συγχώνευσης.

Αρχικά, μέσω της εν λόγω έρευνας, επιβεβαιώνονται οι παθογένειες της παραδοσιακής τυπολογικής προσέγγισης που κατατάσσει τις γλώσσες βάσει του βασικού μορφολογικού τους παραδείγματος, ενώ η έννοια της *δομής* φαίνεται πως αποτέλεσε έννοια-κλειδί για την ακριβή μορφολογική μελέτη των εξεταζόμενων γλωσσών. Μέσω των τριών παραμέτρων, αναδείχθηκε η συνύπαρξη ποικίλων μορφολογικών δομών στο πλαίσιο κάθε γλώσσας, παρά των γενικότερων μορφολογικών χαρακτηριστικών που τους έχει αποδοθεί.

Η Τουρκική, ως προς το ρηματικό της σύστημα, αποτελεί την γλώσσα που ανταποκρίνεται περισσότερο στο συγκολλητικό παράδειγμα, αφού, στη συντριπτική πλειοψηφία των δομών που παρουσιάζει, συμμετείχαν αλυσιδωτοί και διαχωριστικοί δείκτες, δηλαδή δείκτες που προσαρτώνται γραμμικά στο θέμα, με διακριτά όρια και με 1 προς 1 αντιστοιχία με τις γραμματικές λειτουργίες που επιτελούν, όπως δηλαδή ορίζονται τα χαρακτηριστικά μιας τυπικής συγκολλητικής γλώσσας. Η μοναδική της απόκλιση από τα τυπικά χαρακτηριστικά της εν λόγω κατηγορίας αποτελεί ο σωρευτικός χαρακτήρας του επιθήματος της θαμιστικής όψης και ενός εκ των επιθημάτων του παρελθόντος χρόνου που πραγματώνουν ταυτόχρονα τροπικές εκφορές.

Στον αντίποδα, σε αρκετές περιπτώσεις, οι δομές που παρουσιάζουν η Περσική και η Ελληνική στο ρηματικό τους σύστημα αποκλίνουν αρκετά από τα χαρακτηριστικά που αναμένονται από τις συγκολλητικές και διαχυτικές γλώσσες αντίστοιχα. Όπως παρατηρήθηκε, και οι δύο γλώσσες εμφανίζουν δομές που απαρτίζονται από κλιτούς αναλυτικούς τύπους, ενώ οι δομές στην Ελληνική

παρουσιάζουν μεγαλύτερη ποικιλομορφία, συμπεριλαμβάνοντας απομονωτικούς και μη γραμμικούς δείκτες.

Σε επίπεδο σύγκρισης, αναδείχθηκαν αρκετές αποκλίσεις μεταξύ των ρηματικών συστημάτων των τριών γλωσσών. Κοινές ομοιότητες μεταξύ των υπό ανάλυση γλωσσών αποτελούν η μορφολογική δήλωση της συμφωνίας ρήματος – υποκειμένου και, ως εκ τούτου, το χαρακτηριστικό του *κενού υποκειμένου* και η - σε διαφορετικό βαθμό - προσφυματοποίηση ως διεργασία παραγωγής νέων ρημάτων. Ανά την ανάλυση των ρηματικών γραμματικών λειτουργιών, διαπιστώθηκαν αρκετές μορφολογικές αποκλίσεις μεταξύ της Ελληνικής και της Τουρκικής, ενώ η Περσική κυρίως παρουσιάζει μια αμφίροπη κίνηση ως προς την ομοιότητά της με τις άλλες δύο γλώσσες. Όσον αφορά, δηλαδή, τις περιπτώσεις δήλωσης της άρνησης, της συνοπτικής όψης και του χρόνου, η Περσική ομοιάζει με την Τουρκική και διαφέρει από την Ελληνική, ενώ κατά τη δήλωση του μέλλοντα και της συντελεσμένης όψης, η Περσική συγκλίνει με την Ελληνική και αποκλίνει από την Τουρκική. Οι δομές στις οποίες κυρίως ομοιάζει η Περσική με την Τουρκική είναι εκείνες που απαρτίζονται από αλυσιδωτούς διαχωριστικούς δείκτες, ενώ οι παρόμοιες δομές της Περσικής και της Ελληνικής εμφανίζουν περισσότερο αναλυτικά χαρακτηριστικά (ρηματικά συντάγματα).

Ενώ, επιφανειακά, λαμβάνοντας υπόψη την παράμετρο της συγχωνευσιμότητας, οι τρεις γλώσσες εμφανίζουν σε πολλές περιπτώσεις το κοινό χαρακτηριστικό της προσφυματοποίησης για τη δήλωση των γραμματικών λειτουργιών, οι παράμετροι της εκφρασιμότητας και της αλλομορφικότητας διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη μεταξύ τους αντιπαραβολή. Για παράδειγμα, μέσω της εκφρασιμότητας, δεν αναδείχθηκε απλώς ο σωρευτικός χαρακτήρας των δεικτών της Ελληνικής, που τους διαφοροποιεί από τους αντίστοιχους των δύο άλλων γλωσσών, αλλά και το ιδιοσυγκρασιακό χαρακτηριστικό της πολλαπλής εκφρασιμότητας της Ελληνικής κατά τη δήλωση του παρελθόντος (και ενίοτε της συνοπτικής όψης). Ωστόσο, ιδιαίτερα καθοριστικός κατέστη ο ρόλος της αλλομορφικότητας των δεικτών, καθώς, μέσω αυτής της παραμέτρου, διαπιστώθηκαν σημαντικά σημεία διαφοροποίησης των γλωσσών μεταξύ τους και κυρίως η διαφοροποίηση των μορφολογικών δομών της Ελληνικής από τις αντίστοιχες των δύο άλλων γλωσσών. Σημαντικό στοιχείο που συμπεραίνεται στην παρούσα μελέτη δεν αφορά μόνο την ανάδειξη της εξέτασης της αλλομορφικότητας των δεικτών, αλλά κυρίως του παράγοντα που την καθορίζει. Το χαρακτηριστικό, δηλαδή, της αλλομορφικότητας μιας δομής από μόνο του δεν επαρκεί

σε ορισμένες περιπτώσεις για την πλήρη κατανόηση της μορφολογικής συμπεριφοράς της. Ωστόσο, η ανάδειξη του παράγοντα που την καθορίζει μπορεί να αποτελέσει σημαντικό διαφοροποιητικό στοιχείο μεταξύ των μορφολογικών δομών. Πρακτικά, αυτό αποδείχθηκε και κατά την αντιπαραβολή των δεικτών του παρελθόντος στις τρεις γλώσσες. Δεν επαρκεί απλώς το συμπέρασμα ότι οι δομές των τριών γλωσσών ομοιάζουν ως προς την παράμετρο της αλλομορφικότητας. Η αλλομορφικότητα των παρελθοντικών δεικτών της Τουρκικής και της Περσικής είναι φωνολογικά καθορισμένη, ενώ η αλλομορφικότητα του αντίστοιχου δείκτη της Ελληνικής είναι γραμματικά καθορισμένη.

Μέσω της εκφρασιμότητας και της αλλομορφικότητας αναδείχθηκαν σημαντικά σημεία, πέρα από τα προφανή, στα οποία κρίνεται απαραίτητη η περαιτέρω εστίαση κατά τη διδασκαλία της Ελληνικής ως Γ2 σε τουρκόφωνους/ες και περσόφωνους/ες μαθητές/τριες. Αυτά τα σημεία αφορούν την πολλαπλή εκφρασιμότητα του παρελθόντος, την ανάδειξη των μη γραμμικών δεικτών και τη γραμματικά καθορισμένη αλλομορφία που εμφανίζουν αρκετοί δείκτες.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Akar, A. (2005). *Türk Dili Tarihi: dönem, eser, bibliografya* [Ιστορία της τουρκικής γλώσσας: η περίοδος, το έργο, η βιβλιογραφία]. Ötüken.
- Aksu-Koç, A. (1998). The role of input vs. universal predispositions in the emergence of tense-aspect morphology: Evidence from Turkish. *First language*, 18(54), 255-280.
- Anousheh, M. (2018). A Revision of Persian Past Tense Inflection: A Distributed Morphology Approach. *Language Related Research*, 9(1), 57-80.
- Anward, J. (2006). Word Classes/parts of Speech: Overview. Στο Κ. Brown (Επιμ.), *Encyclopedia of language and linguistics* (σσ. 628–632). Elsevier.
- Arcodia, G. F. (2015). More on the Morphological Typology of Sinitic. *Bulletin of Chinese Linguistics*, 8, 5-26.
- Arkadiev, P. M. (2020). Morphology in typology: Historical retrospect, state of the art and prospects. *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.626>
- Bassarak, A., & Jendraschek, G. (2004). Türkisch. Στο G. E. Booij κ.α. (Επιμ.), *Morphology. An International Handbook of Inflection and Word-Formation* (σσ. 1358-1366). Walter de Gruyter.
- Bickel, B., & Nichols, J. (2007). Inflectional morphology. Στο T. Shopen (Επιμ.), *Language Typology and Syntactic Description. Volume III: Grammatical Categories and the Lexicon* (2nd edition) (σσ. 169–240). Cambridge University Press.
- Bickel, B., & Nichols, J. (2013α). *Fusion of Selected Inflectional Formatives*. Στο M. S. Dryer & S. Haspelmath (Επιμ.), *The World Atlas of Language Structures Online*. Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. Διαθέσιμο στο <http://wals.info/chapter/20> Accessed on 2022-02-26.
- Bickel, B., & Nichols, J. (2013β). Exponence of Selected Inflectional Formatives. Στο M. S. Dryer & S. Haspelmath (Επιμ.), *The World Atlas of Language Structures Online*. Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. <http://wals.info/chapter/21> Προσπελάστηκε στις 2022-02-26.
- Bobaljik, J. D. (2012). *Universals in Comparative Morphology. Suppletion, Superlatives, and the Structure of Words*. MIT Press.
- Çakir, H. (2009). *Grammatik kurz & bündig. Türkisch*. Pons.
- Charitonidis, Ch. (2011). *Making verbs happen: interviews on Greek verb endings*. Lincom Europa.
- Chiou, M. (2014). What is the “future” of Greek? Towards a pragmatic analysis. *Research in Language*, 12(4). <https://doi.org/10.1515/rela-2015-0004>
- Clahsen, H., Martzoukou, M., Stavrakaki, S. (2010). The perfective past tense in Greek as a second language. *Second Language Research*, 26(4), 501-525.
- Comrie, B. (1989). *Language Universals and Linguistic Typology* (2nd ed.). Blackwell.

- Cowan, J. R., & Yarmohammadi, L. (1978). The Persian verb reconsidered. *Archiv Orientalni*, 46, 46-60.
- Dahl, Ö. (2006). Future Tense and Future Time Reference. Στο K. Brown (Επιμ.), *Encyclopedia of Language & Linguistics* (σσ. 704-706). Elsevier.
- Drachman, G., & A. Malikouti-Drachman (1994). Stress and Greek compounding. *Phonologica 1992*, 55-64.
- Efstathiadi, L. (2010, April). Epistemic modality markers in L1 and L2 discourse of modern Greek: A corpus-based study. Στο *Proceedings of the 31st annual meeting, School of English* (pp. 138-156). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Efthymiou, A. (2011). The semantics of verb forming suffixes in Modern Greek. Στο *Proceedings of the 19th international symposium of theoretical and applied linguistics* (σσ. 174–184). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Efthymiou, A. (2021). Verb-deriving processes in Modern Greek: the role of the learned and non-learned level. *14ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας*, 1(1), 362-369.
- Efthymiou, A., Fragaki, G., & Markos, A. (2012). Productivity of verb-forming suffixes in Modern Greek: a corpus-based study. *Morphology*, 22(4), 515–543. <https://doi.org/10.1007/s11525-012-9202-4>
- Elwell-Sutton, L. P. (1963). *Elementary Persian Grammar*. Cambridge University Press.
- Emeksiz, E. Z. (2010). Negation in Turkish. *Dilbilim Araştırmaları*, 2.
- Ersen-Rasch, M. I. (2004). *Türkische Grammatik für Anfänger und Fortgeschrittene* (2^η έκδοση). Max Hueber.
- Farahani, K., & Akbar, A. (1990). *A syntactic and semantic study of the tense and aspect system of modern Persian* (Doctoral Dissertation). University of Leeds.
- Filipović, L. (2007). *Talking about Motion: A Crosslinguistic Investigation of Lexicalization Patterns*. John Benjamins.
- Filipović, L. (2010). The importance of being a prefix. Στο V. D. Hasko & R. Perelmutter (Επιμ.), *Slavic Verbs of Motion* (σσ. 247-266). John Benjamins.
- Gass, S., & Selinker, L. (2001). *Second Language Acquisition: An Introductory Course*. Lawrence Erlbaum.
- Giannakidou, A. (2012). The Greek future particle as an epistemic modal. Στο Z. Gavriilidou, A. Efthimiou, E. Thomadaki, & P. Kambakis-Vougiouklis (Επιμ.), *Proceedings of 10th ICGL* (σσ. 48–61). Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Göksel, A., & Kerslake, C. (2005). *Turkish: A comprehensive grammar*. Routledge.
- Halle, M. & Marantz, A. (1993). Distributed Morphology and the pieces of inflection. Στο K. Hale & S. J. Keyser (Επιμ.), *The View from Building 20: Essays in Linguistics in Honor of Sylvain Bromberger* (σσ. 111–176). MIT Press.
- Haspelmath, M. (2009). An empirical test of the agglutination hypothesis. Στο S. Scalise, E. Magni, & J. van der Auwera (Επιμ.), *Universals of Language Today* (σσ. 13-29). Springer.
- Henderson, M. M. (1978). Modern Persian verb morphology. *Journal of the American Oriental Society*, 98(4), 375-388.

- Hengirmen, M. (2000). *Turkish grammar for foreign students*. Engin Publication.
- Iacobini, C. (2006). Morphological Typology. Στο K. Brown (Επιμ.), *Encyclopedia of Language and Linguistics* (2nd ed.) (σσ. 278-282). Elsevier.
- Iranpour Mobarakeh, M., & Minaei-Bidgoli, B. (2009). Verb Detection in Persian Corpus. *International Journal of Digital Content Technology and its Applications*, 3(1), 58-65.
- Jahani, C. (2008). Expressions of future in Classical and Modern New Persian. Στο S. Karimi, D. Stilo & V. Samiian (Επιμ.), *Aspects of Iranian Linguistics* (σσ. 153-175). Cambridge Scholars Publishing.
- Jendraschek, G. (2011). A Fresh Look at the Tense-Aspect System of Turkish. *Language Research*, 47(2), 245-270.
- Jendraschek, G. (2014). Future tense, prospective aspect, and irrealis mood as part of the situation perspective: Insights from Basque, Turkish, and Papuan. *Future times, future tenses*, 138-164.
- Joseph, B. D., & Philippaki-Warburton, I. (1978). *Modern Greek*. Croom Helm.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. Routledge.
- Lambton, A. K. S. (1961). *Persian Grammar*. Cambridge University Press.
- Lewis, G. (1967). *Turkish grammar*. Oxford University Press.
- Lightbown, P., & Spada, N. (2006). *How languages are learned*. Oxford University Press.
- Mahmoodi-Bakhtiari, B. (2018). Morphology. Στο A. Sedighi & P. Shabani-Jadidi (Επιμ.), *The Oxford Handbook of Persian Linguistics*. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198736745.013.10>
- Mahootian, S. (1999). *Dastur-e zaban-e Farsi az didgah-e radeshenasi* [Persian Grammar: A typological approach] (μτφρ. Mehdi Samai). Nashr-e Markaz.
- Majidi, S., & Farashah, M. M. (2020). Agglutinative-Analytic Morphology of Persian: A Distributed Morphology Approach. *Journal of Language Researches*, 11(2), 147-172.
- Manolessou, I., & Ralli, A. (2015). From Ancient Greek to Modern Greek. Στο P. Müller, I. Ohnheiser, S. Olsen, & F. Rainer (Επιμ.), *Word-Formation. An International Handbook of the Languages of Europe* (σσ. 2041–2061). De Gruyter.
- Merchant, J. (2015). How much context is enough? Two cases of span-conditioned stem allomorphy. *Linguistic Inquiry*, 46(2), 273-303.
- Nakipoğlu, M., Uzundag, B., & Sarigül, Ö. (2021). Young minds' quest for regularity: Evidence from the Turkish causative. *Journal of Child Language*, 1-28. <https://doi.org/10.1017/S0305000921000672>
- Perry, J. R. (2007). Persian Morphology. Στο A. S. Kaye (Επιμ.), *Morphologies of Asia and Africa* (σσ. 941-1019). Eisenbrauns.
- Philippaki-Warburton, I. (1973). Modern Greek verb conjugation: Inflectional morphology in a transformational grammar. *Lingua*, 32, 193-226.
- Philippaki-Warburton, I. (1994). Verb movement and clitics in Modern Greek. Στο I. Philippaki-Warburton, K. Nicolaidis, & M. Sifianou (Επιμ.), *Themes in Greek clitics and doubling* (σσ. 53–60). John Benjamins.

- Plank, F. (1999). Split morphology: how agglutination and flexion mix. *Linguistic Typology*, 3, 279-340.
- Ralli, A. (1988). *Eléments de Morphologie du Grec Moderne: La Structure du Verbe* (Διδακτορική διατριβή). University of Montreal.
- Ralli, A. (2003). Morphology in Greek Linguistics: The state of the art. *Journal of Greek Linguistics*, 4, 77-129.
- Revithiadou, A., Markopoulos, G., & Spyropoulos, V. (2019). Changing shape according to strength: Evidence from root allomorphy in Greek. *The Linguistic Review*, 36(3), 553-574.
- Rivero, M. L. (1990). The location of nonactive voice in Albanian and Modern Greek. *Linguistic Inquiry*, 21, 135-146.
- Roussou, A. (2008). Voice morphology and ergativity in Modern Greek. Στο M. Baltazani, G. Giannakis, A. Tasngalidis, & G. Xydopoulos (Επιμ.), *8th International Conference in Greek Linguistics (ICGL8)* (σσ. 406-418). University of Ioannina.
- Roussou, A., & Tsangalidis, A. (2010). Reconsidering the ‘Modal Particles’ in Modern Greek. *Journal of Greek Linguistics*, 10, 45-73.
- Sagot, B., & Walther, G. (2010). A morphological lexicon for the Persian language. Στο *Proceedings of the 7th Language Resources and Evaluation Conference (LREC'10)*. Ανακτήθηκε από https://www.researchgate.net/publication/46419829_A_morphological_lexicon_for_the_Persian_language
- Sapir, E. (1921). *Language: an introduction to the study of speech*. Harcourt, Brace & World.
- Spyropoulos, V., & Revithiadou, A. (2009). The morphology of past in Greek. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 29, 108-122.
- Taleghani, A. H. (2006). *The interaction of modality, aspect and negation in Persian*. The University of Arizona.
- Taleghani, A. H. (2008). *Modality, aspect and negation in Persian* (Vol. 128). John Benjamins Publishing.
- Tavangar, M., & Amouzadeh, M. (2009). Subjective modality and tense in Persian. *Language Sciences*, 31(6), 853-873. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2008.12.016>
- Tran, J., & Deen, K. (2009). Aspect marking and modality in child Vietnamese. *Journal of the Southeast Asian Linguistics Society*, 2, 227-239.
- Tura, S. S. (1981). “Yes, He Hasn’t” and a Few Other Not’s in Turkish. Στο *Proceedings of the Seventh Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 317-327.
- Ultan, R. (1978). The Nature of Future Tenses. Στο J. Greenberg (Επιμ.), *Universals of Human Language* (σσ. 83-123). Stanford University Press.
- Underhill, R. (1976). *Turkish grammar*. MIT Press.
- Vallerossa, F. (2021). The Role of Linguistic Typology, Target Language Proficiency and Prototypes in Learning Aspectual Contrasts in Italian as Additional Language. *Languages*, 6, 184. <https://doi.org/10.3390/languages6040184>

- Windfuhr, G. L. (2009). Persian. Στο B. Comrie (Επιμ.), *The World's Major Languages* (σσ. 445 - 459). Routledge.
- Windfuhr, L. G. (1979). *Persian Grammar. History and State of Its Study*. Mouton Publisher.
- Yavuz, H., & Balci, A. (2011). *Turkish phonology and morphology*. Anadolu University.
- Yousef, S., & Torabi, H. (2018). *Persian: A comprehensive grammar*. Routledge.

Ελληνόγλωσση

- Βαρλοκώστα, Σ., Ρεβυθιάδου, Α., Σπυρόπουλος, Β., Παπαδοπούλου, Δ., Καϊλή, Χ., Πρόκου, Σ., & Νικολού, Κ. (2008). Γραμματική Περιγραφή της Τουρκικής. Στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος *Πυθαγόρας Ι* “Συγκριτική Ανάλυση Τουρκικής – Ελληνικής: Γραμματική ανάλυση και εκμάθηση της Τουρκικής ως ξένης γλώσσας”. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Γούτσος, Δ. (2012). *Γλώσσα. Κείμενο, ποικιλία, σύστημα*. Κριτική.
- Ευθυμίου, Α. (2018). *Ο σχηματισμός των ρημάτων στη νέα ελληνική γλώσσα*. Επίκεντρο.
- Holton, D., Mackridge, P., & Φιλιππάκη-Warburton, E. (2012). *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας* (2^η έκδοση) (Μτφρ. Β. Σπυρόπουλος). Πατάκης.
- Ιορδάνογλου, Κ. Α. (2003). *Türkçe Öğreniyorum I / Μαθαίνω Τουρκικά I*. Εκδοτικός Οίκος Σταμούλη.
- Καϊλή, Χ. (2008). Πόσο διαρκεί ο Χρόνος Διαρκείας της Τουρκικής; Μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού του Geniş Zaman. Στο Proceedings of the conference Languages for Intercultural Dialogue, 7-9 Νοεμβρίου. Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- Κλαίρης, Χρ., & Μπαμπινιώτης, Γ. (2004). *Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική-Επικοινωνιακή*. Ελληνικά Γράμματα.
- Μήτσης, Ν. (2004). *Η διδασκαλία της γλώσσας υπό το πρίσμα της επικοινωνιακής προσέγγισης. Εισαγωγή στη θεωρία και τεχνικές του επικοινωνιακού μοντέλου*. Gutenberg.
- Μπέλλα, Σ. (2011). *Η Δεύτερη Γλώσσα. Κατάκτηση και Διδασκαλία*. Εκδόσεις Πατάκη.
- Ράλλη, Α. (2005). *Μορφολογία*. Πατάκης.
- Ρεβυθιάδου, Α., & Σπυρόπουλος, Β. (2013). *Αντιπαραβολική μελέτη γραμματικών δομών Αλβανικής - Ελληνικής*. Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
- Τοπιντζή, Ν. (2021). *Τυπολογία Γλωσσών. Βασικές αρχές, θεωρητικές προσεγγίσεις και φαινόμενα*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Χατζηθεοδώρου, Α. (2018). *Κατάκτηση και διδασκαλία της τροπικότητας από Τούρκους μαθητές της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας* (Διδακτορική Διατριβή). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Τουρκική γλώσσα

Άρνηση	
Σχηματίζεται με το επίθημα -mA	
π.χ. yik-il-ma-miſti-Ø ('δεν έχει κατεδαφιστεί')	
Διαχωριστικός δείκτης:	Το επίθημα αυτό δηλώνει αποκλειστικά άρνηση
Αλλομορφικός δείκτης:	Η μορφή του αλλάζει σύμφωνα με τους κανόνες της φωνηεντικής αρμονίας της Τουρκικής

Παρελθόν	
Σχηματίζεται με τα επιθήματα -DI ή -mIſ	
π.χ. gel-di-Ø-m ('ήρθα')	
Διαχωριστικός δείκτης (-DI):	Το επίθημα αυτό δηλώνει αποκλειστικά το παρελθόν
Σωρευτικός δείκτης (-mIſ):	Το επίθημα αυτό δηλώνει και μη αυτοπτικότητα
Αλλομορφικός δείκτης:	Η μορφή του αλλάζει σύμφωνα με τους φωνολογικούς κανόνες της Τουρκικής

Μέλλον	
Σχηματίζεται με το επίθημα -(y)AcAK	
π.χ. gel-ecek-sin ('θα έρθεις')	
Διαχωριστικός δείκτης:	Το επίθημα αυτό δηλώνει αποκλειστικά μέλλον
Αλλομορφικός δείκτης:	Η μορφή του αλλάζει σύμφωνα με τους φωνολογικούς κανόνες της Τουρκικής

Μη συνοπτική όψη

Σχηματίζεται με τα επίθηματα **-(I)yor** / **-mAktA** (σπανιότερα)

π.χ. **gid-iyor-du-n** ('πήγαινες')

Διαχωριστικός δείκτης: Το επίθημα αυτό δηλώνει αποκλειστικά μη συνοπτική όψη

Αλλομορφικός δείκτης: Η μορφή του αλλάζει σύμφωνα με τους φωνολογικούς κανόνες της Τουρκικής

Συνοπτική όψη

-Ø

Δε δηλώνεται μορφολογικά. Το ρήμα δεν μαρκάρεται για τη δήλωση του συνοπτικού.

Συντελεσμένη όψη

Σχηματίζεται με το επίθημα **-mİş**

π.χ. **başla-miş-tir-Ø** ('έχουν αρχίσει')

Σωρευτικός δείκτης: Το επίθημα αυτό δηλώνει και μη αυτοπτικότητα

Αλλομορφικός δείκτης: Η μορφή του αλλάζει σύμφωνα με τους κανόνες της φωνηεντικής αρμονίας της Τουρκικής

Μεσοπαθητική φωνή

Σχηματίζεται με το επίθημα **-Il / (I)n**

(n, in/in/un/ün, il/il/ul/ül)

π.χ. **bul-un-du-Ø** ('βρέθηκε')

Διαχωριστικός δείκτης: Το επίθημα αυτό δηλώνει αποκλειστικά τη μεσοπαθητική φωνή

Αλλομορφικός δείκτης: Η μορφή του αλλάζει σύμφωνα με τους φωνολογικούς κανόνες της Τουρκικής

Συμφωνία προσώπου

Δηλώνεται με τη χρήση *προσωπικών καταλήξεων*

Διαχωριστικός δείκτης:	Τα επιθήματα αυτά δηλώνουν αποκλειστικά τη συμφωνία ρήματος – υποκειμένου
Αλλομορφικός δείκτης:	Η μορφή τους αλλάζει: <ul style="list-style-type: none">▪ Σύμφωνα με τους φωνολογικούς κανόνες της Τουρκικής▪ Ανάλογα με τα επιθήματα που έχουν ήδη προσαρτηθεί στο ρήμα

Περσική γλώσσα

Άρνηση

Σχηματίζεται με το πρόθημα **na-**

π.χ. **na-khord-am** ('δεν έφαγα')

Διαχωριστικός δείκτης:	Το πρόθημα αυτό δηλώνει αποκλειστικά άρνηση
Αλλομορφικός δείκτης:	Το πρόθημα της άρνησης της Περσικής παίρνει τη μορφή ne- όταν προσαρτάται σε ρήμα που δηλώνει μη συνοπτική όψη

Παρελθόν

1) Σχηματίζεται με το επίθημα **-D**

(**-d, -t, -id**)

π.χ. **pors-id-am** ('ρώτησα')

Διαχωριστικός δείκτης:	Το επίθημα αυτό δηλώνει αποκλειστικά το παρελθόν
Αλλομορφικός δείκτης:	Η μορφή του αλλάζει ανάλογα με το φωνολογικό περιβάλλον της λέξης (ως -t μετά από αποφρακτικά φωνήματα, ενώ ως -d μετά από αντηχητικά φωνήματα).

2) Δηλώνεται μέσω της **φωνολογικής τροποποίησης** του ρηματικού

θέματος

π.χ.

gu (=λέω) **goft** (=είπα)

bin (=βλέπω) **did** (=είδα)

Μέλλον

Σχηματίζεται με τη χρήση του εξής ρηματικού συντάγματος:

khāh ('θέλω') + **προσωπική κατάληξη**

+ **σύντομος μη παρεμφατικός τύπος**

π.χ. **khāh-am nevesht** ('θα γράψω')

Μη συνοπτική όψη

Σχηματίζεται με το πρόθημα **mi-**

π.χ. **mi-gereft-am** ('μάθαινα')

Διαχωριστικός δείκτης:

Το πρόθημα αυτό δηλώνει αποκλειστικά μη συνοπτική όψη

Μη αλλομορφικός δείκτης:

Η μορφή του προθήματος αυτού παραμένει ίδια σε κάθε σχηματισμό

Συνοπτική όψη

-∅

Δε δηλώνεται μορφολογικά. Το ρήμα δεν μαρκάρεται για τη δήλωση του συνοπτικού.

Συντελεσμένη όψη

Σχηματίζεται με τη χρήση του εξής ρηματικού συντάγματος:

Ρήμα + **-(i)de** (μετοχή του ρήματος) + βοηθητικό ρήμα **budan** ('είμαι')

π.χ. **so-de bud-∅** ('είχε χάσει')

Μεσοπαθητική φωνή

Σχηματίζεται με τη χρήση του εξής ρηματικού συντάγματος:

Ρήμα + **-(i)de** (μετοχή του ρήματος) + βοηθητικό ρήμα **shodan/gastan** ('γίνομαι')

π.χ. **pors-ide shod-∅** ('ρωτήθηκε')

Συμφωνία προσώπου

Δηλώνεται με τη χρήση *προσωπικών καταλήξεων*

Διαχωριστικός δείκτης:	Τα επιθήματα αυτά δηλώνουν αποκλειστικά τη συμφωνία ρήματος – υποκειμένου
Αλλομορφικός δείκτης:	Η μορφή ορισμένων καταλήξεων αλλάζει ανάλογα με συγκεκριμένους σχηματισμούς χρόνου, όψης και έγκλισης